SESOTHO PUO YA TLATSETSO YA BOBEDI

Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha (SKN)

Setatemente sa Leano la Kharikhulamo le Tekanyetso

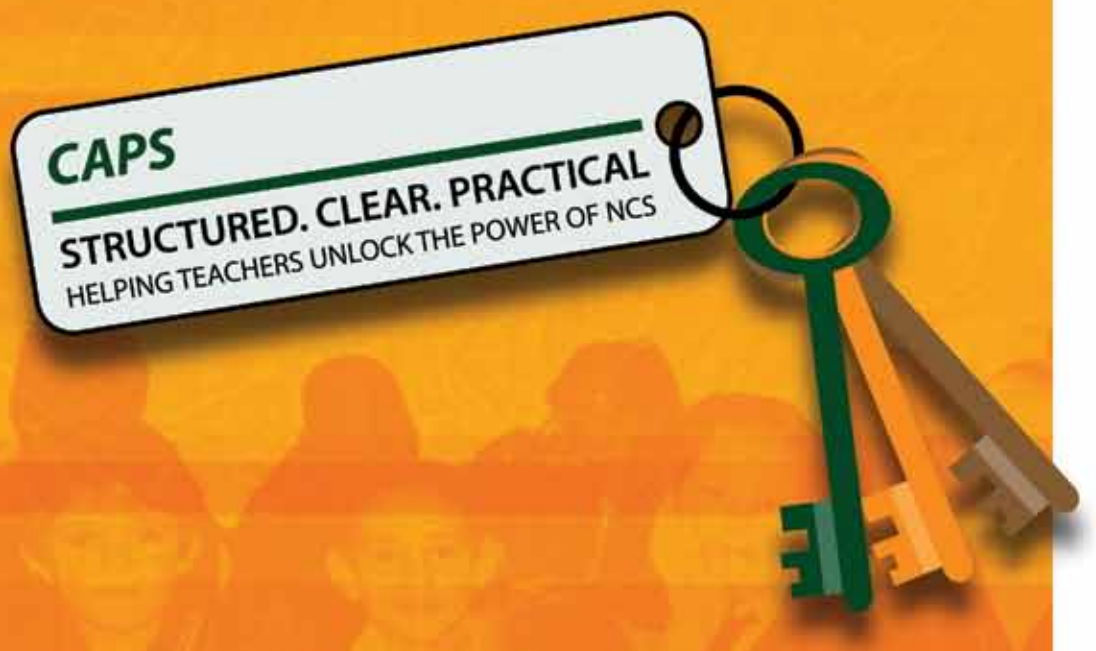

Mokgahlelo o Phahameng
Dikereiteng tsa 7-9

basic education
Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SETATEMENTE SA LEANO LA KHARIKHULAMO LE TEKANYETSO DIKEREITENG TSA 7 – 9

SESOTHO PUO YA TLATSETSO YA BOBEDI

DISCLAIMER

In view of the stringent time requirements encountered by the Department of Basic Education to effect the necessary editorial changes and layout to the Curriculum and Assessment Policy Statements and the supplementary policy documents, possible errors may occur in the said documents placed on the offlcial departmental websites.

There may also be vernacular inconsistencies in the language documents at Home-, First and Second Additional Language levels which have been translated in the various African Languages. Please note that the content of the documents translated and versioned in the African Languages are correct as they are based on the English generic language documents at all three language levels to be implemented in all four school phases.

If any editorial, layout or vernacular inconsistencies are detected, the user is kindly requested to bring this to the attention of the Department of Basic Education.

E-mail: capslangcomments@dbe. gov. za or fax (012) 328 9828

Department of Basic Education
222 Struben Street
Private Bag X895
Pretoria 0001
South Africa
Tel: +27 12 357 3000
Fax: +27 12 323 0601

120 Plein Street Private Bag X9023
Cape Town 8000
South Africa
Tel: +27 21 465 1701
Fax: +27 21 461 8110
Website: http://www. education. gov. za

© 2011 Department of Basic Education

ISBN: 978-1-4315-0517-3

Design and Layout by: Ndabase Printing Solution

Printed by: Government Printing Works

FOREWORD BY THE MINISTER

Our national curriculum is the culmination of our efforts over a period of seventeen years to transform the curriculum bequeathed to us by apartheid. From the start of democracy we have built our curriculum on the values that inspired our Constitution (Act 108 of 1996). The Preamble to the Constitution states that the aims of the Constitution are to:

- heal the divisions of the past and establish a society based on democratic values, social justice and fundamental human rights;
- improve the quality of life of all citizens and free the potential of each person;
- lay the foundations for a democratic and open society in which government is based on the will of the people and every citizen is equally protected by law; and
- build a united and democratic South Africa able to take its rightful place as a sovereign state in the family of nations.

Education and the curriculum have an important role to play in realising these aims.

In 1997 we introduced outcomes-based education to overcome the curricular divisions of the past, but the experience of implementation prompted a review in 2000. This led to the flrst curriculum revision: the *Revised National Curriculum Statement Grades R-9* and the *National Curriculum Statement Grades 10-12* (2002).

Ongoing implementation challenges resulted in another review in 2009 and we revised the *Revised National Curriculum Statement* (2002) and the *National Curriculum Statement Grades 10-12* to produce this document.

From 2012 the two National Curriculum Statements, for *Grades R-9* and *Grades 10-12* respectively, are combined in a single document and will simply be known as the *National Curriculum Statement Grades R-12.* The *National Curriculum Statement for Grades R-12* builds on the previous curriculum but also updates it and aims to provide clearer speciflcation of what is to be taught and learnt on a term-by-term basis.

The *National Curriculum Statement Grades R-12* represents a policy statement for learning and teaching in South African schools and comprises of the following:

(a) Curriculum and Assessment Policy Statements (CAPS) for all approved subjects listed in this document;

(b) *National policy pertaining to the programme and promotion requirements of the National Curriculum Statement Grades R-12*; and

(c) *National Protocol for Assessment Grades R-12.*

MRS ANGIE MOTSHEKGA, MP
MINISTER OF BASIC EDUCATION

DIKAHARE

KAROLO YA 1: SETATEMENTE SA LEANO LA KHARIKHULAMO LE TEKANYETSO (SLKT) SELELEKELA LE BOITSHETLEHO 3

1.1 Boitshetleho 3

1.2 Tjhebokakaretso 3

1.3 Sepheo sa Kharikhulamo ya Afrika Borwa ka kakaretso 4

1.4 Kabo ya Nako 6

1.4.1 Mokgahlelo wa Motheo 6

1.4.2 Mokgahlelo o Mahareng 7

1.4.3 Mokgahlelo o Phahameng 7

1.4.4 Dikereite tsa 10 -12 8

KAROLO YA 2: HO HLAHISA DIPUO YA LAPENG MOKGAHLELONG O PHAHAMENG 9

2.1 Dipuo Setatementeng sa Leano la Kharikhulamo le Tekanyetso 9

2.1.1 Dikgato tsa Puo 9

2.1.2 Bokgoni ba puo 11

2.1.3 Mekgwakatamelo ya ho ruta puo 11

2.2 Kabo ya nako ya Puo ya Tlatsetso ya Bobedi Kharikhulamong 15

2.3 Disebediswa tse Tshehetsang Ho ithuta le Ho ruta 15

KAROLO YA 3: DIKAHARE LE MERALO YA HO RUTA BAKENG SA BOKGONI BA PUO. 17

3.1 Ho mamela le Ho bua 17

3.2 Ho bala le Ho boha 24

3.3 Ho ngola le Ho nehelana 29

3.4 Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo 33

3.5 Papetla e bontshang phatlalatso ya ditema 41

3.6. Meralo ya ho ruta. 42

3.6.1 Kereite ya 7 45

3.6.2 Kereiti ya 8 55

3.6.3 Kereite ya 9 66

KAROLO YA 4 TEKANYETSO PUONG YA TLATSETSO YA BOBEDI 78

4.1 Selelekela 78

4.2 Tekanyetso e seng ya semmuso kapa ya tsatsi le leng le leng 78

4.3 Tekanyetso ya semmuso 76

4.4 Lenaneo la tekanyetso 80

4.4.1 Tjhebokakaretso ya ditlhokeho 80

4.4.2 Ditlhahlobo 82

4.5 Ho rekota le ho tlaleha 83

4.6 Bolekanyetsi ba tekanyetso 83

4.6.1 Tekanyetso ya semmuso e etswang sekolong (TES) 84

4.6.2 Mesebetsi ya molomo ya tekanyetso 84

4.7 Kakaretso 84

LENANE LA MANTSWE LE DITLHALOSO TSA WONA 85

KAROLO YA 1: SETATEMENTE SA LEANO LA KHARIKHULAMO LE TEKANYETSO (SLKT) SELELEKELA LE BOITSHETLEHO

1.1 BOITSHETLEHO

Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha Dikereiteng tsa R - 12 (SKN) se totobatsa leano la kharikhulamo le tekanyetso dikolong.

Ka sepheo sa ho matlafatsa Kharikhulamo, Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha se ile sa hlophiswa botjha, mme diphetoho tsa kenngwa tshebetsong ka kgwedi ya Pherekgong 2012. Thutong e nngwe le e nngwe ho ile ha hlahiswa tokomane e le nngwe e tlamahantseng kharikhulamo le tekanyetso mmoho, e ileng ya kena tshebetsong bakeng sa ditokomane tsa Ditatemente tsa Thuto, Ditataiso tsa Mananetsamaiso a ho Ithuta le Tataiso ya Tekanyetso ya Thuto Dikereiteng tsa R - 12.

1.2 TJHEBOKAKARETSO

(a) *Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha Dikereiteng tsa 10 - 12 (Pherekgong 2012)* ke setatemente sa leano sa ho ithuta le ho ruta dikolong tsa Afrika Borwa, mme se fupere tse latelang:

(i) Ditatemente tsa Leano la Kharikhulamo le Tekanyetso tsa Naha thutong e nngwe le e nngwe e amohetsweng mme e bile e ithutwa dikolong;

(ii) Tokomane ya leano e bitswang *National Policy pertaining to the programme and promotion requirements of the National Curriculum Statement Grades R - 12;* le

(iii) Tokomane ya leano e bitswang *The National Protocol for Assessment Grades R - 12 (January 2012).*

(b) *Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha Dikereiteng tsa 10 - 12 (Pherekgong 2012)* se kena tshebetsong bakeng sa ditatemente tsa jwale tsa kharikhulamo tse pedi, e leng

(i) *Revised National Curriculum Statement Grades R - 9,* se phatlalatsong ya mmuso *Government Gazette, No.23406 of 31 May 2002*; le

(ii) *National Curriculum Statement Grades 10 - 12 se* diphatlalatsong tsa mmuso, *Gazettes, No 25545 of 6 October 2003* le *No. 27594 of 17 May 2005*.

(c) Ditatemente tsa kharikhulamo ya Naha tse boletsweng diratswaneng tsa (a) le (b) di fupere ditokomane tsa leano tse latelang, tse tla fediswa ke *Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha Dikereiteng tsa R - 12 (Pherekgong 2012)* ka mekgahlelo dilemong tsa 2012 - 2014:

(i) Ditatemente tsa Tikoloho ya ho Ithuta/Ditatemente tsa Dithuto, Ditataiso tsa Mananetsamaiso a ho Ithuta, le Ditataiso tsa Tekanyetso tsa Dithuto Dikereiteng tsa R - 9 le Dikereiteng tsa 10 - 12;

(ii) Tokomane ya leano, e bitswang *National Policy on assessment and qualifIcations for schools in the General Education and Training Band,* e hlahang ho *Government Notice No. 124* phatlalatsong ya mmuso *Government Gazette No. 29626* ya 12 Hlakola 2007;

(iii) Tokomane ya leano, e bitswang *National Senior Certiflcate*: *A qualiflcation at Level 4 on the National Qualiflcation Framework (NQF),* e hlahisitsweng phatlalatsong ya mmuso *Government Gazette No. 27819* ya 20 Phupu 2005;

(iv) Tokomane ya leano, e leng sehlomathiso sa tokomane ya *National Senior Certiflcate*: *A qualiflcation at Level 4 on the National Qualiflcation Framework (NQF), regarding learners with special needs*, e phatlaladitsweng ho *Government Gazette, No. 29466* ya 11 Tshitwe 2006 e kenyelleditswe tokomaneng ya leano e bitswang *National policy pertaining to the programme and promotion requirements of the National Curriculum Statement Grades R - 12; le*

(v) Tokomane ya leano, e leng sehlomathiso sa tokomane ya *National Senior Certiflcate*: *A qualiflcation at Level 4 on the National Qualiflcation Framework (NQF), regarding the National Protocol for Assessment (Grades R - 12),* e hlahang ho *Government Notice No. 1267* phatlalatsong ya mmuso *Government Gazette No. 29467* ya 11 Tshitwe 2006;

(d) Tokomane ya leano eleng, *National Policy pertaining to the programme and promotion requirements of the National Curriculum Statement Grade R - 12* le dikarolo tsa Setatemente sa Leano la Kharikhulamo le Tekanyetso tse fuperweng ke Dikgaolo 2, 3 le 4 tsa tokomane ena di bopa dipehelo le dintlhatheo tsa *Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha Dikereiteng tsa R - 12.* Kahoo ditokomane tsena tse boletsweng, mmoho le ho latela *karolo ya 6A* ya *South African Schools Act, 1996 (Act No. 84 of 1996)* di bopa motheo oo ho wona Letona la Thuto ya Motheo le hlahisang bonyane ba diphetho le dipehelo tseo moithuti a lokelang ho di flhlella, mmoho le ditsela tsa tshebetso le tsamaiso tsa tekanyetso ya phihlello ya moithuti dikolong tsa mmuso le dikolong tse ikemetseng.

1.3 SEPHEO SA KHARIKHULAMO YA AFRIKA BORWA KA KAKARETSO

(a) *Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha Dikereiteng tsa 10 - 12* se fupere tsebo, bokgoni le makgabane a lokelang ho ithutwa dikolong tsa Afrika Borwa. Sepheo sa kharikhulamo ena ke ho nnetefatsa hore baithuti ba fumantshwa le ho sebedisa tsebo le bokgoni ka tsela e tla ntlafatsa maphelo a bona. Ka tsela e tjena kharikhulamo e ntshetsa pele mohopolo wa ho theha tsebo maemong a phedisano a selehae, empa e ntse e le sedi ditabeng tsa lefatshe tsa matjhabatjhaba.

(b) Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha Dikereiteng tsa 10 - 12 ke ho:

- hlomela baithuti ka tsebo, bokgoni le makgabane tse hlokehang ho iphedisa le ho ba le seabo se nang le moelelo maemong a phedisano jwalo ka ha e le baahi naheng e lokolohileng, ho sa natswe boitshetleho ba bona dintlheng tsa phedisano le moruo, tsa botjhaba, bong, mmele o phetseng hantle kapa bokgoni dithutong;
- ba neha tsela ya ho kena thutong e phahameng;
- phethahatsa tshebetso ya ha baithuti ba qetile dibakeng tsa thuto mme ba fetela mesebetsing; le
- ho neha boramesebetsi lesedi le felletseng (profaele) ka bokgoni ba moithuti.

(c) Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha Dikereiteng tsa 10 - 12 se thehilwe dintlhathehong tse latelang:

- Diphetoho phedisanong; ho nnetefatsa hore ho se lekalekane ha thuto ha ka nako e fetileng ho fediswe, le ho re batho bohle naheng ba fumantshwe menyetla e lekanang ya thuto;

- Ho ithuta ka tshekatsheko le ka mafolofolo; ho kgothalletsa ho ithuta ka mafolofolo le ka ho sekaseka dintho, ho ena le ho nka ditaba di le jwalo feela e le dinnete ntle le ho di sekaseka;
- Tsebo le bokgoni tsa boemo bo hodimo: ho hlahisitswe bonyane dipehelo tsa tsebo le bokgoni tse lokelang ho flhlellwa Kereiteng ka nngwe mme di lokela ho flhlellwa ka boemo bo hodimodimo dithutong kaofela;
- Kgatelopele; dikahare le maemo a tse ithutwang tsa Kereite e nngwe le e nngwe di bontsha kgatelopele ho tloha boemong bo bonolo ho isa ho bo rarahaneng;
- Ditokelo tsa botho, kenyelletso ya bohle, toka ho tsa phedisano le tikoloho, ho kenyelletsa metheo le ditshebetso tsa toka ho tsa phedisano le tikoloho le ditokelo tsa botho jwalo ka ha di totobaditswe Molaotheong wa Rephaboliki ya Afrika Borwa. Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha Dikereiteng tsa R - 12 se sedi haholo dintlheng tsa ho fapana ha batho tse jwalo ka bofuma, ho se lekane ha batho, botjhaba, bong, puo, boholo ba motho dilemong, bokowa, le maemo a mang;
- Kananelo ya tsebo le mahlale a seholoholo: ho ananela nalane e mothamo le setso tsa naha ya rona ho bohlokwahadi mme tsena di phehisa kgodisong ya makgabane a fuperweng ke Molao wa Motheo; mmoho le
- Kamohelo, boleng le phethahatso; ho nehelana ka thuto eo boleng, bophara le botebo ba yona bo ka bapiswang le thuto ya mafatshe a mang.

(c) Sepheo sa Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha Dikereiteng tsa 10 - 12 ke ho hlahisa baithuti ba tla kgona ho:

- hlwaya le ho rarolla mathata, le ho etsa diqeto a sebedisa bokgoni ba ho nahana ka tshekatsheko le ka boiqapelo;
- sebetsa ka phethahalo ka boyena mmoho le ba bang e le ditho tsa sehlotshwana;
- hlopha le ho tsamaisa mesebetsi ya hae ka ho nka boikarablelo le ka phethahalo;
- bokella, ho sekaseka, ho hlophisa le ho hlahloba tlhahisoleseding ka tshekatsheko;
- ikutlwahatsa ka ho phethahala ka ho sebedisa bokgoni ba puo ka ditsela tse fapaneng – e bohuwang, matshwao (disimbolo), kapa tsamaiso ya puo ka mekgwa e meng e fapafapaneng;
- sebedisa saense le theknoloji ka phethahalo le ka tshekatsheko a bontsha boikarabelo mabapi le tikoloho mmoho le bophelo bo botle ba batho ba bang; le
- bontsha kutlwisiso ya lefatshe jwalo ka ha e le ngatana e le nngwe ya ditshebetso tse hokahaneng, ka ho elellwa maemo a tharollo ya mathata ha se tshebetso e ikemetseng e le inotshi, e itshehlile thejane.

(d) Kenyelletso ya bohle e lokela ho ba karolo ya ho hlophiswa, ya ho rala le ya ho ruta sekolong. Hona ho ka phethahala ha feela matitjhere a na le kutlwisiso e tebileng ya ho hlwaya le ho sebetsana le ditshita tsa ho ithuta, le ya ho itlhophisetsa ka ho etsa meralo ya ho sebetsana le ho fapafapana ha batho.

Taba ya bohlokwa ha ho sebetswa ka kenyelletso ya bohle ke ho hlwaya ditshita le ho tiisa hore batshehetsi bohle ka sekolong, kapa mekgatlo e tshehetsang e nang le seabo e sebetsane le tsona. Bona ba kenyelletsa matitjhere, makgotla a tshehetso a dikantorong tsa sedika, makgotla a mang a setjhaba a tshwarahaneng le tshebetso ena ka ho otloloha, batswadi le dikolo tse ikgethang di sebetsa e le mehlodi. Ho sebetsana le ditshita ka phaposing ya ho rutela, matitjhere a sebedise mawa a ho ruta a fapafapaneng a kang ano a hlahisitsweng tokomaneng ya Lefapha la Thuto le Thupelo eo ho thweng ke *Guidelines for inclusive teaching and learning* (2010).

1.4 KABO YA NAKO

1.4.1 Mokgahlelo wa Motheo

(a) Nako ya ho ruta e abetsweng dithuto tsa Mokgahlelo wa Motheo e bontshitswe papetleng e latelang:

THUTO	KEREITE YA R (DIHORA)	DIKEREITE 1 - 2 (DIHORA)	KEREITE YA 3 (DIHORA)
Puo ya Lapeng	10	7/8	7/8
Puo ya Tlatsetso ya Pele		2/3	3/4
Mmetshe	7	7	7
Bokgoni ba Bophelo • Tsebo ya Motheo • Bonono bo iqapetsweng • Boithapollo ba Mmele • Boipaballo le phedisano e ntle setjabeng	6 (1) (2) (2) (1)	6 (1) (2) (2) (1)	7 (2) (2) (2) (1)
PALOHOHLE	**23**	**23**	**25**

(b) Nako ya ho ruta e abetsweng dithuto Dikereiteng tsa R, 1 le 2 e etsa dihora tse 23, mme Kereiteng ya 3 ke dihora tse 25.

(c) Dipuo Dikereiteng tsa R - 2 di abetswe dihora tse 10, ha Kereite ya 3 e abetswe dihora tse 11. Puo ya Lapeng e abelwe moedi wa dihora tse 8, le bonyane ba dihora tse 7, ha Puo ya Tlatsetso yona e abelwe bonyane ba dihora tse 2, le moedi wa dihora tse 3 Dikereiteng tsa R – 2. Kereiteng ya 3 moedi wa dihora tse 8 le bonyane ba dihora tse 7 di abelwe Puo ya Lapeng athe Puong ya Tlatsetso ya Pele teng ho ajwe bonyane dihora tse 3 ha moedi e lokela ho ba dihora tse 4.

(d) Ho Bokgoni ba Bophelo Tsebo ya Motheo e abelwe hora e 1 Dikereiteng tsa R - 2, le dihora tse 2 jwalo ka ha ho bontshitswe ka masakaneng Kereiteng ya 3.

1.4.2 Mokgahlelo o Mahareng

(a) Papetla e latelang e bontsha dithuto le nako ya ho ruta e abetsweng dithuto Mokgahlelong o Mahareng.

THUTO	(DIHORA)
Puo ya Lapeng	6
Puo ya Tlatsetso ya Pele	5
Mmetse	6
Mahlale a tlhaho le Theknoloji	3.5
Mahlale a Phedisano	3
• Bokgoni ba Bophelo • Bonono bo iqapetsweng • Boithapollo ba Mmele • Boipaballo le phedisano e ntle setjhabeng	4 (1.5) (1) (1.5)
PALOHOHLE	**27, 5**

1.4.3 Mokgahlelo o Phahameng

(a) Kabo ya nako ya ho ruta Mokgahlelong o Phahameng e ka tsela e latelang:

THUTO	(DIHORA)
Puo ya Lapeng	5
Puo ya Tlatsetso ya Pele	4
Mmetse	4.5
Mahlale a Tlhaho	3
Mahlale a Phedisano	3
Theknoloji	2
Mahlale a tsamaiso ya Moruo	2
Tlwaetso ho tsa Bophelo	2
Bonono le Setso	2
PALOHOHLE	**27, 5**

1.4.4 DIKEREITE TSA 10 -12

(a) Kabo ya nako ya ho ruta Dikereiteng tsa 10 - 12 e ka tsela e latelang:

THUTO	Kabo ya nako ka beke (dihora)
Puo ya Lapeng	**4.5**
Puo ya Tlatsetso ya Pele	**4.5**
Mmetse	**4.5**
Tlwaetso ho tsa Bophelo Dithuto tse tharo tse kgethilweng Ho lokela ho kgethwe bonyane dithuto tse 3 tse tswang ho **Group B** Sehlomathiso sa B Dipapetla B1 – B8 tsa tokomane ya *National Policy pertaining to the programme and promotion requirements of the National Curriculum Statement Grades R – 12.* Dipehelo tse hlahisitsweng seratswaneng sa 28 tokomaneng ena ya leano di lokela ho elwa hloko.	**2** **12 (3x4 dihora)**
PALOHOHLE	**27, 5**

Nako e abilweng beke le beke e sebediswe feela bakeng sa bonyane dithuto tsa *Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha* (SKN) tse boletsweng lenaneng le ka hodimo, mme e se ke ya sebedisetswa dithuto tse ding tse tlatselletsang bonyaneng ba dithuto tsena tse qollotsweng. Haeba moithuti a rata ho nka dithuto tse ding tsa tlatselletso hodima tsena tse qollotsweng lenaneng, ho eketswe nako ka hodimo ho e behilweng bakeng sa ho ruta dithuto tseo tsa tlatselletso.

KAROLO YA 2: HO HLAHISA PUO YA LAPENG MOKGAHLELONG O PHAHAMENG

2.1 DIPUO SETATEMENTENG SA LEANO LA KHARIKHULAMO LE TEKANYETSO

Puo ke sesebediswa sa ho nahana le ho buisana. E boetse ke mokgwa o tlwaelehileng o sebediswang ke batho ho ananela ditso le makgabane, ho etsa hore lefatshe leo ba phelang ho lona e be le etsang moelelo. Ho ithuta ho sebedisa puo ka phethahalo ho etsa hore baithuti ba kgone ho fumana tsebo, ho itlhahisa seo ba leng ho sona, ho hlahisa maikutlo le mehopolo ya bona, ho sebetsa mmoho le ba bang le ho laola lefatshe leo ba phelang ho lona. Hape puo e neha baihtuti ditshwantsho tse ka mohopolong tse matla, tse sutsitseng, tse tsetetsweng ka botebo ka kelellong, mme tse ka sebediswang ho ntlafatsa lefatshe leo ba phelang ho lona ba le etsa hore le be molemo ho feta kamoo le leng kateng. Ke ka puo moo re utlwahatswang ho fapafapanaha ditso, mme dikamano phedisanong di phethahatswale ho botjwa ke puo; hape ke ka puo moo dikamano tsena di ka fetofetolwang, tsa atoloswa le ho ntlafatswa.

2.1.1 Dikgato tsa Puo

Thuto ya puo Dikereiteng tsa Mokgahlelo o Phahameng e kenyelleditse dipuo tsa semmuso kaofela tsa Afrika Borwa e leng Afrikaans, English, isiNdebele, isiXhosa, isiZulu, Sepedi (Sesotho sa Leboa), Sesotho, Setswana, Siswati, Tshivenda, Xitsonga-mmoho le Dipuo tseo e seng tsa Semmuso. Dipuo tsena kaofela di ka ithutwa dikgatong tsa puo tse fapaneng.

Puo ya Lapeng ke puo ya pele eo baithuti ba e tsebileng athe puo ya Tlatsetso ya Pele e ithutwang yona ho tlatsetso ho puo ya mong ya lapeng. Puo ya Tlatsetso ya Bobedi ke e nngwe hape ya dipuo tseo moithuti a ka ithutang yona, e mo thusang ho atolosa puisano le botemengata. Puo e ka nna ya ba e sebediswa ke setjhaba kapa batho ba setso se itseng mme e tla thusa ho hodisa kaho ya setjhaba le ho utlwisisa ditso tse fapaneng. Leha ho le jwalo, boholo ba dikolo Afrika Borwa ha di nehelane ka dipuo tsa lapeng tsa baithuti ba bang, kapa bohle ba ingodisitseng dikolong, di kgetha ho ba le puo e le nngwe kapa tse pedi tseo di nehelanang ka tsona kgatong ya puo ya lapeng. Sephetho ke hore mabitso ana Puo ya Lapeng le Puo ya Tlatsetso ya Pele le Tlatsetso ya Bobedi a supa feela kgato ya bokgoni eo puo e nahelwang ka yona, ho sa bolelwe hore ke puo ya maswetso (ya letswele) kapa ke puo e ithutilweng (jwalo ka dipuong tsa Tlatsetso). Kahoo leanong lena ha ho buuwa ka Puo ya Lapeng ho bolelwa kgato ya puo, e seng puo ka boyona.

Kgato ya Puo ya Lapeng e nehelana ka boiphihlelo ba puo bo bontshang bokgoni ba motheo ba ho ikgokahanya le batho ba bang bo hlokehang maemong a phedisano, mmoho le bokgoni ba ho sebedisa kelello bo hlokehang ho utlwisisa dithuto tsohle ho habahanya kharikhulamo. Ho toboketswa ho ruta bokgoni ba ho mamela, ho bua, ho bala ditema, bo tla etsa hore ba kgone ho bopa botjha, ho tebisa maikutlo le ho matlafatsa kutlwisiso ya bona ya lefatshe leo ba phelang ho lona. Empa le ha ho le jwalo, toboketso le kabo ya matshwao ho bokgoni ba ho mamela le ho bua ho tloha Kereiteng ya 7 ho ya hodimo di ka tlase ho tse nehwang bokgoni ba ho bala le ho ngola.

Puo ya Tlatsetso ya Pele e bolela puo e seng ya lapeng empa e sebedisetswa bakeng sa mesebetsi e itseng ya puisano setjhabeng, ke hore, puo ya ho ithuta le ho ruta thutong. Kharikhulamo e nehelana ka tshehetso e matla bakeng sa baithuti batla sebedisa puo ya bona ya tlatsetso ya pele jwalo ka puo ya ho ithuta le ho ruta. Qetellong ya Kereite ya 9, baithuti bana ba lokela ho ba le bokgoni ba ho sebedisa puo ya bona ya lapeng hammoho le puo ya tlatsetso ya pele ka katleho le ka boitshepo bakeng sa merero e fapaneng ho kenyelleditswe le ho ithuta.

Bana ba bangata ba Afrika Borwa ba sebedisa puo ya tlatsetso, English, e le puo ya ho Ithuta le ho Ruta (PIR) Sena se bolela hore ba tshwanetse ho flhlella kgato e hodimo ya tshebediso ya English. Ba hloka ho tseba ho bala le ho ngola hantle ka English.

Kgato ya Puo ya Tlatsetso ya Pele e akanya hore baithuti ha ba tsebo ya puo ha ba flhla sekolong. Tsepamo dilemong tse mmalwa tse qalang tsa sekolo, ke ho shebana le ho hodisa bokgoni ba moithuti ba ho utlwisisa le ho bua puo- bokgoni ba ho buisana le ba bang boemong ba sethatho. Dikereiteng tsa 2 le 3 baithuti ba qala ho bopa litheresi motheong ona wa ho bua. Ba boetse ba kenya tshebetsong bokgoni ba litheresi boo ba seng ba ithutile bona Puong ya bona ya Lapeng.

Mokgahlelong o Mahareng le o Phahameng, baithuti ba tswela pele ho matlafatsa bokgoni ba bona ba ho mamela, ho bua, ho bala le ho ngola. Mohatong ona boholo ba baithuti bo ithuta ka tsela ya Puo ya Tlatsetso ya Pele e leng English, mme ba lokela hore ba be ba sebetse haholo ka yona. Toboketso e kgolo ka hona e behwa hodima tshebediso ya Puo ya Tlatsetso ya Pele bakeng sa ho nahana le ho fana ka mabaka. Sena se dumella baithuti ho ntlafatsa bokgoni ba bona ba temoho ya ithuta bo hlokehang ha ho ithutwa dithuto tse kang Saense, Metse, jj, ka English. Hape ba kena ka matla ditemeng tsa dingolwa mme ba qala ho ba le bokgoni ba ho ananela, ho rata le ho nahana ka Puo ya Tlatsetso.

Nakong eo baithuti ba flhlang Mokgahlelong o Phahameng, ba lokela hore ba be ba na le bokgoni bo botle ka Puo ya Tlatsetso ya Pele mabapi le dikamano tsa botho le bokgoni ba ho utlwisisa dithuto. Leha ho le jwalo, nnete ke hore baithuti ba bangata ba ntse ba sa kgone ho buisana hantle ka Puo ya Tlatsetso ya Pele mohatong ona. Phephetso Mokgahlelong o Phahameng, ka hona, ke ho fana ka tshehetso ho baithuti bana ho ntse ho fanwa ka kharikhulamong e thusang baithuti hore ba kgone ho flhlella boemo bo lebelletsweng dikereiteng tse latelang. Boemo bona bo lokela ho ba ka tsela eo baithuti ba kgonang ho sebedisa Puo ya bona Tlatsetso boemong bo phahameng ba ho bua puo ho ba lokisetsa thutong e phahameng kapa lefatshe la mosebetsi. Ho kgothalleditswe hore ha ho kgoneha, baithuti Mokgahlelong o Phahameng ba lokela ho hlahiswa ho dikgopolo tse tshwanang bakeng sa saekele ya dibeke tse pedi dikgatong tsa dipuo tse pedi.

Kgato ya Puo ya Tlatsetso ya Bobedi e akanya hore baithuti ha ba tsebo ya puo ha ba flhla sekolong. Tsepamo dilemong tse mmalwa tse qalang tsa sekolo, ke ho shebana le ho hodisa bokgoni ba moithuti ba ho utlwisisa le ho bua puo- bokgoni ba ho buisana le ba bang boemong ba sethatho. Dikereiteng tsa 2 le 3 baithuti ba qala ho bopa litheresi motheong ona wa ho bua. Ba boetse ba kenya tshebetsong bokgoni ba litheresi boo ba seng ba ithutile bona Puong ya bona ya Lapeng.

Dikereiteng tsa 7 – 9 baithuti ba tswela pele ho matlafatsa bokgoni ba ho mamela le ho bua ba ntse ba ntshetsapele bokgoni ba ho bala le ho ngola.

Nakong eo baithuti ba flhlang Kereiteng ya 10, ba tshwanetse ba be ba tseba ho buisana ka Puo ya Tlatsetso ya Bobedi boemong ka bobedi mabapi le dikamano tsa botho le phedisano. Leha ho le jwalo, nnete ke hore baithuti ba bangata ba ntse ba sa kgone ho buisana hantle ka Puo ya Tlatsetso ya Pele mohatong ona. Phephetso Mokgahlelong o Phahameng, ka hona, ke ho fana tshehetso ho baithuti bana ho ntse ho fanwa ka kharikhulamong e thusang baithuti hore ba kgone ho flhlella boemo bo lebelletsweng kereiteng tse latelang. Boemo bona bo lokela ho ba ka tsela eo baithuti ba kgonang ho sebedisa Puo ya bona Tlatsetso boemong bo phahameng ba ho bua puo ho ba lokisetsa thutong e phahameng kapa lefatshe la mosebetsi.

Dipheo tse ikgethang tsa ho ithuta Dipuo tsa Tlatsetso:

Ho ithuta Puo ya Tlatsetso ya Bobedi ho lokela ho thusa baithuti ho:

- flhlella bokgoni ba puo bo hlokehang bakeng sa ho bua ka nepahalo le ka tshwanelo ka puo e tobilweng boemong ba motheo;
- ho mamela, ho bua, ho bala/ho boha le ho ngola puo ka boitshepo le thabo tse holang. Bokgoni le tjhadimo ena di bopa motheo wa ho ithuta bophelo bohle.
- ho hlahisa mehopolo ya bona, ntlhakemo le maikutlo ka boitshepo (ka molomo le ka ho ngola) hore ba be le boikemelo puong ya bona,
- ho sebedisa puo le menahano ya bona ho batlisisa haholwanyane ka ha bona le ditso tse fapaneng le lefatshe le ba potolohileng.
- ho sebedisa puo ya bona bakeng sa ho fumana le ho kgona puisano maemong a mang. Tlhahisoleseding ya litheresi ke bokgoni bo hlokolosi ho “tlhahisoleseding ya dilemo” mme e bopa motheo wa ho ithuta bophelong bohle.
- ho sebedisa puo bakeng sa ho bolela tlhahisoleseding ka dihlooho tse tlwaelehileng; ho buisana ka ditema tse batsi tse tlwaelehileng, le ho bala ditema bakeng sa boithabiso, tlhahisoleseding ya motheo le puisano.

2.1.2 Bokgoni ba puo

Kharikhulamo ya Puo ya Tlatsetso ya Bobedi e hlophilwe ho latela bokgoni bo latelang:

1	Ho mamela le Ho bua
2	Ho bala le Ho boha
3	Ho ngola le Ho nehelana
4	Dibopeho tsa puo le melao ya tshebediso ya puo

2.1.3 Mekgwakatamelo ya ho ruta puo

Mekgwakatamelo ya ho ruta Dipheo tse ikgethang tsa ho ithuta dipuo tsa tlatsetso: puo ditokomaneng tsena e itshetlehile hodima ditema, e momahane mme e latela mokgwatshebetso o itseng.

Mokgwakatamelo o itshetlehileng temeng le **mokgwakatamelo wa kgokahano** ka bobedi ba yona e tshehetswa ke tshebediso e tswellang le tlhahiso ya ditema. **Mokgwakatamelo o itshetlehileng ditemeng** o utolla tsela eo ditema di sebetsang ka teng. Sepheo sa mokgwakatamelo o itshetlehileng temeng ke ho ruta baithuti ho ba babadi, bangodi le babohi ba nang bokgoni, ba itshepang mme ba tadimang dintho ka ihlo le sekasekang, le ho ba bahlahisi ba ditema. Hona ho kenyelletsa ho mamela, ho bala, ho boha le ho sekaseka ditema ka sepheo sa ho utlwisisa hore di bopilwe jwang le hore tshusumetso ya tsona ke efe. Ka ho sebetsana le ditema ka tsela ena e sekasekang, baithuti ba hodisa bokgoni ba ho hlahloba ditema. Ditema tsa diketsahalo tsa nnete tsa bophelo ke mohlodi o moholo wa dikahare le maemo a tse ithutwang, wa tsela ya ho ithuta le ho ruta dipuo ka mokgwa o itshetlehileng puong e sebediswang, o hokahaneng. Mokgwakatamelo o thehilweng hodima ditema o kenyeletsa hape le ho hlahisa mefuta e fapaneng ya ditema ka maikemisetso a itseng le bakeng sa baamohedi ba ditaba ba itseng. Mokgwa ona o thehilwe hodima kutlwisiso ya mokgwa oo ditema di bopilweng ka wona.

Mokgwakatamelo wa kgokahano o sisinya hore ha moithuti a ithuta puo o lokela hore a iphumane a le hara dibui tsa puo eo mme a be le menyetla e lekaneng ya ho ikwetlisetsa yona le ho bua. Baithuti ba ithuta ho bala ka ho bala ka ho nka karolo mesebetsing ya ho bala haholo feela le ho ithuta ho ngola ka ho ngola haholo feela.

Ho ruta puo ho etseha ka tsela e momahaneng, le titjhere a etsa thuto ya boikwetliso bo lokileng, baithuti ba ithuta bokgoni bo loketseng ka dihlopha pele ba ka bo sebedisa ka bobona. Sebopeho sa thuto ka nngwe bo lokela ho ba bo kenyeletsang sehlopha kaofela pele ba ikwetlisa dihlopheng le ho etsa bokgoni bo botjha ka bonngwe.

Mokgwakatamelo wa tshebetso o sebediswa ha baithuti ba lokela ho hlahisa ditema tsa molomo kapa tse ngolwang. Baithuti ba latela mehato e fapaneng ha ba sebetsana le bokgoni ba ho mamela, ba ho bua, ba ho bala le ho ngola. Ba tshwanetse hore ba nahane ka baamohedi ba ditaba le sepheo ha ba etsa sena. Sena se tla etsa hore ba kgone ho utlwahatsa mehopolo ya bona ka tsela ya tlhaho, e lokolohileng. Mohlala, ha ho rutwa ho ngola ha ho tadinngwe feela sehlahiswa se phethetseng; ho tadingwa hape sepheo le tshebetso ya ho ngola. Nakong ya tshebetso ya ho ngola baithuti ba rutwa mokgwa wa ho hlahisa mehopolo, ho nahana ka sepheo le baamohedi ba ditaba, ho hlahisa mekgwaritso, ho boeletsa mesebetsi ho hlaola diphoso le ho nehelana ka sehlahiswa se fupereng mehopolo ya bona.

Mekgwakatamelo ya ho ruta dingolwa

Ho ruta dingolwa ho lokela ho tsepama hodima ho ruta kutlwisiso mme ho tla kenyelletsa mawa a tshebetso ya ho bala (pele ho ho bala, ho bala, ka morao ho ho bala) Lebakabaka le leholo la ho ruta dingolwa ka phaposing ke ho etsa hore baithuti ba be sedi ka tshebediso e ikgethang ya puo ya dingolwa e sutsitseng, ya bonono e sebedisang ditshwantsho tsa mohopolo mme e bile e na le moelelo o tebileng ho feta dintho tse ding tseo ba hlolang ba di bala. Ha boholo ba ditema tse ngotsweng e le tsa boithabiso, boswaswi le boiketlo, bangodi ba bang ba ngola dipadi, ditshwantshiso le dithothokiso hobane ba na le mehopolo, menahano le dinthontho; metheo, dikgopolo le ditumelo tseo haholo ba batlang ho di arolela kapa ho di senolela babadi ba bona ba ka moso. Tshebediso ya bona ya puo ka tsela e phephetsang mohopolo ke mokgwa o mong hape o senolang, o matlafatsang le ho pepesa mehopolo ya bona.

Ho ruta dingolwa ha se mosebetsi o bonolo, empa o ke ke wa phethahala ntle le ho leka ho fumana moelelo wa tsona ka tsela e tebisang mehopolo, e hlahlobang ka ihlo le ntjhotjho le ho hlahisa maikutlo a hao ka sona; ditlhahiso tse tswang ho baithuti le tsona di bohlokwa haholo. Ka ntle le hore ba ithute ho utlwisisa tema ya sengolwa ya bona, e tla ba ha ba so ithute ho lekaneng. Matitjhere le ona a leke ho kgina mehopolo ya bona le ditlhaloso tsa bona ka dingolwa mme ba fe baithuti menyetla e mengata ya ho sebetsana le ho buisana ka dingolwa ka bobona kamoo ho ka kgonehang kateng. Ho fumana moelelo wa sengolwa ha ho bolele hore o nepile kapa o fositse. Tabakgolo ke ho fuputsa se etsang moelelo ho mmadi.

Tsela e ntle haholo ya ho ruta dingolwa e ka kenyelletsa ena e latelang kaofela kapa e meng ya yona:

- Etsa boiteko ba ho bala boholo ba tema kamoo ho ka kgonehang kateng ka phaposing, o sa emise ho shebana le mosebetsi o mong. Hona ho se ke ha nka nako e fetang dibeke tse pedi. Ke ntho ya bohlokwa hore baithuti ba be le mohopolo o hlakileng wa se etsahalang kgatong ya motheo ya sengolwa. Ho nka nako e telele o bala sengolwa ho tla ba kotsi kutlwisisong ya phetelo ya diketsahalo le poloto. Dihlopha tse ding di ka bala tema ntle le tshebetso eo e kaalo. Hono ho lokela ho kgothalletswa. Ho rutwe manollo ya thothokiso, e seng thothokiso ka boyona. Ho ithutwe tse ngata kamoo ho ka kgonahalang ka phaposing. Baithuti le bona ba kgothalletswe ho ngola dithothokiso.

- Ho fumana moelelo wa dingolwa hantlentle ke bokgoni ba thuto e phahameng ya yunibesithing, mme ha ho le jwalo, sepheo sa ho ruta ditema tsa dingolwa ke ho bontsha baithuti kamoo puo ya bona ya lapeng e ka sebediswang ka boleng bo ka hodimo, ka bohlale le ka bokgabo ba puo. Hona ho bolela hore tema e lokela ho shebisiswa ho bona tsela eo e bopilweng ka yona, hore ho ka sebetsanwa jwang le yona mme ya hlophiswa botjha jwang ho hlakisa le ho toboketsa se bolelwang. Mosebetsi ona o ka kenyelletsa ho hlahloba boteng kappa ho ba siyo ha karaburetso, ke mofuta ofe wa karaburetso o kgethilweng ke mongodi. Hobaneng; sebopeho sa dipolelo le diratswana, kapa sebopeho sa thothokiso; kgetho ya mantswe le bonono bo sebedisitsweng thothokisong kaofela; tshebediso ya disimbolo, modumo le mmala moo ho hlokehang teng. Boholo ba mosebetsi ona bo lokela ho itshetleha temeng, empa ho sekaseka tema ho latela mola ka mola ho ka ba le ditlamorao tse bosula.

- Bongodi ba boiqapelo bo hokahanngwe mmoho le ho ithuta ditema tsa dingolwa. Mesebetsi ya ho ngola e batlang kutlwisiso e tebileng ya sengolwa se balwang e ka thusa baithuti ho flhlela bohato boo ho bona ba kgonang ho ananela sengolwa ka boiqapelo. Dipuisano tsa ka phaposing di ka ba molemo haholo, empa ha feela baithuti bohle ba ka ba le seabo. Ho feta mona, dipuisano tsa ka phaposing tse lebisang mosebetsing o ngolwang di na le sepheo sa hlakileng mme di ka tswela baithuti molemo haholo.

- Qetellong, ho bohlokwa haholo ho hlahisa hore ho ithuta dingolwa ha ho bolele ho ba le dikarabo tse nepahetseng. Tema kaofela e bolele ho hong, e seng feela dikotwana tsa yona; tsela e ntle ya ho bala tema ke e kenyelleditseng ho bala tema kaofela ka tsela ya ho fumana moelelo wa yona, ka ho sebedisa boiqapelo, ka ho hlahisa maikutlo a hao ka yona le ho utolla dikahare tsa yona.

Mekgwakatamelo e meng ya dingolwa e ka momahanngwa le ho ruta bakeng sa kutlwisiso le bakeng sa ho utlwisisa dintlha tse bohlokwa tsa dingolwa ke **mekgwakatamelo ya tatelano, ya mongodi, ya sehlooho le dingolwa**. Mekgwakatamelo ena e ka kopanngwa.

Mokgwakatamelo wa tatelano baithuti ba ka fuputsa mme ba kopanye nako ya ho ithuta dingolwa mmoho le diketsahalo tsa histori tsa nako yeo ba phelang ho yona.

Mokgwakatamelo wa mongodi, baithuti ba ka le seabo ka bobatsi le botebo boithutong ba mongodi, haholoholo thothokisong mme ba amahanye thothokiso ya hae le nako e itseng ya histori.

Ho **mokgwakatamelo wa mookotaba** baithuti ba ka tadima dihlooho tse kang toka, katleho, lerato, jj ho habahanya le dithothokiso tse mmalwa kapa ho habahanya le dingolwa tsa mefutafuta mme ba di bapise le e fapaneng ya dingolwa le diketsahalo tsa nnete bophelong. Ba ka iketsetsa diqeto mabapi le diketso tsa dibapadi mme ba tshwaele ka sehlooho.

Mabapi le **mokgwakatamelo wa dingolwa** baithuti ba kgobokanya, ba bapisa le ho sheba diphapano le ditshwano pakeng tsa mefuta e fapaneng ya dingolwa, mohl. phapang pakeng tsa dipoloto ka hara padi/palekgutshwe/ tshwantshiso/dingolwa tsa boholoholo.

Mekgwakatamelo ya ho ruta tshebediso ya puo

Ho ruta dibopeho tsa puo ho lokela ho tsepama hodima hore na puo e sebediswa jwang le hore ho ka etswang ka puo, k.h.r. o etsa moelelo jwang, o shebana le mathata le ditabatabelo jwang, ho tshwaetsa metswalle le basebetsimmoho, le hore na o theha jwang bophelo ba phedisano bo otlolohileng. Ho ruta dibopeho tsa puo e lokela ho ba mokgwa wa hore ntho di etsahale.

Ho ruta dibopeho tsa puo/dibopeho tsa thutapuo ho lokela ho itshetleha hodima ditema, di hokahane le ho momahana.

Metheo e latelang di lokela ho nkelwa hloohong ha ho rutwa dibopeho tsa puo:

- Thutapuo e lokela ho rutwa bakeng sa ho bopa ditema maemong ao ba di sebedisetswang ona – ka mantswe a mang, le puo ya nnete.
- Tshebediso ya thutapuo ha e a lokela ho behelwa meedi ho flhla manollong ya dipolelo tse mmalwa feela, - e lokela ho hlalosa mokgwa oo ka ona dipolelo di botjwang ho fana ka tema ka ho felella ha yona jwalo ka dipale, meqoqo, mangolo, dipehelo tseo baithuti ba ithutang tsona, ba di bala, ba di ngola sekolong.
- Ho kgothalletswa tshebediso ya ditema tsa diketsahalo tsa nnete tsa bophelo jwalo ka didayaloko, diinthaviu
- Hokahanya sebopeho sa puo le tshebediso ya puo maemong a fapaneng a phedisano, mohl. ho hlahisa maikutlo le mehopolo ya mong, ho tsebisa batho, ho bua kapa ho beha ka dintho, diketso, diketsahalo kapa batho tikolohong, nakong e fetileng; ho etsa kopo, ho tshwaela, ho fana ka dijo kapa dino le ho amohela kapa ho hana ka boikokobetso, ho fana le ho arabela ditaelo, ho bapisa le ho batla ho tshwana le ho se tshwane ha dintho.
- Sebedisa mesebetsi ya ka phaposi e amanang le dibopeho le mesebetsi ya puo. mohl. lekgathe lefetile ka moqoqo wa phetelo le ho ngola pehelo.
- Tsepama hodima mesebetsi ya phaposi e etsang moelelo. Ho flhlella melawana ya thutapuo ha se hore ho dumella baithuti ho sebedisa puo ka tsela e etsang meelelo e nang le tatelano. Seo re se batlang feela ke se amanang le sebopeho le mosebetsi ho tloha ka nqane ho kgato ya polelo, jk. Tsela eo ka yona batho ba sebedisang puo e buuwang (puisano) kapa puo e e ngolwang (tema) ka tsela e nang le tatelano le e nang le moelelo.
- Ditaba tse amanang le qapodiso le sehalo ha di a lokelwa ke kotlo ntle le feela ha di bopa tshetiso ya puisano.

2.2 KABO YA NAKO YA PUO YA TLATSETSO YA BOBEDI

Ho sisinngwa kabo ya nako ka tsela e latelang bakeng sa bokgoni ba puo bo fapaneng saekeleng ya dibeke tse pedi:

BOKGONI	NAKO E ABETSWENG KA BEKE (DIHORA)	NAKO E ABILWENG KA SAEKELE YA BEKE TSE PEDI (DIHORA)	%
*Ho mamela le Ho bua (Mesebetsi ya molomo)	2	1	25
Ho bala le Ho boha: Temakutlwisiso le Dingolwa		1	25
Ho ngola le ho nehelana		1	25
Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo. (sena se boela se hokahangwa le bokgoni bo 4)		1	25

Kharikhulamo ya Puo ya Tlatsetso ya Bobedi e thehilwe hodima selemo sa thuto sa dibeke tse 40 se abetsweng nako ya dihora tse 2 ka beke. Dikahare tsohle tsa puo di rutwe kaofela nakong ya saekele ya dibeke tse pedi (dihora tse 4). Ha ho hlokahale hore matitjhere a latele saekele ena se ka ha e le jwalo, empa ba lokela ho netefatsa hore bokgoni ba puo, haholoholo ha bala le ho ngola bo a etswa. Kabo ya nako bakeng sa bokgoni bo fapaneng ba puo Dikereiteng tsa 7 – 9 ke dibeke tse 36. Dibeke tse nne ke tsa ditlhahlobo – beke tse pedi bakeng sa tlhahlobo ya Phupjane le tse ding tse pedi bakeng sa tlhahlobo ya Tshitwe.

2.3 DISEBEDISWA TSE TSHEHETSANG HO ITHUTA LE HO RUTA

Baithuti ba lokela ho ba le tse latelang bakeng sa ho ithuta Puo ya Lapeng Dikereiteng tsa 7 – 9

DIKEREITE TSA 7 – 9	
DISEBEDISWA TSA SEHLOOHO	
Buka ya puo e kgethilweng	√
Bukantswe	√
MEFUTA YA DINGOLWA	
Padi	√
Dipalekgutshwe	√
Ditshomo	
Tshwantshiso	√
Dithothokiso	√
DISEBEDISWA TSA BOPHATLALATSI	
Masedinyana	√
Dimakasine	√
Mananeo a radiyo/ditshwantshiso	√
Mananeo a thelevishene/diterama/didokhumenthari	√

* Baithuti ba tshwanela hore ba be ba se ba rutilwe mefuta e meraro ya dingolwa qetellong ya mokgahlelo, mohlala, sengolwa se le seng kereiteng e nngwe le e nngwe.

Matitjhere a Puo Ya Lapeng a lokela ho ba le:

a) Tokomane ya Setatemente sa Leano la Kharikhulamo le Tekanyetso

b) Leano la Thuto la Puo

c) Buka ya moithuti e kgethetsweng e sebediswang ke baithuti le dibuka tse ding bakeng sa sepheo sa mehlodi ho tlatselletsa dibuka tse kgethilweng

d) Bukantswe (ya puo e le nngwe, ya puo tse ngata, thesorase, ensaetlopedia)

e) Mefuta ya dingolwa tse kgethetsweng mosebetsi ona

f) Mefuta e fapaneng ya disebediswa tsa bophatlalatsi: masedinyana, dimakasine, dibroutjhara, di‡ayara, jj.

g) Ho fumana dithusathuto tse mamelwang le tse bohuwang tse lokelang ho sebediswa ka phaposing ya borutelo.

h) Disebediswa tse ding tsa bophatlalatsi (mefuta e fapaneng ya masedinyana, dimakasine le dibroutjhara

Mehlodi ya phaposing ya borutelo

a) Mefuta e fapaneng ya ditema ho kenyeletsa dikgato tsa ho bala tse fapaneng, mohl. Kgetho ya dibuka tse balwang ka ditema tse lekaneng kgatong e nngwe le e nngwe bakeng sa phaposi.

b) Mefuta e fapaneng ya masedinyana: dikoranta, dimakasine, dibroutjhara, di‡ayara, dipapatso, diphoustara, ditsebiso, jj.

c) Dithusathuto tse mamelwang/tse bohuwang.

KAROLO YA 3: DIKAHARE LE MERALO YA HO RUTA BAKENG SA BOKGONI BA PUO.

Karolo ena e arotswe ka dikarolo TSE PEDI e leng tjhebokakaretso ya bokgoni, dikahare le mawa mmoho le Meralo ya ho ruta.

3.1 HO MAMELA LE HO BUA

Bokgoni ba ho mamela le ba ho bua ha bo tshwane, empa bobedi bo tsamaya mmoho, bo bong bo itshetlehile ho bo bong. Bobedi bo dula bo ntse bo hlahella ka phaposing ya ho rutela ka tsela e sa lemohuweng ha baithuti ba amohela le ho buisana ka tlhahisoleseding. Ho mamela le ho bua ka tsela e hlophisitsweng ya semmuso ha mesebetsi e itseng e ikgethang, mohl. Bonketsisane kapa dayaloko, ho hlokwa ho rutwa ka tsela e tsepameng.Ho mamela le ho bua ha semmuso le hoo e seng ha semmuso ho hokahantswe le ho bala, ho ngola le tshebediso ya puo, mme ho bua ho neha ditema tse ngolwang sebopeho sa tema ya molomo (jk. Ho balla hodimo).

HO MAMELA.

Tshebetso ya ho mamela.

Ho ruta ho mamela hangata ho kenyelletsa ho sebetsa ka dikarolwana tsa tshebetso ya ho mamela. Ona ke mosebetsi o nang le mekga e meraro e bontshang mawa a ho mamela bakeng sa ho fumana tlhahisoleseding le ho rarolla/utlwisisa puo ya molomo mmoho le ditema tse ding tse mamelwang. Ha se mehato yohle ya tshebetso e tla sebediswa ka mehla. Mohlala, ha eba baithuti ba mametse tlhaloso e rekotilweng ba tla lokela ho etsa mosebetsi wa **pele ho ho mamela** o tla ba lemohisa tlhokeho ya ho mamela ka ho tsepamisa maikutlo ho mameleng, mme hona ho ba thusa ho etsa dikgokahanyo le tseo ba seng ba ntse ba di tseba bophelong. Mesebetsi ya **nakong ya ho mamela** e tla ba thusa ho hoopla dintlha le ho lekola molaetsa. Mesebetsi ya **kamorao ho ho mamela** e ka e ka thusa baithuti ho arabela tseo ba di utlwileng puisanong ya bona.

Ditlhakiso le mesebetsi ya ho mamela ka kutlwisiso le tekanyetso di nehelana ka monyetla wa ho ruta baithuti mokgwa wa ho mamela.

Tshebetso ya ho mamela.

1. **Pele ho ho mamela** ho hlahisa baithuti ho maemo a ho bala. Ho ba dumella ho qholotso tsebo ya bona e fetileng ya sehlooho, le ho itokisetsa ho mamela.

- Ho tsosolosa/qholotso tsebo ya boitshetleho pele ba mamela, hore tsebo ya bona ya puo e qholoditswe.
- Ho akanya hore tema e ka ba mabapi le eng ho tswa sehloohong/mookotaba wa tema eo ho buisanwang ka yona.
- Shebana le tlotlontswe efe kapa efe ya bohlokwa eo baithuti ba sa e tlwaelang
- Titjhere a ka nna seta dipotso tsa pele ho ho mamela ho tsepamisa tlhokomediso ya baithuti.
- Baithuti ba lokela hore ba be ba lokile ka, mohlala, pentshele le bukana ya ho ngola dinoutsu.

2. Ka nako ya ho mamela baithuti ba tsepamisa maikutlo/mehopolo ya bona ho dipheo tse fapaneng:

(Hlokomela hore ke tlwaelo e ntle hore baithuti ba mamele tema makgetlo a mmalwa, ba tsepamisitse maikutlo a bona ho dikgopolo tse fapaneng ka nako e nngwe le nngwe.)

2.1 Ho mamela bakeng sa tlhahisoleseding e itseng.

- Batla moelelo, hlwaya mehopolo ya sehlooho le e tshehetsang.
- Lekola kutlwisiso ya moelelo kgafetsa ka ho etsa le ho netefatsa dikakanyo le ka ho botsa dipotso.
- Ngola dinoutso tse utlwahalang, ho rala, ho hlopha, ho kgutsufatsa, ho pheta hape, ho latela ditaelo.
- Hlokomela puo ya mmele le ditemoso tse ding tsa sebui/motho ya nehelang.

2. 2 Ho mamela bakeng sa ho buisana le ba bang.

- Sebedisa molao wa ho fana ka sebaka puisanong kapa mosebetsing wa sehlopha.
- Botsa dipotso ho tshwarella puisano.
- Arabela ho puo, tshebediso ya ditho tsa mmele, tjebo ya mahlo le puo mmele
- Bontsha thahasello le tlhokomelo e loketseng ka ho bua, tshebediso ya mmele, jj.
- Sebedisa melao e loketseng ya boikokobetso le ho bontsha tlhompho ho ba bang.

2.3 Ho mamela bakeng sa kananelo.

Mesebetsi ena ya ho mamela e ikwetliswa hantle dipuisanong, dipuisanong tsa dihlopha tse nyane le dipuisanong dife kapa dife tse rerilweng hantle. Ho sheba ditlilipi ho tswa diflliming ho ka thusa haholo ho manolla dintlha tse tshwanang le tse ngotsweng ka tlase.

- Arabela ho makgabane a tema ya molomo, mohl. Morethetho, lebelo, tshwaetso ya modumo.
- Ho arabela maemong a dipuisano
- Ho sebedisa mokgwa wa ho sielana sebaka puisanong
- Ho sireletsa ntlhakemo
- Botsa dipotso ho boloka puisano e tswella
- Arabela puo, letshwao la puo, kopano ya mahlo le puo ya mmele
- Bontsha kutlwisiso ya kamano pakeng tsa puo le setso ka ho bontsha hlompho bakeng sa melao ya setso

3. Kamorao ho ho mamela ho latelwa ke boitemohelo ba ho mamela. Baithuti

- Ba araba dipotso
- Ba boeletsa dinoutso.
- Ba a kgutsufatsa

- Ba fetolela tlhahisoleseding ho tswa ho wa molomo ho ya ho ho ngola, mohl. Sebedisa tlhahisoleseding eo ho leibola setshwantsho.
- Ba hokela tlhahisoleseding e ntjha le tsebo ya pele.
- Ba nka diqeto, ba fana ka mehopolo ya bona.

Bolelele bo sisintsweng ba ditema tse tla sebediswang bakeng sa temakutlwisiso e mamelwang.

DITEMA	DIKEREITE	MONGOLO O AROHANENG
• Ditema tsa molomo, tse bohuwang, tse mamelwang le ho bohwa ho tswa ho dimediya tse ngata • Ditema tse mamelwang • Ditema tsa boiqapelo • Ditema tse nehelanang le tsa tlhahisoleseding. • Ditema bakeng sa matlafatso. • Ditema tse mamelwang le ho bohwa (difllimi, mananeo a thelevishene, le dokumenthari, dipontsho tsa dislaede, tse rekotilweng, mananeo a radiyo, difotokerafo, dividiyo tsa mmino)	Kereite ya 7	bonnyane metsotswana e 30
	Kereite ya 8	bonnyane metsotswana e 45
	Kereite ya 9	bonnyane metsotso o le 1

HO BUA

Ho ruta ho mamela ho lokela ho ela hloko maemo a seng a semmuso le a semmuso, ho tloha ka ho iqoqela feela ho ya flhla ka nehelano ya semmuso. Ho bua ka ho hlaka, bokgeleke, momahano, ka ho itshepa le hantle ho tshwanetse ho ba lebaka la ho ruta ho bala.

Ho ruta ho bua ho lokela ho kenyeletsa tsebo ya tshebetso le mawa a ho buisana.

Tshebetso le mawa a ho bua

Tshebetso ya ho bua e na le mehato e latelang:

- Ho etsa moralo, diphuputso le ho hlophisa
- Ho ikwetlisa
- Ho nehelana

Ho bua ha semmuso le ho nehelana.

Tshebetso ya ho bua ha semmuso hangata e kenyelletsa 1) mehato e meraro e boletsweng ka hodimo. Mekgwa ya semmuso e kenyelletsa lehlakore le ngotsweng leo matitjhere a ka le lekanyetsang le lehlakore la molomo.

1. Ho etsa moralo: diphuputso le ho hlopisa

Baithuti ba bontsha bokgoni ba ho etsa moralo, diphuputso le ho hlopisa bakeng sa ho etsa nehelano ya molomo.

- Sebedisa mehlodi le disebediswa tseo ba ka shebang ho tsona ho fumana le ho kgetha tlhahisoleseding.
- Hlophisa le ho ngola tlhahisoleseding, ho ngola dinoutso,

- Sebedisa dibopeho le melao ya tshebediso ya puo e nepahetseng.
- Hodisa mehopolo ka molomo ka mokgwa wa tatelano.
- Sebedisa dintho, disebediswa tse mamelwang le/kapa tse bohuwang ho matlafatsa le ho ntlafatsa kgahleho le nepahalo ya nehelano.

2. Ho ikwetlisa le ho nehelena

Baithuti ba lokela ho ikwetlisa le ho bontsha bokgoni ba nehelano ya molomo ka ho:

- Sebedisa dibopeho tse loketseng tsa aterese.
- Bontsha temoho ya baamohedi.
- Bontsha temoho ya maemo: kapa a puo e seng ya semmuso.
- Fana ka maikutlo a hao.
- Sebedisa dibopeho le melao ya tshebediso ya puo nepahetseng.
- Sebedisa ditheknike tsa puo e buuwang le e sa buuweng ho matlafatsa moelelo, mohl. Sehalo, tlhahiso ya lentswe/taolo ya lentswe, volumu, lebelo, ho bopa dipolelo, dipontsho tsa sefahleho, boemo ba mmele le tshebediso ya ditho tsa mmele.
- Bua ka sehalo se loketseng, se hlakileng le qapodiso, moelelo o laolwang ke lentswe.

Ho bua hoo e seng ha semmuso le ho sebetsa ka dihlopha ("sheba makgetha le melao ya puisano ya molomo" ka tlase)

Ho arolelana ka mehopolo, maikutlo le ntlhakemo le dihlopha tsa batho le ka boinnotshi

- Qala le ho ntshetsa pele puisano
- Ho botsa le ho arabela dipotso ho boloka puisano
- Ho hlalosa moelelo moo ho loketseng
- Sebedisa melao ya ho sielana
- Arabela ha ho sebediswa puo, puo ka ditho tsa mmele, puo ya mahlo le puo ya mmele ka kakaretso
- Bontsha thahasello le kelohloko tse loketseng

Makgetha le melao ya ditema tsa puisano ya molomo

1. Ho bua hoo e seng ha semmuso le ho sebetsa ka dihlopha.

HO BUA/SEBOPEHO SA TEMA YA MOLOMO.	SEPHEO	MAKGETHA
Puisano e seng ya semmuso/dayaloko/ mosebetsi ka sehlopha. **Sheba: Dipolelo tse sebediswang dipuisanong. Lenane leo ho ka shejwang ho lona le ka tlase mona.**	Ho bua ka sehlooho seo o se fllweng.	• Ho qala le ho ntshetsa pele puisano • Ho latela tlwaelo ya ho sielana sebaka • Tlatsa dikgeo le ho kgothalletsa sebui. • Hlakisa moelelo moo ho hlokehang. • Botsa le ho araba dipotso ho tshwarella puisano • Arabela ho puo, tshebediso ya ditho tsa mmele, ho tadima baamohedi ka mahlong le puo ya mmele. • Bontsha thahasello le tsepamisa ya maikutlo ka tsela e lokelang ka ho bontsha, motsamao wa mmele le tshebediso ya ditho tsa mmele.
Ho balla hodimo ho sa hlophiswang	Ho arolelana tema.	• Bala ka bokgeleke ho ya ka moelelo le sepheo. • Qapodisa mantswe ntle le ho atolosa moelelo wa ona

2. Ho bua ha semmuso le ho nehelana.

Sheba hape le ditlhaloso tse amanang le ho etsa moralo le ho nehelana tse hlahang/boletsweng ka hodimo.

HO BUA/SEBOPEHO SA TEMA YA MOLOMO.	SEPHEO	MAKGETHA.
Puo e hlophisitsweng **Sebopeho sena se tla bontsha bopaki ba patlisiso le/boitokisetso.**	Tse fapaneng: ho tsebisa/ho arolelana.	• Etsa patlisiso/boitokisetso. • Hlophisa disebediswa ka boqhetseke. Kgetha le ho hodisa mehopolo ya sehlooho le ho tshehetsa ka mehlala. • Sebedisa sebopeho se nepahetseng, tlotlontswe, puo le melao. • Sebedisa sehalo, taolo ya lentswe, lebelo, ho tadima ka mahlong, tshebediso ya boemo le ditho tsa mmele • Sebedisa selelekela le qetelo ka phethahalo. • Sebedisa setaele le rejistara tse loketseng. • Kenyelletsa disebediswa tse loketseng tsa ho bohwa, tse mamelwang le/kapa tse mamelwang le ho bohwa, mohl. Ditjhate, diphoustara, dintho, le ditshwantsho.
Ho balla hodimo ho hlophisitsweng	Ho arolelana tema e ngotsweng ke yena kapa ke ba bang, bakeng sa boithabiso	• Bala ka bokgeleke le ka kelohloko ho ya ka sepheo le mosebetsi. • Qapodisa mantswe ntle le ho atolosa moelelo. • Hodisa le ho tiisa moelelo ka sehalo, taolo ya lentswe, lebelo, ho tadima ka mahlong, tshebediso ya boemo le ditho tsa mmele

3. Ho bua ka sepheo se itseng/maikemisetso/maemo.

HO BUA/SEBOPEHO SA TEMA YA MOLOMO.	SEPHEO	MAKGETHA
Ho fana ka ditshupiso	Ho bolella mong hore o tla flhla jwang moo a yang teng/Ho supisa motho e mong hore a ka flhla sebakeng se itseng jwang.	• Sebedisa boholo puo e sebopehong sa taelo. • Sebedisa dipolelo tse tobang le tse hlakileng. • Sebedisa mokgwa wa tatelano e tlwaelehileng. • Toba tshupiso e itseng. • Akanya bohole ba sebaka • Fana ka tlhahisoleseding ya matshwao a hlahang tseleng.
Ditaelo	Ho hlalosa ka moo mosebetsi o ka phethwang ka teng/ho hlophisa dijo jj.	• Hlalosa hore ntho e itseng e etswa jwang. • Bolela disebediswa tse hlokahalang. • Fana ka ditaelo tse hlakileng, tse nepahetseng le tatelano e nang le moelelo. • Sebedisa tlotlontswe e loketseng.

Nako e sisintsweng bakeng sa puisano ya molomo

(Ela hloko: nako e atameditsweng ya ho bala leqephe le le leng la A4 la mongolo o arohaneng ke bonnyane metsotso e 3)

DITEMA	NAKO DIKEREITE 7- 9
Puisano	metsotso 5 – 10 bakeng sa sehlopha/Phaposi
Dayaloko	metsotso 1 – 2 bakeng sa ka bobedi
Ditshupiso le ditaelo	motsotso o le 1
Ho bala ho hlophisitsweng	Motsotso o le 1
Dipuo tse hlophisitsweng	Motsotso o le 1
Ho hlalosa diketsahalo.	Ho flhlela ho metsotso e 2
Puisano ya mehla le mehla ya molomo, mohl. Ho kopa thuso, ho kopa tshwarelo, jj.	Metsotso e 1 – 2

Dipolelo tse sebediswang meqoqong ya tlwaelo ya Sesotho. Lenane la tsona

HO KOPA/ HO KOPA TUMELLO YA… • Na nka…..? • Ke kopa …. • E be ho ka loka ha nka…..? • Na ho nepahetse ha nka….? • Na ho tla be ho lokile ha nka…? • Ho ka ba jwang ha nka …? • Ntumelle hle ke … • Na o ka dumela ha nka …?	**HO SITISA MOTHO HO SEO A NTSENG A SE ETSA** • Ntshwarele, na nka...? • Tshwarelo, o bona ho lokile ha nka...? • Ntshwarele hle, na o a tseba ka...? • Phephi hle, a ke o nthuse mona ka…
HO THUSA • A na nka o thusa? • Nka o thusa? • A na ho na le seo nka o thusang ka sona? • Na o tla thabela ho thuswa? • A na o hloka ho thuswa? • Ke eng seo nka o thusang ka sona kajeno?	**HA O KOPA THUSO** • Na nka o thusa ka…..? • Na o nthusa ka ho…..? • Ke hloka ho thuswa ka … • A ke o nthuse ka ho … • A ke o kenye letsoho ka ho …
HO KOPA TSHWARELO • Ntshwarele. • Ke kopa tshwarelo…. • Ke maswabi ka … • Phephi hle … • Ke kopa tshwarelo … • Ntshwarele hle.	**HO TLETLEBA** • Ke letsitse, empa ke lokela ho o bolella sena... • Ke mohau ho o tshwenya, empa... • Mohlomong o lebetse ho... • Ke nahana hore o lebetse ho... • Ntshwarele haeba ke tswile lekoteng, empa... • Ke a kgolwa ho na le ho se utlwane ka... • O se ke wa nka hampe, empa ...
HO NEHELANA KA KELETSO • Ke nahana o ke o ….. • O tla lokela ho….. • Ha o lokele ho…. • Ha ke ne ke le wena, ke ne ke tla ……. • Ha ke ne ke le maemong a hao, ke ne ke tla… • Ho molemo hore o …. • O se ke wa ……. • Leha o ka etsa eng, o se ke wa …….	**HO HLAHISA TAKATSO** • Na o tla rata ho …. • Nka mpa ka …… • Hobaneng ha re sa...? • Ke bona ho le molemo ha …….. Wena o e bona jwang? • O nahana hore re etse jwang? • Ha e ne e ba ke ho ya ka nna, ke ne nka … • Ke nahana hore re ….
HO LEKANYA, AKANYA • Ke tla re ho batla ho lokile ho ka ... • Mohlomong ke tla hloka … • E ka nna ya ba o ... • Ho bonahala ... • Mohlomong o hloka… • Mohlomong ba batla ... • Ho thata ho ka bolela, empa ke lekanya… • Ha ke nepisise, empa ke nahana	**HO NEHELANA KA TLHAHISOLESEDING E SA OTLENG BOTSEKENG** • Ho na le …. • Ho na le tse ka bang… • Ho na le palo e kalo ka …… • ……. lekanya ho re e ka flhla ho ….. • E ka ba … • Ke mofuta wa … • Ke tsa mofuta wa ….. • Ho thata ho ka bolela, empa ke lekanya… • Ha ke nepe hantle, empa ke nahana…

HO SADISA HANTLE/HO LAELA **Maeto a malelele, matsatsi a phomolo, maeto a makgutshwane** • Tsamaya hantle… • Phomola hamonate... • E ba le leeto le bolokehileng… • Matsatsi a phomolo a monate… • Natefelwa! • Phomolo e monate moo …	**HA O ITEKOLA** • E sebeditse hantle/ka tshwanelo hobane… • Ke entse sena hantle hobane… • Ho ka be ho nepahetse haeba ke ne ke ... • Ho ka be ho ile ha ntlafala ha … • Tswelopele e /ha e bonahale hobane … • Hona ho atlehile hobane ……
TUMEDISO KAMORA LEETO • O tsamaile leeto jwang leetong la hao/phomolo ya hao e bile jwang…? • Leeto la hao e bile jwang?	

3.2 HO BALA LE HO BOHA

Ho bala le Ho boha ho kopanya dikarolo tse pedi: 1) ho ithuta le ho sebedisa mawa a ho sibolla melaetsa e patehileng le ho utlwisisa tema 2) ho ithuta le ho sebedisa tsebo ya makgetha a tema. Ka bobedi dikarolo tsena di tshwanela ho hlahella ha ho rutwa ho bala/ho nehelana ka ditema tsa dingolwa le tseo e seng tsa dingolwa. Dikahare tsa ho bala le ho nehelana di hlophisitswe ka: 1) ho bala bakeng sa kutlwisiso le 2) ho bala ho ekeditsweng ho etswang ka boikemelo

Tshebetso ya ho bala le ho boha.

Thuto ya ho bala hangata e amana le ho sebetsana le dikarolwana tsa tshebetso ya ho bala. Ona ke mosebetsi wa mekgahlelo e meraro o bontshang mawa a ho bala ka boikemelo ho sibolla melaetsa e patehileng le ho utlwisisa ditema. Ha se mehato kaofela e lokelang ho sebediswa maemong ohle. Mohlala, ha baithuti ba bala tema kapa sengolwa seo ba sa se tlwaelang, ba tla lokela ho etsa mosebetsi wa **pele ho ho bala** oo e leng wona o tla ba lemohisa makgetha a ka hodimo feela a mofuta ona wa tema, mme hona ho tla ba thusa ho hokahanya seo ba se balang le boitemohelo ba bona. Mesebetsi ya ho bala e tla ba thusa ho sekaseka ka botebo sebopeho sa yona mmoho le makgetha a puo ka ho hlaka ho fetisang. **Kamorao ho ho bala** ho ka etsa baithuti ba leke ho hlahisa mofuta ona wa tema ka ho ingolla yona.

Tshebetso ya ho bala.

1. **Pele ho ho bala** o teanya baithuti le tema. O tsosolosa dikgokahano le tsebo e fetileng.

- Ho okola le ho tlodisa mahlo makgetha a tema: dihlooho, dihloohwana, mantswetlhaloso, dikarolo tse bohuwang le tlhahisoleseding e tshwantshisitsweng, mohl, fonte le ho nomora, sebopeho, matshwao, ditlhakisetso, dikerafo, ditjhate, didayakeramo, dimmapa, dikarolwana tse welang tlasa menyu khomphutheng, ho fuputsa mantswe a sehlooho, jj.
- Ho akanya o sebedisa tlhahisoleseding e fumanweng ka ho okola le ho tlodisa ditema mahlo.
- Ho sebetsana le tlotlontswe efe feela ya sehlooho e sa tlwaelehang ho baithuti.

2. **Ho bala** ho kenyelletsa ho etsa moelelo ka tema le ho tsepamisa maikutlo haholo ho makgetha a puo a ho yona.

- Ho etsa moelelo ka tema ka boikemisetso le mafolofolo.

- Ho batla moelelo wa mantswe a sa tlwaelehang le ditshwantsho ka ho manolla mantswe ho leka ho fumana moelelo wa ona, kapa ka ho batla ditemoso tse fuperweng ke ditema.
- Ho sebedisa mawa a temakutlwisiso: ho etsa dikgokahano, ho laola kutlwisiso, ho laola lebelo la ho bala ho ya ka boima ba tema, ho bala hape moo ho hlokehang, ho balla pele temeng bakeng sa ho fumana dintlha tse ka thusang, ho botsa le ho araba dipotso (ho tloha ho tsa boemo bo tlase ho tsa boemo bo hodimo) ho bopa setshwantsho sa monahano, ho akanya, ho bala ka sepheo sa ho fumana dintlha tsa sehlooho, ho tsepemisa maikutlo ho kgetho ya mantswe le dibopeho tsa puo, ho hlwaya mofuta wa tema ka sebopeho sa yona le makgetha a puo a yona.
- Ho ngola dinoutsu kapa ho ngola kgutsufatso dintlha tsa sehlooho.

3. **Kamorao ho ho bala** o dumella baithuti ho shebisisa le ho araba tema yohle.

- Ho araba dipotso ka tema ho tloha ho tse boemong bo tlase ho ya ho tse boemong bo hodimo.
- Ho bapisa le ho fumana ho tshwana le ho fapana ha dintho.
- Ho etsa diqeto le ho hlahisa maikutlo a hae.
- Ho hlahisa tema botjha ka ho e ngola hape ka tsela ya hae (moo ho lokelang).

Mehlala ya mefuta ya dipotso.

Dipotso tsa tsebo.	*Ke mang …? Ke eng …? Kae …?*
Dipotso tsa kutlwisiso.	*Ntate ke mang …?*
Dipotso tsa tshebediso ya tsebo.	*Na o ka bopa polelo ka leetsi lee? Na o ka bopa polelo e tshwanang ka lentswe lee?*
Dipotso tsa tshekatsheko.	*Na ena e tshwana le …? Na ena e fapana le …? Hobaneng mophetwa a rata …? Nnete kapa mafosi.*
Dipotso tsa tekolo	*O kgetha efe hara tsee?*

Ho kgetha mofuta wa tema kapa sengolwa.

Matitjhere a tshwanetse ho etsa bonnete ba hore hara selemo baithuti ba bala mefuta e batsi ya ditema mmoho le dingolwa. Ho be le tekano mahareng a ditema tse balwang bakeng sa kutlwisiso, puisano le boithabiso.

HO BADISISA KA BOTEBO.

1.1 Ho badisisa ditema tse kgutshwane ka botebo bakeng sa KUTLWISISO boemong ba lentswe.

Baithuti ba sebedisa mawa a fapaneng ho fumana moelelo wa tema. Ba aha tlotlontswe ka ho sebedisa bokgoni ba ho hlasela mantswe, le ho ka ho ngola.

- Sebedisa bukantswe le lenane leo ho tadingwang ho hong ho lona ho fumana moelelo, mopeleto, qapodiso le ho bona hore lentswe ke setho sefe sa puo le mantswe a sa tlwaelehang.
- Hlwaya moelelo wa dihlongwapele (jk. mo-, ba-, se-, jj.) le dihlongwanthao (jk. –hadi, nyana, -ana)
- Fumana moelelo wa mantswe le kamano ya ona le mantswe a mang a habo ona ka ho sebedisa tsebo ya metso, dihlongwanthao le dihlongwapele.

- Sebedisa maemo ao tema e thehilweng hodima ona (jk.tlhaloso e polelong), ditemoso (jk. difeelwane, doqotso) le ditemoso tsa dikraflki (jk. ntshofatso ya mongolo) ho fumana moelelo wa mantswe a sa tlwaelehang.
- Ho elellwa le ho sebedisa maele le dikapolelo tse tlwaelehileng, mohl. Pela e ne e hloke mohatla ke ho romeletsa, ho matha la Ntshwekge.
- Ho hlwaya tlhaho le tshebediso ya mantswe a matjha, mohl. Seleng le maadingwa. (ubuntu, toropo, sekolo)
- Ho tseba phapang mahareng a mantswe a tarakanyang: dihomonimi, dihomofounu, disinonimi, mohl. komelo/toro
- Ho ela hloko dikgutsufatso le diakronimi.
- Sebedisa tsebo ya melao ya puo ho fumana moelelo wa mantswe. Sheba Sebopeho sa puo – Lenane leo ho ka shejwang ho lona ka tlase mona.

1.2 Ho badisisa ditema tse kgutshwane ka botebo bakeng sa KUTLWISISO boemong ba polelo le ba seratswana.

Baithuti ba sebedisa tsebo ya bona ya thutapuo ho utlwisisa sebopeho sa dipolelo le tlhophiso ya ditema. Ho ithuta ka tema boemong bona ho nehelana ka monyetla wa ho ruta dibopeho tsa puo ka tsela e momahaneng.

- Hlwaya moelelo le tshebediso ya dibopeho le melao ya puo. Sheba Sebopeho sa puo – Lenane leo ho ka shejwang ho lona ka tlase mona.

1.3 Ho badisisa ditema tse kgutshwane ka botebo bakeng sa KUTLWISISO boemong ba tema yohle, kapa ho utlwisisa tema yohle.

Baithuti ba sebedisa tsebo ya bona ya dingolwa mmoho le ya ho ithuta ditema ka tsela ya semmuso ho utlwisisa moelelo, sepheo le seabo sa tema yohle.

- Ho amahanya tema le tsebo ya bona ya tsa bophelo.
- Ho etsa diqeto; ho bopa mohopolo wa hae

1.4 Ho badisisa ditema tse kgutshwane ka botebo bakeng sa HO KGUTSUFATSA LE HO NGOLA DINOUTSO.

Baithuti ba sebedisa kutlwisiso ya bona ya dibopeho tsa tema bakeng sa ho e kgutsufatsa. Sheba mawa a ho bala a boletsweng ka hodimo.

- Ho okola le ho tlodisa mahlo bakeng sa ho fumana mehopolo ya sehlooho le mookotaba.
- Ngola mehopolo ya sehlooho.

1.5 Ho bala ditema tse kgutshwane bakeng sa DITEMA TSA DIMEDIYA TSE FAPANENG LE TSE BOHUWANG. (Ditema tsa dimediya tse fapaneng di sebedisa mehlodi e bohuwang le e ngotsweng, temeng e le nngwe, mohl. dipapatso, dikhathunu. Di ka boela tsa hokahanya puo e buuwang mmoho le puo ya ditho tsa mmele.)

Baithuti ba sebedisa tsebo ya bona ya ho bopa ditshwantsho tsa kelello le ya dielemente tse bohuwang ho utlwisisa mokgwa oo di tshehetsang ho ngolwa ha ditema tsa mefuta e fapaneng ya bophatlalatsi.

- Hlwaya le ho lekola sepheo le molaetsa ditemeng tse bohuwang bakeng sa boithabiso le ho thabisa, mohl. Difllimi, dikhathunu, dividiyo tsa mmino le dipalenyana tsa dikhomiki.

HO BALA DITEMA TSA DINGOLWA

HO BALA/HO BOHA KA BOIKEMELO HO EKEDITSWENG.

Baithuti ba ikwetlisa ka mawa ao ba ithutileng ona nakong ya ho bala ka botebo bakeng sa boithabiso. Tataiso ya titjhere bakeng sa ho fumaneha ha mehlodi le kgato eo mehlodi e leng ho yona e hlokolosi Karolong ena ya lenaneo la ho bala.

- Ho kgona ho kena laeborari le ho tseba melao ya poloko ya dibuka.
- Bala/Boha ditema tsohle tsa mefuta ka bobatsi, mohl. Dibuka, dimakasine, dikoranta, diwebsaete, difllimi ha sekolo se tswa.

DITEMA TSE SEBEDISWANG HO RUTA HO KENYELLETSANG BOKGONI BA PUO MOKGAHLELONG O PHAHAMENG.

Ntle le ditema tsa dingolwa tse ithutwang semmuso, ditema tse lokelwang ho etswa mokgahlelong wa GET e kenyelletsa ditema tse ngotsweng, tse bohuwang le tsa bophatlalatsi ba mefutafuta, tse sebediswang ka merero e fapaneng. Ditema tse ding di tla ithutelwa ho ananela bottle ba tsona. Tse ding di tla sebediswa ho nehelana ka mehlala ya mefuta ya ditema mmoho le ho motlola ditema tse ngolwang.

Ditema tsa dingolwa tse ithutwang semmuso. Mefuta e fapaneng e lokela ho ithuta Mokgahlelong o Phahameng

Mefuta ya ditema e kgothalletswang

Ho kenyelletswe mefuta ya dingolwa e **MMEDI** mefuteng e kgothalletswang latelang e kenyelleditsweng Khathalokong ya Dingolwa ya Naha:

Padi

Dipalekgutshwe/Ditshomo

(Kereite ya 7 – pale e le 1)

(Kereite ya 8 – pale e le 1)

(Kereite ya 9 – pale e le 1)

Tshwantshiso

Dithothokiso

(Kereite ya 7 – dithothokiso tse 2)

(Kereite ya 8 – dithothokiso tse 2)

(Kereite ya 9 – dithothokiso tse 3)

Matlafatso

Ho ithuta ka difllimi/

Dipalenyana tsa TV tse tswelang pele/ didokhumenthari tsa Thelevishene

Ditshwantshiso tsa radiyo

Meqoqo

Dibayokerafl

Diothobayokerafl

Ditshomo

Dipale tsa bahale

Ditema tse ngotsweng tse nehelanang ka tsebo/lesedi/ tlhahisoleseding

Bukantswe/dikshenare

Diensaetlelophedia

Disekejule

Buka ya pokello ya dinomoro tsa mehala

Dibukakgakollo/diteksbuku

Buka ya tlhaloso ya mantswe/thesorase

Dipapetla tsa nako

Dibuka tsa tataiso ya mananeo a thelevishene

Ditema tse ngotsweng tse hlahiswang ke bophatlalatsi

Diatikele tsa dimakasine

Diatikele tsa dikoranta

Tsa bohlophisi ba masedinyana/ dikoranta

Ditsebiso

Nalane ya Bophelo ba Mofu/Obitjhuwari

Ditekolokakaretso (*reviu*)

Dipapatso

Dibopeho tsa ditema tsa molomo tse ngolwang

Dipuisano

Dipuo (*Speeches)*

Dipina

Metlae

Ditema tsa ngollano le tsa dikgokahano tsa ka mehla

Mangolo

Didayari/dibukatsatsi

Dimemo

Di-emeili

Melaetsa e mekgutshwanyane ya selefouno (sms) ; thwitha (twitter)

Dinoutso

Tlaleho/pehelo/raporoto

Ditema tsa ngollano le tsa kgokahano tse sebediswang dikgwebong

Mangolo a semmuso

Metsotso le mananetsamaiso

Ditema tsa mefuta e fapaneng ya bophatlalatsi/tse bohuwang tse nehelanang ka tsebo/lesedi/ tlhahisoleseding

Ditjhate/dimmapa

Dikerafo, dipapetla, ditjhate tsa diphae, mmapa ya monahano, didaekeramo,

Diphoustara

Dipampitshana/diphephetjhana tsa tlhahisoleseding/‡ayara, diphamfolete, dibroutjhara

Matshwao le disimbolo

Didokhumenthari tsa thelevishene

Maqephe a websaete, a inthanete, dibloko, di-feisbuku, le marangrang a mang a dikgokahano phedisano

Tlhahiso ya tsebo/lesedi ka theknoloji ya *(data projection)*

Ditransparensi

Ditema tsa mefuta e fapaneng ya bophatlalatsi/tse bohuwang bakeng sa ho ananela botle

Difllimi

Difotokerafo

Ditshwantshisi

Ditema tsa mefuta e fapaneng ya bophatlalatsi/tse bohuwang bakeng sa boithabiso le boikgathollo

Difllimi

Mananeo a thelevishene

Dividiyo tsa mmino

Dikhathunu

Dipalenyana tsa metlae tsa dikhomiki

Metlae (e tshwantshisitsweng)

Mongolo wa maboteng o entsweng ka pente/keraflti

Ditema tse mamelwang

Mananeo a radiyo

Diterama tse balwang

Padiso ya padi le dipalekgutshwe

Puo e rekotuweng

Dipapatso tsa radiyong, tsa thelevishene, tsa masedinyana le tsa dimakasine

Bolelele ba ditema tse ngolwang tse lokelang ho balwa bakeng sa ho bala ka botebo/ temakutlwisiso le kgutsufatso

	DIKEREITE GRADES	MONGOLO O AROHANENG
Tema bakeng sa ho balla hodimo	7	mantswe a 200 – 250 dipolelo tse 5-6 (seratswana se le 1)
	8	mantswe a 250 – 300 dipolelo tse 5-8 (diratswana tse 2)
	9	mantswe a 300 – 350 dipolelo tse 5-10 (diratswana tse 3)
Temakutlwisiso	7	mantswe a 200 – 250
	8	mantswe a 250 – 300
	9	mantswe a 300 – 350
Kgutsufatso	7	mantswe a 100
	8	mantswe a 120
	9	mantswe a 140

3.3 HO NGOLA LE HO NEHELANA. TSHEBETSO, DIKAHARE, MAWA LE DITEMA.

Ho ngola le ho nehelana ho kenyelleditse dikarolwana tse tharo e leng: 1) ho sebedisa Tshebetso ya ho ngola 2) ho ithuta le ho sebedisa tsebo ya sebopeho le makgetha a mefuta e fapaneng ya ditema 3) ho ithuta le ho sebedisa tsebo ya ho bopa dipolelo le diratswana mmoho le tshebediso ya matshwao a puo

Tshebetso ya ho ngola.

Ho ruta ho ngola ditema ka mehla ho tla kenyelletsa ho sebetsa ka tsela/tshebetso kapa mehato e itseng ya ho ngola. Empa le ha ho le jwalo ha se mehato yohle e tla sebediswa ka mehla ha ho ngolwa tema. Mohlala, ha baithuti ba ngola mofuta wa tema o tlwaelehileng ha ho hlokehe hore ba sekaseke sebopeho sa yona le makgetha a puo ka botebo bo bokaalo. Hape ho ka ba le dinako tseo matitjhere a tla tshwanelang ho tsepamisa maikutlo popehong ya dipolelo le diratswana, kapa baithuti ba ngole ditema tse se nang mekgwaritso ha ba itokisetsa ditlhahlobo.

Kgetho ya mofuta wa tema.

Matitjhere a netefatsa hore baithuti ba ngola mefuta e batsi ya ditema selemong. Ho be le tekatekano pakeng tsa ditema tse telele le tse kgutshwane, ha mmoho le ho ngola ka merero e fapaneng: mohl ho ngola ka kutlwisiso e tebileng bakeng sa ho ithuta ho itseng, ho ngola ka boiqapelo, ngollano pakeng tsa batho le ka mabaka a mosebetsi. Matitjhere a kgethe mofuta wa tema e ngolwang mmoho le sehlooho se loketseng seo ho tla ngolwa ka sona; mohlala, moqoqo wa kgang ka sehlooho “Mehala ya thekeng e se e laola maphelo a rona”.

Mehato ya tshebetso ya ho ngola.

Pele ho ho ngola.

- Hlahisa baithuti ho tlotlontswe e tshwanelang tema eo
- Lahlela mehopolo bakeng sa sehlooho.

Ho etsa moralo

- Bopa moralo bakeng sa tema o sebedisa sebopeho le mehopolo eo ho buisanwang ka yona ho pele ho ho ngola.
- Ngola mehopolo ya sehlooho, mohlala, ka ho sebedisa mmapa wa monahano.
- Hlahlamanya mehopolo ka tatelano e ntle hore e etse moelelo.

Ho ngola mokgwaritso

- Ngola mokgwaritso wa pele o elang hloko sepheo, baamohedi ba ditaba, sehlooho le mofuta wa tema o ngolwang.
- Kgetha mantswe a loketseng
- Hlophisa mehopolo ka tatelano e hlalohanyehang hore ditaba tsa moqoqo di fane ka kelello.
- Hlophisa mehopolo le/kapa ditshwantsho (karaburetso) hore moqoqo o be le moelelo.
- Bala mokgwaritso ka tshekatsheko mme o fumane le tlaleho ho tswa ho titjhere.

Ho boeletsa, ho hlaola diphoso, ho bala hape le ho nehelana.

- O hlahloba mosebetsi (bongodi ba) wa hae le wa ba bang bakeng sa ho o ntlafatsa ba sebedisa makgetha a behilweng.
- Ntlafatsa kgetho ya mantswe, sebopeho sa dipolelo le diratswana.
- Sebetsana le tlhahlamano le kgokahano ya diratswana
- Sebedisa dibopeho tsa puo, mopeleto le matshwao a puo ka nepo.
- Lokisa sehlahiswa sa ho qetela o kenyelleditse sebopeho.
- Nehelana ka moqoqo

Baithuti ba sebedisa tsebo ya bona ya dibopeho le tshebediso ya molao wa puo ho ngola tema.

Kgetho ya mantswe.

- Ho tseba le ho sebedisa tlotlontswe ka mokgwa o batsi.
- Ho tseba hore lentswe ke karolo efe ya puo le hore o ka le sebedisa jwang polelong
- Ho tseba ha lentswe e le la semmuso, e se la semmuso, kapa sleng (tellang/nyatsang/thohako) le ho le sebedisa ka tsela e nepahetseng (kapa o se le sebedisa ho hang)
- Ho peleta mantswe ka nepo
- Ho tseba ho sebedisa bukantswe tsa puo e le nngwe kapa dipuo tse pedi le thesorase ho atolosa tlotlontswe ya hae.
- Ho iketsetsa bukantswe kapa buka ya tlotlontswe/lenane la mantswe la tlhaloso ya ona.

Ho bopa dipolelo

- Ho ngola dipolelo tse bonolo le tse kopaneng.
- Ho sebedisa makopanyi ho kopanya dipolelwana tse hlahang ho dipolelokopane.

Tshebediso ya matshwao a puo.

- Ho tseba le ho kgona ho sebedisa matshwao a puo a latelang ka mokgwa o loketseng/tshwanelo le ka nepo: kgutlo, feelwana, kgutlopedi, tlami, letshwao la potso, letshwao la lekgotsi, masakana, diabulwa-diakwalwa (ditsejana)

Ho ngola seratswana.

- Ho ngola diratswana tse nang le dipolelo tse nang le moelelo ka tatelano e ntle.

Rejistara

- Ho sebedisa rejistara e loketseng/tshwanelang tema.

Mefuta ya ditema - Sebopeho le makgetha a puo

Dipapetla ka tlase di hlalosa mefuta e batsi ya ditema tseo moithuti a lokelang ho di rutwa ho ngola Kereiteng tsa 7 – 9, mefuta e meng le yona e kenyelletswe ka moo ho hlokehang ka teng.

Ditema tsa boiqapelo.

MOFUTA WA TEMA	SEPHEO	SEBOPEHO SA TEMA	MAKGETHA A PUO
Phetelo	Ho thabisa	Ntshetso pele e momahaneng e nang la moelelo ya diratswana.	E ka ngolwa ka motho wa pele kapa wa boraro. E ka ngolwa ka lekgathe lejwale kapa lefetile. Diketsahalo tse phetwang di behwa ka tatelano ya tsona. Ho sebediswa puisano.
Tlhaloso	Ho hlalosa ho hong ka tsela e hlakileng.	Tlhaloso, mohl. Ho etsahalang setshwantshong sena?	E ka ngolwa ka lekgathe lejwale kapa lefetile. Ho bopa setshwantsho sa monahano ka mantswe. Ho sebediswa makgethi, mahlalosi

Ditema tsa kgokahano tse telele le tse kgutshwane.

MOFUTA WA TEMA	SEPHEO	SEBOPEHO SA TEMA	MAKGETHA A PUO
Buka tsatsi/je-nale	Ho rekota boitemo-helo ba hae/le ho ngola boitemohelo ba hae ba letsatsi le leng le le leng./ ho rala pele.	Hangata e ngolwa bukeng e ikgeth-ang (dayari kapa jenale) Diketsahalo di ngolwa kgafetsa (mohl. letsatsi le leng le le leng kapa beke e nngwe le e nngwe) Diketsahalo di ngolwe ho ya ka mehla kapa nako tsohle.	E ka ngolwa ka lekgathe lejwale/ lefetile/letlang. Setaele ke seo e seng sa semmuso empa se hlomphang. Mongodi o a ingolla.
Lengolo la setswalle	Ho tsebisa le ho boloka/ tiisa/tshehetsa setswalle.	Aterese, mohla le Tumediso. Sebopeho sa molaetsa se tla fapana hi latela sepheo (mohl.Ho tsebiswa ditaba tsa morao tjena, takaletso tsa mahlohono-lo). Mokwallo (qetelo)	Hangata e ngolwa ka setaele seo e seng sa semmuso. Mak-getha a puo a tla fapana ho ya ka sepheo sa molaetsa.

MOFUTA WA TEMA	SEPHEO	SEBOPEHO SA TEMA	MAKGETHA A PUO
Dayaloko	Ho buisana	Selelekela le qetelo. Makgetha a dayaloko	Matshwao a puo. Puosebui. Mantswe a botsang Lekgathe lejwale kapa letlang.
Karata ya memo	Ho memela motho ketsahalong e itseng	E ka nka sebopeho sa lengolo la setswalle kapa karete ya memo. E kenyelletsa: Mofuta wa ketsahalo Sebaka moo e tla etsahala teng Letsatsi le nako E ka nna ya hlahisa mokgwa wa ho apara. Lebitso la ya mengwang. E ka kenyeletsa taelo ya hore e arajwa E ka ba le moralo o motle, o tshwantshisitsweng Karabo e ka ba ka sebopeho sa sephephetjhana kapa lengolo.	Setaele e ka ba sa semmuso kapa seo e seng sa semmuso. E a toba mme e kgutshwanyane.
Posekarete/ Melaetsa/e-mail		Ho tsebisa le ho buisana.	Tumediso, aterese kapa sebopeho sa imeile.

Ditema bakeng sa matlafatso

MOFUTA WA TEMA.	SEPHEO.	SEBOPEHO SA TEMA.	MAKGETHA A PUO.
Bakeng sa matlafatso: Ho tlatsa foromo	Di fapane: mohl. Ho etsa kopo ya mosebetsi, kopa kamohelo yunibesithing.	Di tla fapana ho ya ka sepheo. Mohl. Lebitso, aterese, dilemo/boholo, sekolo, jj.	Motho ya tlatswang foromo a tobe, a hlake le ba makgethe.
Flayara (Sephephetjhana/ pampitshana ya tlhahisoleseding)	Ho susumetsa motho e mong ho reka/sebedisa ho hong	E nyane ka boholo mohl. Pampiri ya A5. Dihlooho di hohela hanghang. Tlhaloso e kgutshwanyane ya sehlahiswa Lenane la melemo e fumanweng. Moo tlhahisoleseding e ka fumanweng teng, mohl, websaete. E ka ba le dielemente tse bohuwang, tsa moralo.	E bua le mmadi ka ho otlololoha. Puo ke e kgutshwanyane, e susumetsang. Ke puo e tletseng bonono haholo.
Papatso	Ho susumetsa motho e mong ho reka/sebedisa ho hong	E ka nka dibopeho tse fapaneng Hangata e na le sebopeho se takilweng kapa se tshwantshisitsweng. Ho sebediswa ditheknike tsa ho bapatsa. Sebedisa dielemente tsa sebopeho ho etsa hore papatso e hohela le ho hopolwa ka nako tsohle.	E na le tshusumetso ho mmadi. Ho sebediswa matshwao a puo.
Ho fana ka ditaelo, ditshupiso le melao.	Ho hlalosa kapa ho ruta ka moo ntho e etswang ka teng ka ho latela mehato e itseng e lokodisitsweng.	Mehato e lokodisitsweng ka tatelano e nang le moelelo ho flhlela sepheo.	E nka sebopeho sa taelo, mohl, thinyetsa lehlakoreng le letona ha o flhla setopong/lebenkeleng. Ka tsela ya tatelano e tlwaelehileng, mohl. Pele ... bobedi ... ho latele.... Sebedisa dinomoro le dibulete ho bontsha tatelano ya dintho.

Bolelele ba ditema tse ngolwang tse lokelang ho hlahiswa.

	DIKEREITE	MONGOLO O AROHANENG	MONGOLO O KOPANENG
Diratswana: phetelo le tlhaloso	7	Mantswe a 70-100	Mantswe a 30 - 50
	8	Mantswe a 90-120	Mantswe a 50 - 70
	9	Mantswe a 110-140	Mantswe a 70 - 90
Ditema tsa kgokahano tse telele: Lengolo la setswalle/ dayaloko	7-9	Mantswe a 70 - 90 (dikahare feela)	Mantswe a 50-70 (dikahare feela)
Ditema tsa kgokahano tse kgutshwane: Papatso/Ho ngola dayaring/Diposekarete/ Dikarete tsa memo/Ho tlatsa foromo/Ditshupiso/Ditaelo/ Di‡ayara/Diphoustara/ diimeili.	7-9	Mantswe a 40 – 60 (dikahare feela)	Mantswe a 30 – 40 (dikahare feela)

3.4 DIBOPEHO LE MELAO YA TSHEBEDISO YA PUO – LENANE LA TSHUPISO

Dibopeho tsa puo tse latelang di tla rutwa ha ho ntse ho rutwa ho bala le ho ngola, di rutwe hape e le karolo ya lenaneo la thutapuo le balletsweng. Tse ding tsa dikarolo tsena di tla be di se di entswe dikereiteng tse tlase, empa ho tla nne ho hlokehe hore di boeletswe.

Matshwao a puo.	Kgutlo (.) Letshwao la lekgotsi/makalo (!) Letshwao la potso (?) Feelwana (,) Dikgutlwanapedi (:) Kgutlwanafeelwane (;) Tlami (-) Masakana ( ) Maqotsi/Ditsejana/Diabulwa-Diakwalwa (“ ”)
Mopeleto	Dipaterone tsa mopeleto, Melao ya mopeleto, Dikgutsufatso, Tshebediso ya bukantswe (dikshenare).
Dikarolo tsa mantswe.	Dihlongwapele, Dikutu, Dihlongwanthao.

Mabitso	Dihlongwapele le dihlopha tsa mabitso (haholoholo sehlopha sa 15(ho-)) Mabitsobitso >mehl. Palesa, Daflta, Pitoria, Maseru Mabitsohohle >mehl. Monna, mosadi tafole Mabitso a balehang >mehl. Setulo/ditulo Mabitso a bongateng le bonngweng >mehl. Metsi, boikokobetso, madi
	Mabitsokgopolo >mehl. Lerato, bothoto Mabitsohokwa >mehl, tselatshweu, lejelathoko, madimabe Mabitsokgoboka >mehl. Mohlape, phutheho, lethathama, qubu. Mabitso a bopilweng ka dikarolo tse ding tsa puo (Mabitsomatswa): Mehlala: kutu ya leetsi > sejo, sebini, kutu ya lekgethi > boholo, boraro, tharo kutu ya leamanyi > bokgopo leemedi > boyena Nyenyefatso >mehl. sefate/sefatjana selepe/seletswana, seledu/seletswana, bohobe/bohojana, mokoti/mokotjana (Sheba dihlongwanthao tsa nyenyefatso) Kgodiso > mehl. sephankgahadi, thabahadi, sebakabaka, ditiletile, dithabathaba, dimpampa, dikotikoti, matshweletshwele, dinamanama.

Dikgethi	Lekgethi: Mehlala: -kutu ya sebele –holo > Sefate se seholo se wele. kutu ya palo – bedi >Banna ba babedi ba tsamaile. kutu ya mmala – sootho >Bohobe bo bosootho bo monate. Leamanyi: Mehlala: -bina > Basadi ba binang ke ba phutheho. kgopo >Tsela e kgopo e a kgathatsa. Leakaretsi: Mehlala: - ohle > Setjhaba sohle se utlwile bohloko. Lefatse lohle le senyehile Batho bohle ba tle kopaneng. Lesupi: - Mehlala: - ena > Sekolo sena/see se a hola. Lejwe lena/lee le boima. - eno > Sekolo seno/seo se a hola. Lejwe leno/leo le boima ane > Sekolo sane/sela se a hola. Lejwe lane/lela le boima Lekgetholli: - Mehlala: - sele > Monna osele o flhlile. Batho basele ba tlile. O nkile ho ja hosele. Lefatshe lesele le otlilwe. Le iketsetsa dintho disele feela.
	Lerui: - Mehlala: - sekolo > Bana ba sekolo. seeta >Lerapo la seta. sefate >Ditholwana tsa sefate. ka >Mosadi wa ka. ka >Ntja ya ka. ka>Metsi a ka. Leemedi Mehlala: - >Yena o tsamaya ka maoto. Bona ba tsohile ka matjeke. Lebotsi Mehlala: - >Ke bafe ba tlatlapilweng. Ke motse ofe wa morena Mofokeng.
Maemedi	Bonngwe Bongata Mmui (motho wa pele) nna rona Mmuiswa (motho wa bobedi) wena lona Mmuuwa (motho wa boraro) yena bona

Mahlalosi	Lehlalosi la mokgwa: - mohlala > hantle, hampe, haholo, jwalo, habohloko, ha boima. Lehlalosi la nako: - mohlala > kajeno, maobane, hosane, ka moso, ngwahola, isao, monongwaha, motsheare, bosiu, ka kgitla, ka shwalane, ka matjeke, jj Lehlalosi la sebaka: - mohlala > sekolong, sedibeng, toropong, mose, motsheo, hodimo, ka tlase, pela, ka hara, mahareng, haufl, jj. Polelwanakgethi – mohl. > Batho bao re ba memmeng ba flhlile Dikgomo tseo re di rekilweng fantising di utswitswe. Polelwanatlhalosi ya nako - mohl.> O kokotile ha dikgoho di theoha dikalaneng. Re tla phomolo ke motjheso ha letsatsi le dikela. Polelwanatlhalosi sebaka - mohl.> Ke mmone mane moo ho rekiswang jwala teng. Ke kopane le yena mane moo bana ba rutwang teng. Polelwanatlhalosi ya lebaka - mohl.>Ke ya kerekeng hobane ke rata ho rapela. Ha ke ye mosebetsing hobane ke a kula. Polelwanatlhalosi ya boemo - mohl.>Re tla hlatswa dikobo ha pula e sa ne. Re tla ya ha malome ha re na le tjhelete.
Maetsi	Maetsi a nkang moetsuwa (maetsi a theransithifo) > mehl. Seipati o rekile (dieta.) Bana ba nwa (lebese.) Katse e hloile (tweba) Maetsi a sa hlokeng moetsuwa (maetsi a intheransithifo) > mehl. Seipati o flhlile. Baeti ba tsamaile. Bana ba se ba jele. Sehlongwanthao sa qetello ya leetsi (maetsimatswa) Mehlala: ka maetsisamodumo: pote! = potela ka mabitso: monate = natefa ka makgethi/maamanyi : -tle = ntlafala/-nolo = nolofala ketso le moetsuwa: > mohlala: mosadi o tshwara thupa. - o tshwara = ketso thupa = moetsuwa Se flhlile

Maetsi le Makgathe	Leetsi: Mehlala: Molelekeng o ja bohobe; Moruti o phethile thero. Baithuti ba ntse ba ngola ditlhahlobo. Seipati o tla ithwala. Matitjhere a sa rata banana ba sekolo. Maetsi a letso/maetsimatswa Mehlala: Leetsane > -thusa (-an-) > Puleng o thusana le Dieketseng. Leetsolli > -tlama (-oll-, -ll-) > Ntate o tlamolla ntja. Leetsaki > -ngola (-ak-) > Bashemane ba ngolaka mabota. Leetsisi > -sheba (-is-) > Dineo o shebisa Molefl nonyana sefateng. Leetsetsi > -beha (-el-) > Ntate o behela Maki tjhelete Leetsehi > -rata (-eh-) > Mosidi o a rateha Leetsisisi > - utlwa (-isis-) > Re mo utlwisisa hantle. Leetsileba/Leba Mehlala: - Lebatlhalosi Molefl o moholo. Sekolo se hole Lebalelekanyi/Lebatshwano Kgoboso ke motho. Pule ke morena Lebakamano Mme o na le tjhelete e ngata. Kgomo e na le namane Makgathe Mehlala: - Lekgathe Lejwale Pulane o a tsamaya. Moroesi o hlatswa dijana Lejwale Letswelli Motsamai o ntse a tsamaya. Moroesi o sa ntse a hlatswa dijana. Batho ba sa rata toyitoyi. Pulane o ntse a kena sekolo.
	Lekgathe Lephethi Puleng o tsamaile. Moroesi o hlatswitse dijana. Mmampho o ile mosebetsing. Mohapi o ne a tsamaya. Thabo a tsamaya. Lekgathe Letlang Thabang o tla ngola lengolo. Mmabotswa o tla ya lebenkeleng.

	Lekgathe Letlang Letswelli Nthati o tla be a ntse a ngola. Motshedisi o tla be a sa hlatswa dijana. Tatolo >Pule ha a tsamaye. >Moroesi ha a hlatswe dijana >Pule o ntse a sa tsamaye. >Moroesi o sa ntse a sa hlatswe dijana >Sebuti ha a a tsamaya. >Moroesi ha a a hlatswa dijana. >Mmampho ha a a tsamaya. >Dibuseng o ne a sa tsamaye. >Sekanku ha a tle ho ngola/ha a tlo ngola lengolo. Mathusi Mehlala: - -hle > Dieketseng a hle a flhle hoseng. -tshwana >Ke tshwana ke mmone -tswa >Ke sa tswa flhla mona lapeng. Boiketsi Lebopi –i-: Mehlala: -kama > Ngwanana enwa o ikama hantle. -shwa > Monna o ile a itjhwesa ha a bona mapolesa. - rata > Mosadi ke ho ithata. - batla > Ngwanenwa o ipatlela thupa. - hata > Itjhu, o a ikgata!
Mahokedi	Lehokamoetsi/Lehokaetsi Mehlala: - Monna o rata mosadi. Setjhaba se tla halefa. Difate di tla beha ditholwana Lehokamoetsuwa/Lehokaetsuwa Mehlala: - Monna o a mo rata mosadi. Setjhaba se a e rata merusu. Lehokalekgethi/Lehokakgethi Mehlala: - Bohobe bo bosweu. Sefate se seholo. Banna ba babedi Lehokaleamanyi/Lehokanyi Mehlala: - Setjhaba se ratang ho tletleba. Ngwana ya llang. Ntja e boholang ke ya ka Lehokaleakaretsi Mehlala: - Banna (ba) bohle ba a tshwana. Lefatshe (le) lohle le bodile. Lehokalesupi/Lehokasupi

	Mehlala: - Sediba (se) sena se mpshele. Lejwe (le) lane le boima. Masapo (ma) ana ke a kgomo. Lehokalekgetholli Mehlala: - Lebotlolo lesele. Pitsa esele. Batho basele
Boetsuwa	Lekgathe Lejwale >mohl. Mabenkele ***a kwalwa*** ka hora ya botshelela. Batho ***ba rafa*** taemane > Taemane ***e rashwa*** ke batho Bana ***ba kopa*** batswadi tjhelete > Batswadi ***ba kotjwa*** tjhelete ke bana Lekgathe Lejwale Letswelli >mohl. Bolo ***e sa ntse e bapalwa*** ke bashemane Lekgathe Lejwale Lephethi >mohl. Lebenkele le letjha ***le butswe*** maobane. Lekgathe Lefetile >mohl. Sekolo ***se ne se kwetswe*** bakeng sa phomolo. Lekgathe Lefetile Letswelli >mohl. Ba ile ba tlameha ho ema hobane koloi ***e ne e sa ntse e hlatswa/ hlatsuwa.*** Lekgathe Lefetile Lephethi >mohl. ***O loilwe*** ke mosadi wa hae. Lekgathe Letlang >mohl. Selemo se tlang ***ba tla be ba rutwa*** ke yena.
Dikao	Sekaohore: >mehl. Ke dumela hore Modimo o teng. O sebetsa ka thata hore a atlehe sekolong Sekaotaelo: >mehl. Tsamaya o ilo hlapa! Ejang le kgore! Sekaopeho: >mehl. Dimpshe ha di fofe. Tsie e fofa ka mokoti. Sekaoho: >mehl. Ho ja haholo ha ho a loka. Ho tsamaya ho naka di maripa. Sekaokgoneho: >mehl. Chiefs e ka hapa mohope wa Nedbank. A ka flhla hosane. Sekaotlwaelo: >mehl. O ye a flhle bosiu.
Mahlalosi	Lehlalosi la mokgwa: - mehlala > hantle, hampe, haholo, jwalo, habohloko, ha boima. Lehlalosi la nako: - mehlala > kajeno, maobane, hosane, ka moso, ngwahola, isao, monongwaha, motsheare, bosiu, ka kgitla, ka shwalane, ka matjeke, jj Lehlalosi la sebaka: - mehlala > sekolong, sedibeng, toropong, mose, motsheo, hodimo, ka tlase, pela, ka hara, mahareng, haufl, jj.
Malahlelwa le maetsisamodumo	Mehlala ya malahlelwa: mehlala > itjhu! kgele! joo! Mehlala ya maetsisamodumo: mehlala > rao! pote! tjhobe!
Makopanyi le mantswe a hokelang	Tatelano e tlwaelehileng: (wa) pele, bobedi, boraro, pele ho, nakong eo, hamoraonyana, qetellong, ha latela, moraonyana tjena. Tlhaloso/sesosa le sephetho: ka baka leo, sephetho/ditlamorao ya ba, hobane, ka lebaka la hobane, ho tloha moo, kahoo, ho a utlwahala hore, Tatelano tshebetsong: mohato wa pele, wa bobedi, wa boraro Bapisa/phapano – ho batla ho tshwana le ho fapana ha ntho: tshwana, fapane, nnyane ho, kgolo ho, le ha ho le jwalo, empa Tatelano e bontshang bohlokwa: ka mehla, qetellong Tlhahlamano ya ho dula ha dintho sebakeng: hodima, ka tlasa, ka letsohong le letona, ka letsohong le letshehadi, jj. Kakaretso: ka kakaretso, ha ke qetela, pheletsong.

	Seratswana se hlophisang: ke ya mofuta wa, e ka arolwa ka, e wela tlasa, e hokelwa mmoho le, ke karolo ya, e kgohlela hantle ho, e amana le, en tsamaya mmoho le. Seratswana se hlalosang: ka hodimo ho, ka tlasa, ka thoko ho, pela, leboya/botjhabela, bophirima, borwa, boholo, mmala, sebopeho, sepheo, bolelele, bophara, boima, lebelo, e tshwana le, eka ke. Seratswana se lekolang/hlahlobang: ntle/mpe, nepahetse/fosahetse, itshwere hantle/itshwere hampe, nepile/fositse, bohlokwa/ha e bohlokwa. Seratswana se hlalosang: e hlaloswa ka hore, ke ya mofuta (o itseng) Seratswana se qetelang: ho phethela, ho akaretsa, ka kakaretso, ka bokgutshwanyane, jwalo ka ha o bona.
Dipolelo	Polelonolo, mohlala >Teboho o ja nama. Dibuseng o ratana le Tumelo. O phethile mosebetsi. Polelokopane, mohlala > Ke ile ka ya ka mmona, ka mo tshedisa, ka lla le yena. Polelomararane, mohlala > Monna ya neng a dutse le rona o re bolelletse hore yena o tla bolaya motho ha a ka mmona a tshwenya moradi wa hae ya sebetsang moo ho bolokwang tjhelete teng.
Dipolelwana	Polelwanakutu (e ikemetseng): mohlala. Morena o tsebisa setjhaba. Polelwana tse itshetlehileng ka polelwanakutu mohlala> Morena o tsebisa setjhaba >seo a ikgethetseng sona >hore o tla tla flhla >moo setjhaba se kopanetseng teng >e sale ka matjeke. Polelwanakutu: mohlala > morena o tsebisa setjhaba. Polelwanabitso: mohlala > hore o tla flhla. Polelwanakgethi: mohlala > seo a ikgethetseng sona Polelwanatlhalosi ya nako: mohlala > ha dikgoho di theoha kalaneng./e sa le ka matjeke. Polelwanatlhalosi ya sebaka: mohlala > moo ba itseng a di behe teng. Polelwanatlhalosi ya lebaka: mohlala > hobane a sa batle ho mmona. Polelwanatlhalosi e supang boemo ba ditaba: mohlala > ha yena a batla ho tsamaya. Polelwanatlhalosi e supang boemo bo susumetsang ba ditaba: mohlala > le ha ke mo laetse ka thata ha kana.
Ntshetsopele/ kgodiso ya tlotlontswe le puo ya bonono	Mahlalosonngwe/disinonime, malatodi/antonime, diparonime/molata, moelelo o ritsitseng/dipolisime, dihomonimi/didumatshwano, dihomofounu, poeletsomodumo/alithareishene (poeletsatumammoho le poeletsatumanotshi), lentswe bakeng sa polelo. Dikapuo/Mekgabisopuo (papiso/tshwantshanyo, tshwantshiso, mothofatso, tatelano, seemela, leetsisa, pheteletso, kganyetsano, phoqo, kobiso, mothipoloho, sehlohlolo, mothipoloho, aptronime/ thehello/phetolabitso, apostrofl, anastrofl, khakhofoni, poeletsomodumo – poeletsadumanosi, poeletsadumammoho, alithareishene, mabitsohokwa, lebotsi, lehlaso, meelelomengata, lekgohledi, kganyetsano, komelo, lefosisanako, leetsisa, lepata, seemela, phoqo, pebofatso/pebolo, tarakanyo, enjabamente/pholletso/motjetje/pholletsi, phetapheto/hlaahlela, morethetho, morumo/raeme, karaburetso, boipuiso/puonotshi, tlhahiso le kgodiso ya baphetwa) Dikapolelo/maele/dikamaele Mantswe a adinngweng, mantswe a maswetso, mantswe a matjha (neologism), tlhaho ya mantswe (etymology). Meelelomengata, mantswe/dipolelo tse tapileng, phokotso, ho iphetaka, seleng, jakone, tokodiso, puo/ho tadima ditaba ka lehlakore le le leng, puo e nang le tshekamelo, puo e nang le leeme, puo e seng ya semmuso e hlohlontshang ditsebe, mantswe/puo e fehlang maikutlo, mantswe/puo e kgethollang botona le botshehadi. Ho sebedisa puo ka sepheo se itseng, k.h.r rejistara e loketseng baamohedi, mohlala, mohlomphehi Ho sebedisa puo bakeng sa sepheo se itseng, k.h.r. rejistara e loketseng baamohedi, mohlala, Mohlomphehi, Sebata, Namane e tshehla. Ho suthisa moelelo, mohlala, ntja (phoofolo/motho ya nang le tsebo e tebileng ya ntho e itseng – ho bua ka boithabiso) mistrese (mosuwetsana/nyatsi) Mopeleto Tshebediso ya bukantswe/thesorase, sebopeho sa senoko, qapodiso ya medumo, tshebediso ya tlhaku tse kgolo, dibopeho tsohle tsa dikgutsufatso/akronime
Puopehelo	Mehlala: - O mpolelletse hore o ya Maseru ka Moqebelo. *O ntsebisitse hore o tla be a kolobetsa lesea la hae beke e tlang* Ke mmoleletse hore ha ke batle letho le nkamahanyang le yena.

3.5 PAPETLA E BONTSHANG PHATLALATSO YA DITEMA

DIBEKE	KEREITE YA 7	KEREITE YA 8	KEREITE YA 9
KOTARA YA 1			
1 le 2	Tema ya tlhahisoleseding: mohl. dayaloko	Tema ya tlhahisoleseding, mohl. dayaloko	Dayaloko
3 le 4	Pina kapa thothokiso	Raeme, pina, thothokiso	Raeme, thothokiso, pina
5 le 6	Tema ya tlhahisoleseding: e bohuwang, mohl. khalendara	Tema ya tlhahisoleseding: mohl. ditshwantsho	Tema ya tlhahisoleseding- ho tlatsa foromo
7 le 8	Tema ya tlhahisoleseding: dayaloko	Tema e bohuwang, mohl. ditshwantsho, khathunu	Tema e bohuwang- ditshwantsho
9 le 10	Tema e balwang	Tema ya tlhahisoleseding:	Tema ya tlhahisoleseding- dayaloko/ puo
Kotara ya 2			
1 le 2	Tema ya tlhahisoleseding : dayaloko	Tema ya tlhahisoleseding: mohl. setshwantsho/ palekgutshwe/ ditshomo	Taelo, mohl. ho fana ka taelo
3 le 4	Tema ya tlhahisoleseding: mohl. mmapa	Tema ya tlhahisoleseding: mohl. sekejule/ dayari/ papetla ya nako	Tema ya tlhahisoleseding, mohl. ho fana ka ditshupiso
5 le 6	Tema ya tlhahisoleseding: e bohuwang	Tema ya tlhahisoleseding: mohl. ditshwantsho	Tema ya tlhahisoleseding – tlaleho ya tsa bolepi, mmapa, thothokiso, pina
7 le 8	Thothokiso kapa pina	Tema ya tlhahisoleseding: mohl. dipapadi le dayaloko	Tema ya tlhahisoleseding :- tlaleho ya tsa bolepi, mmapa, thothokiso, pina
9 le 10	**MESEBETSI YA TEKANYETSO YA SEMMUSO YA KOTARA YA 2**		
KOTARA YA 3			
1 le 2	Tema ya kgokahano, mohl. lengolo	Tema ya tlotlontswe	Temakutlwiso le tema ya ho bala
3 le 4	Tema e bohuwang, mohl. setshwantsho	Tema ya taelo, mohl. resepe, dayaloko	Tema e bohuwang
5 le 6	Tema ya tlhahisoleseding, mohl. dayaloko	Tema ya tlhahisoleseding, mohl. radiyo/ lenaneo la TV	Tema e bohuwang
7 le 8	Tema ya tlhahisoleseding, mohl. mmapa, thothokiso, palekgutshwe, padi, kapa tshwantshiso	Tema ya tlhahisoleseding, mohl. dayaloko	Tema ya tlhahisoleseding, mohl. dayaloko, ditshwantsho
9 le 10	Pale, dithothokiso, dipina, khathunu, tshwantshiso le padi	Palekgutshwe/ dithothokiso/ dipina/ tshwantshiso e kgutshwane/ padi e kgutshwane	Palekgutshwe/ dipina/ tshwantshiso/ padi/ thothokiso
KOTARA YA 4			
1 le 2	Tema e bohuwang	Tema ya tlotlontswe	Tema e bohuwang
3 le 4	Tema ya tlhahisoleseding	Thothokiso/ pina/ pale	Tema ya tlhahisoleseding, mohl. dayaloko
5 le 6	Tema ya tlhahisoleseding	Tema e bohuwang, thothokiso	Tema ya tlhahisoleseding
7 le 8	Pina, thothokiso	Ditema tsa boiqapelo le tsa kgokahano	Pina, thothokiso
9 le 10	**MESEBETSI YA TEKANYETSO YA SEMMUSO YA KOTARA YA 4**		

3.6. MERALO YA HO RUTA.

Tokomane ena e sisinya hore saekelele ya ho ruta e kenyeletse yuniti e le nngwe kapa ho feta tse shebanang le bokgoni ka bong: ho mamela, ho bua, ho bala, ho boha, ho ngola, ho nehelana le puo. Saekele ka nngwe e tla fa baithuti mesebetsi ya ho ithuta, ho bala kapa ho boha lethathama la ditema tsa molomo, tse ngolwang le tse bohwang. Saekeleng ka nngwe mesebetsi e tla hulela kutlwisiso ya baithuti tshebedisong e ntle ya thutapuo le dibopeho tsa dingolwa. Nakong e fetang selemo, bonyane disaekele tse 18 tsa tsena di tla ama dintlha tsohle tsa Kharikhulamo dibekeng tse 36. Tlatseletsong, kgato ya boima dikarolong tsohle e tla phahama kotara ka kotara le selemo le selemo ho flhlela, ka nqane ho dilemo tse tharo, baithuti ba tla be ba loketse ho ngola ditlhahlobo tsa makgaolakgang tsa Mokgahlelong o Phahameng. Kgatelopele e ba karolo ya ho hlophisa ya mananeo a ho ithuta. Sebopeho sena se fa baithuti le matitjhere monyetla wa ho bopa maemo, ho bokella tlotlontswe, le ho tlwaela dibopeho tsa puo dibekeng tse pedi pele ba fetela ho ya bokgoning bo bong. Ka yona nako eo tlotlontswe e tla ba neha dintho tse fapaneng mme e etswa le ho lokiswa ho latela thahasello ya sehlopha. Mohlala, “Diaparo” ke sehlooho sa ho ruta se tlwaelehileng, ka hoo se ka latelwa ke saekele ya boemo ba lehodimo (Tsa bolepi).

Ho ruta puo ka tsela e kenyeletsang: saekele ya ho ruta.

Hantlentle momahano e tlisa fapafapana: ho fapana ha dibopeho, mesebetsi, ditema le meokotaba.(Sheba ditema tse sisintsweng – Lenane la moo o ka shebang teng le ka tlase mona) Ha ho ralwa saekele e momahaneng ya beke tse pedi, titjhere a ka kgobokanya mesebetsi mabapi le sehlooho mohl. Lefatshe la mesebetsi, e le taba mohl. ho fetoha ha tlelaemete, sengolwa se kgethetsweng ho balwa, bokgoni ho tswa kharikhulamong, mohl. Ngangisano, ho ngola ka tsela ya kgang, sebopeho sa kgang, kapa tema kapa sehlotshwana sa ditema ho tswa “Ditema tse sebedisitsweng bakeng sa ho ruta bokgoni ba puo ka momahano.” Tatelano ya dithuto saekeleng ya dibeke tse pedi e ka etswa ka tsela efe kapa efe, mohl. Saekele e ka qala ka ho bala, e fetele ho ya dipuisanong (ho bua) ho latele ho ngola. Ho ka sebediswa tema e tswang dingolweng tse kgethetsweng ho bala (ha ho kgoneha) kapa tema e nngwe e ka sebediswa bakeng sa mesebetsi e hlahellang tlase mona.

Matitjhere a lokela ho kgetha ditema tsa dingolwa tse tla balwa bakeng sa ho ithuta dingolwa. E ka nna ya eba sehlotshwana sa dithothokiso, padi, palo e itseng ya dipalekgutshwe, tshwantshiso kapa fllimi (sheba “Ditema tse sebedisitsweng bakeng sa ho ruta bokgoni ba puo ka tsela e maemong.”) Titjhere a ka kgetha ho ruta ditema tsena ka tatelano efe kapa efe feela, kapa a fapanya dithothokiso le dipalekgutshwe. Ha titjhere a kgetha tema e telele e tswellang jwalo ka padi, terama kapa fllimi, ho sisingwa hore a e rute a sa kgaotse hore baithuti ba se ke ba lebala dintlha tsa moralo le baphetwa. Ha padi, terama kapa fllimi e kgethwa, titjhere o tla hloka ho arola tema dikotwana tse ngata hobane ho ba le nako e lekaneng ya ho ruta. Dikarolo tsa tlatseletso tsa mosebetsi di tla balwa e le mosebetsi wa lapeng kapa karolo e ekeditsweng ya lenaneo la ho bala.

Kharikhulamo ena e fana ka thutapuo e otlolohileng. Hantlentle puo e tla nka bonyane hora beke tse ding le tse ding tse pedi; halofo ya tsona di tla rutwa maemong a ho rutwa bokgoni ba ho ngola le ba ho bala mme halofo e nngwe ya thutapuo e tla rutwa ka ho otlololoha. Tlatseletsong ya ho ruta thutapuo e radilweng ho tla ba le ho ruta ka tsela ya ho rarolla ditshita tsa ho ithuta kapa poeletso ya thutapuo e tswang diphosong tse ngotsweng ke baithuti.

DITEMA TSE SISINTSWENG – LENANE LA MOO O KA SHEBANG TENG.	
• Lelapa • Mmele • Diaparo • Boemo ba lehodimo le dihla. • Dipalangwang • Ntlo • Dijo • Tsa dibapadi • Mmino • Sekolo	• Dihobi • Diphoofolo • Mebala • Dibaka • Time • Matsatsi le Dikgwedi • Tlhaho/Tikoloho • Ditumediso • Tseo o di ratang le tseo o sa di rateng. • Maikutlo

Ho fetolela Moralo wa Ho ruta ho ba mesebetsi ya ho ruta le ho ithuta.

Mohlala o itshetlehileng hodima MORALO WA HO RUTA Kereite ya 7, Kotara ya 1, Dibeke tsa 1 le 2 (dithuto tse 6 tsa metsotso e 40) = dihora tse 4 tsa ho ruta le ho ithuta.

KEREITE YA 7 KOTARA YA 1				
Bokgoni	**Ho mamela le Ho bua** **Hora e le 1** **(Mesebetsi ya molomo)**	**Ho bala le Ho boha** **Hora e le 1**	**Ho ngola le Ho nehelana** **Hora e le 1**	**Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)**
DIBEKE 1 LE 2	**Ho mamela bakeng sa tlhahisoleseding e itseng:** Ruta mawa a ho mamela bakeng sa tlhahisoleseding. Baithuti ba mamela, mohl. Dayaloko e rekotilweng ha ho kopanwa ho dumedisanwa. **Ho bua hoo e seng ha semmuso:** Baithuti ba etsa hlakiso ya ho kopana le ho dumedisana ka bobedi.	**Ho bala bakeng sa kutlwisiso boemong ba lentswe le polelo:** Mohl. Dayaloko mahareng a batho ba dumedisanang lekgetlo la pele, ba botsana hore ke bomang le hore ba phela jwang.	**Tema ya boiqapelo:** Seratswana se hlalosang Mohl. Ngola seratswana se hlalosang. Hlahisa mehato ya tshebetso ya ho ngola: Ho etsa moralo/ Boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso. • Ho boeletsa mosebetsi. • Ho boeletsa tema bakeng sa ntlafatso. • Ho bala hape ho hlaola diphoso • Ho nehelana Ba ngola dipolelo ba ikwetlisa hore ba tsebisa le ho hlalosa e mong ho ba bang jwang – ba nto ngola dipolelo tseo ka tsela ya seratswana se hlalosang, ba sebedisa dipolelo tseo ka tatelano e etsang moelelo.	Makgethi a mmalwa Sebopeho sa Lekgathe Lejwale Tlotlontswe maemong

Mookotaba wa Saekele: Ho kopana le ho dumedisana.

Thuto ya 1: (E etswa boholo e le ho bua le ho mamela, mesebetsi ya molomo)

- Selelekela: Dumedisa phaposi le ho itsebisa. Ruta baithuti hore ba itsebisa jwang.
- Sebedisa tlotlontswe e tsamaelanang le tema.
- Ba rute makgetha a ho mamela bakeng sa tlhahisoleseding.

Thuto ya 2: (E etswa boholo e le ho bua le ho mamela, mesebetsi ya molomo)

- Mamela ka dinako tse fapaneng ha batho ba dumedisana. Baithuti ba ikwetlisa ka bobedi ho kopana ba dumedisana.

Thuto ya 3: (E etswa boholo e le ho bala)

- Ba sheba ditshwantsho, dihlooho le dihloohwana tsa didayaloko.
- Baithuti ba bala ka ho thola/setu, ka mora moo titjhere o pheta ka ho balla hodimo, ha baithuti ba leka ho utlwisisa didayaloko.
- Titjhere o hlalosa thutapuo le tlotlontswe.
- Mosebetsi wa lapeng: Baithuti ba ilo bala hape didayaloko le ho araba dipotso, mohl. Nnete/Mafosi

Thuto ya 4: (E etswa boholo e tswakatswakane)

- Makgetha a mang a thutapuo a kenyelleditsweng.
- Hlalosa tshebetso ya ho ngola
- Baithuti ba bala mehlala ya diratswana tse hlalosang.
- Mosebetsi wa lapeng: Baithuti ba ilo ikwetlisa ka ho ngola dipolelo tse bonolo ba itsebisa le ho hlalosa mong, ba sebedisa thutapuo jwalo ka ha ho hlalositswe.

Thuto ya 5: (E etswa boholo e le ho ngola)

- Baithuti ba ngola seratswana se hlalosang.

Thuto ya 6: (Ho ngola)

- Baithuti ba hlaola diphoso le ho ngola hape mokgwaritso wa pele wa seratswana sa bona.

Maqepheng a latelang Meralo ya Ho ruta e fllwe bakeng sa dikereite ka nngwe 7, 8, 9. Hlokomela hore tsena empa e le MEHLALA feela ya ka moo o ka hlophiswang ho ruta le ho ithuta Puo ya Bobedi ya Tlatsetso ka nako ya selemo.

3.6.1 Kereite ya 7

KEREITE YA 7 KOTARA YA 1				
Bokgoni	**Ho mamela le Ho bua Hora e le 1 (Mesebetsi ya Molomo)**	**Ho bala le Ho boha Hora e le 1**	**Ho ngola le Ho nehelana Hora e le 1**	**Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)**
BEKE YA 1 LE 2	**Ho mamela bakeng sa tlhahisoleseding :** Ruta mawa a ho mamela bakeng sa tlhahisoleseding Baithuti ba mamela ba le ka phaposing ya borutelo mohl. Ho rekotwa ha dayaloko kopanong le ditumedisong **Ho bua ho sa hlophiswang:** Baithuti ka phaposing ba ikwetlisa ho kopana le ho dumedisana ka bobedi.	**Ho bala bakeng sa kutlwisiso boemong ba lentswe le polelo:** Mohl. Didayaloko pakeng tsa batho ba dumedisanang kgetlo la pele, ba botsana hore ke bomang le hore ba phela jwang	**Tema ya boiqapelo:** Seratswana sa tlhaloso Ho hlahisa mehato ya tshebetso ya ho ngola: • Ho etsa moralo/boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso • Ho boeletsa • Ho bala hape bakeng sa ntlafatso • Ho hlaola diphoso • Ho nehelana Ngola seratswana sa tlhaloso Ngola mohl. Dipolelo o ikwetlisetsa ho hlahisa le ho hlalosa motho e mong ho ba bang – ngola seratswana sa tlhaloso o sebedisa dipolelo tseo ka tatelano.	Makgethi Tshebediso ya Lekgathe Lejwale Tlotlontswe maemong
BEKE YA 3 LE 4	**Mamela bakeng sa kananelo:** Mamela mohl. Pina/thothokiso ya alfabete. Sebedisa sena ho peleta mantswe a itseng ao ba ka a rekotang e le karolo ya temakutlwisiso e mamelwang. **Ho bua ho sa hlophiswang :** Mohl. Bonketsisane ba kopano kapa ditumediso	**Tema ya dingolwa ya 1:** Bala thothokiso/pina mohl. E tshwanang le e sebedisitsweng ho temakutlwisiso e mamelwang le tema ya kananelo.	**Tema ya kgokahano e telele:** Hlahisa mehato ya tshebetso ya ho ngola: • Ho etsa moralo/boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso • Ho boeletsa • Ho bala hape bakeng sa ntlafatso • Ho hlaola diphoso • Ho nehelana Mohl. Ngola dayaloko	Puo pehelo Malahlelwa Matshwao a puo Maetsi Poeletso ya thutapuo eo baithuti ba e ngotseng Tlotlontswe maemong

Bokgoni	Ho mamela le Ho bua Hora e le 1 (Mesebetsi ya Molomo)	Ho bala le Ho boha Hora e le 1	Ho ngola le Ho nehelana Hora e le 1	Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)
BEKE YA 5 LE 6	**Ho mamela bakeng sa tlhahisoleseding le kutlwisiso:** Mohl. Matsatsi a beke, dikgwedi tsa selemo le dinomoro. Tlhahisoleseding e lokela ho tlatswa ka hara foromo, Mohl. Khalendara: Matsatsi a beke, Dikgwedi tsa selemo. **Ho bua ka mosebetsi wa sehlopha o seng wa semmuso:** Dihlopha di botsana dipotso le dikarabo di sebedisa mohl. tema e bohuwang e jwalo ka khalendara	**Ho bala bakeng sa kutlwisiso boemong ba lentswe kapa polelo:** Hlahisa mawa a tema e bohuwang Boha le ho buisana ka ditema tse fapaneng tse bohuwang mohl. setshwantsho Mohl. Boha supadipaka ya sekolo le Mohl. Bala tema ya mookotaba wa “ Sekolo”	**Tema ya boiqapelo:** Mohl. Iketsetse supadipaka ka puo e tobilweng/Tlatsa foromo ho ya ka hlakiso ya ho mamela	Mabitso Maetsi Ho bolela nako Tlotlontswe maemong
BEKE YA 7 LE 8	**Mamela bakeng sa tlhahisoleseding** Mohl. Mamela dayaloko ya baithuti e bontshang dithuto tseo ba di ratang/tseo ba sa di rateng **Ho bua le ho nehelana ho hlophisitsweng** Mohl. Baithuti ba itsebisa le ho bolela hore na ba rata dithuto difeng	**Ho bala bakeng sa kutlwisiso:** Mohl. Balla baithuti tema e bontshang dithuto tsa bona tseo ba di ratang le Mohl. Araba dipotso ho tswa ho temakutlwisiso.	**Tema ya boiqapelo:** Mohl. Ngola dipolelo o sebedisa tlotlontswe maemong. Ngola dithuto tseo ba di ratang.	Maetsi Makgethi Poeletso ya thutapuo eo baithuti ba e ngotseng Tlotlontswe maemong
BEKE YA 9 LE 10	**Ho mamela bakeng sa kananelo/ tlhahisoleseding e itseng:** Mohl. Temakutlwisiso e mamelwang ya mookotaba o kgethilweng **Puo e sa hlophiswang le mosebetsi ka dihlopha** Mohl. Ba bolela hore hobaneng ba rata thuto e itseng. le Ho balla hodimo ho hlophisitsweng ha tema. Mohl. Mookotaba o kgethilweng.	**Ho bala bakeng sa tlhahisoleseding:** Mohl. Bala tema ya mookotaba o kgethilweng	**Tema ya boiqapelo/ya kgokahano:** Mohl. Ho ngola polelo/ho leibola ditshwantsho tsa mookotaba o kgethilweng	Maetsi, makgethi Makopanyi Matlafatso ya thutapuo e entsweng kotareng ya pele. Poeletso ya thutapuo eo baithuti ba e ngotseng Tlotlontswe maemong

MESEBETSI YA TEKANYETSO YA SEMMUSO YA KOTARA YA 1		
Mosebetsi wa 1: Ho mamela kapa Ho bua	**Mosebetsi wa 2: Ho ngola**	**Mosebetsi wa 3: Teko ya 1**
Mosebetsi wa molomo: Temakutlwisiso e mamelwang/puo e hlophisitsweng/Ho balla hodimo ho hlophisitsweng	Ditema tsa boiqapelo (Tsa phetelo/tsa tlhaloso) diratswana/Ditema tsa kgokahano tse (kgutshwane kapa tse telele)	Temakutlwisiso le Tshebediso ya puo

KEREITE YA 7 KOTARA YA 2				
Bokgoni	**Ho mamela le Ho bua Hora e le 1 (Mesebetsi ya Molomo)**	**Ho bala le Ho boha** **Hora e le 1**	**Ho ngola le Ho nehelana** **Hora e le 1**	**Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)**
BEKE YA 1 LE 2	**Ho mamela bakeng sa tlhahisoleseding e itseng** Mohl. Mamela dayaloko ya baithuti ba bolela moo ba tswang teng. **Ho bua bakeng sa sepheo se itseng/ho bua le ho nehelana ha semmuso (Ho balla hodimo ho hlophisitsweng)** Mohl. Ho balla hodimo ho hlophisitsweng ka mookotaba o kgethilweng	**Ho bala bakeng sa tlhahisoleseding maemong a polelo:** Mohl. Bala didayaloko le mehlala ya batho ba tswang dibakeng/ mafatsheng a fapaneng	**Tema ya kgokahano e kgutshwane:** Mehato ya tshebetso ya ho ngola: • Ho etsa moralo/boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso • Ho boeletsa • Ho bala hape bakeng sa ntlafatso • Ho hlaola diphoso • Ho nehelana Mohl. Ngola seratswana sa phetelo o bolela moo di tswang teng.	Matshwao a puo Makopanyi Dipolelo tse tatolong Tlotlontswe maemong
BEKE YA 3 LE 4	**Ho mamela bakeng sa tlhahisoleseding e itseng:** Mohl. Sebedisa tema e bohuwang e kang mmapa bakeng sa ho mamela, botsa le ho araba dipotso. **Ho bua le Ho nehelana ha semmuso:** Buisana ka mawa a puo e hlophisitsweng Mohl. Puo e hlophisitsweng	**Ho bala bakeng sa kutlwisiso maemong a lentswe le polelo:** Mohl. Bala tema moo botjhaba ba batho ba fapaneng bo bonahalang.	**Tema ya kgokahano e kgutshwane:** Mohl. Ho ngola bakeng sa sepheo se itseng Tshebetso ya ho ngola puo e hlophisitsweng. Mehato ya tshebetso ya ho ngola: Ho etsa moralo/boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso • Ho boeletsa • Ho bala hape bakeng sa ntlafatso • Ho hlaola diphoso • Ho nehelana Puo e hlophisitsweng	Poeletso ya thutapuo eo baithuti ba e ngotseng Makgethi Matshwao a puo Makopanyi Dipolelo tse tatolong. Tlotlontswe maemong
BEKE YA 5 LE 6	**Ho mamela bakeng sa tlhahisoleseding:** Ho mamela bakeng sa kutlwisiso **Ho bua ho seng ha semmuso** Ho bua ho seng ha semmuso: Mohl. Puisano ya ka phaposing ya borutelo mabapi le tlhaloso ya ditshwantsho	**Ho bala ditema tse bohuwang ka botebo:** Boha le ho hlalosa mawa mohl. Setshwantsho sa phaposi ya borutelo.	**Tema ya boiqapelo:** Mohl. Rala seratswana sa tlhaloso ka sentshwantsho se kgethilweng, o latela mokgwakatamelo wa tshebetso ya ho ngola - mosebetsi wa sehlopha.	Sekao taelo Lekgathe Lejwale Maetsi Poeletso ya thutapuo eo baithuti ba e ngotseng Tlotlontswe maemong

Bokgoni	Ho mamela le Ho bua Hora e le 1 (Mesebetsi ya Molomo)	Ho bala le Ho boha Hora e le 1	Ho ngola le Ho nehelana Hora e le 1	Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)
BEKE YA 7 LE 8	**Ho mamela bakeng sa kananelo:** Mohl. Mamela thothokiso/pina e reretsweng ba leloko **Ho bua hoo e seng ha semmuso le mosebetsi ka sehlopha:** Mohl. Ba buisana ka malapa a bona	**Ho bala bakeng sa kutlwisiso:** Bala tema e itshetlehileng ho ba leloko kapa dikamano tsa leloko	**Tema ya kgokahano e kgutshwane:** Mohl. Ngola seratswana sa tlhaloso ka malapa a bona Mehato ya tshebetso ya ho ngola: • Ho etsa moralo/boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso • Ho boeletsa • Ho bala hape bakeng sa ntlafatso • Ho hlaola diphoso • Ho nehelana	Dipolelo tse tatolong Diatekele Diatekele Bongata Dikgutsufatso Marui Hlwaya le ho matlafatsa dibopeho tsa puo tse fapaneng le melao ya tshebediso ya puo. Poeletso ya thutapuo eo baithuti ba e ngotseng Tlotlontswe maemong
BEKE YA 9 LE 10	**Ditlhahlobo tsa Bohareng ba selemo**			

MESEBETSI YA TEKANYETSO YA SEMMUSO YA KOTARA YA 2		
Mosebetsi wa : Ho mamela le Ho bua	**Mosebetsi wa 5: Ho ngola le Ho nehelana**	**Mosebetsi wa 6**
Mosebetsi wa molomo: Temakutlwisiso e mamelwang/Puo e hlophisitsweng/Ho balla hodimo ho hlophisitsweng	Dingolwa: Dipotso tse tswang temeng ya dingolwa	**Ditlhahlobo tsa Bohareng ba selemo** Temakutlwisiso, Tshebediso ya puo, dingolwa le ho ngola

KEREITE YA 7 KOTARA YA 3				
Bokgoni	**Ho mamela le Ho bua Hora e le 1 (Mesebetsi ya Molomo)**	**Ho bala le Ho boha** **Hora e le 1**	**Ho ngola le Ho nehelana** **Hora e le 1**	**Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)**
BEKE YA 1 LE 2	**Ho mamela bakeng sa kananelo** Mohl. Mamela medumo e tswang temeng mohl. dipalangwa **Ho bua le ho nehelana ha semmuso** Ho balla hodimo ho hlophisitsweng ho tsepamisitswe maikutlo ho ho bala ka bokgeleke, qapodiso le sehalo mohl. Tema e nang le mookotaba	**Ho bala tema bakeng sa kutlwisiso maemong a seratswana** Mohl. Bala tema bakeng sa mookotaba o itseng le ho araba dipotso tsa kutlwisiso le Mohlala wa lengolo la setswalle kapa seratswana	**Tema ya kgokahano e telele:** Hlahisa le ho buisana ka mawa a ho ngola lengolo la setswalle/noutu/imeile/seratswana sa phetelo/sa tlhaloso Ngola lengolo la setswalle/noutu/imeile/seratswana sa phetelo/sa tlhaloso mohl. Moo ke yang kajeno Tsepamisa maikutlo ho tshebetso ya ho ngola: • Ho etsa moralo/boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso • Ho boeletsa • Ho bala hape bakeng sa ntlafatso • Ho hlaola diphoso • Ho nehelana	Tatelano ya mantswe Diatekele Lekgathe lejwale Ditumediso bakeng sa lengolo la setswalle/noutu/imeile Tlotlontswe maemong
BEKE YA 3 LE 4	**Ho mamela bakeng sa puisano:** Mohl. Mamela tema/dipotso tse amanang le qholotso ya pono (ntja e hokae?) **Ho bua ho seng ha semmuso le mosebetsi ka sehlopha :** Mohl. Ho arabela dipotso tsa molomo tse amanang le qholotso ya pono.	**Ho bala bakeng sa kutlwisiso:** Mohl. Ho boha tema e bohuwang ho mookotaba bakeng sa kutlwisiso le ho araba dipotso.	**Tema ya kgokahano: (e tswela pele)** Hlahisa le ho buisana ka mawa a ho ngola lengolo la setswalle/noutu/imeile/seratswana sa phetelo/sa tlhaloso Ngola lengolo la setswalle/noutu/imeile/seratswana sa phetelo/sa tlhaloso mohl. Moo ke yang kajeno Tsepamisa maikutlo ho tshebetso ya ho ngola: • Ho etsa moralo/boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso • Ho boeletsa • Ho bala hape bakeng sa ntlafatso • Ho hlaola diphoso • Ho nehelana	Marui Tatelano ya mantswe Diatekele Lekgathe lejwale Ditumediso tsa lengolo la setswalle/ noutu/imeile Tlotlontswe maemong

Bokgoni	Ho mamela le Ho bua Hora e le 1 (Mesebetsi ya Molomo)	Ho bala le Ho boha Hora e le 1	Ho ngola le Ho nehelana Hora e le 1	Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)
BEKE YA 5 LE 6	**Ho mamela bakeng sa kutlwisiso** Mohl. Mamela tshusumetso e bakwang ke modumo le Ho mamela dayaloko e itshetlehileng ho mookotaba o motjha Mohl. ke dula hokae **Ho mamela ho seng ha semmuso le mosebetsi ka sehlopha:** Mohl. Sebedisa tlotlontswe ya mookotaba o motjha, bua ka tshusumetso e bakwang ke modumo le ho ikwetlisa ho bolela dipolelo	**Ho bala ka botebo ditema tse bohuwang :** Boha setshwantsho ka tema e kgethilweng mohl–motse toropo	**Tema ya boiqapelo:** Etsa dipolelo ka tlotlontswe e ntjha le Ho ngola seratswana sa tlhaloso ka mohl. setshwantsho se itshetlehileng temeng Tsepamisa maikutlo ho tshebetso ya ho ngola: • Ho etsa moralo/boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso • Ho boeletsa • Ho bala hape bakeng sa ntlafatso • Ho hlaola diphoso • Ho nehelana	Makgethi Mabotsi Maetsi le mabitso Mopeleto Poeletso ya thutapuo eo baithuti ba e ngotseng Tlotlontswe maemong

Bokgoni	Ho mamela le Ho bua Hora e le 1 (Mesebetsi ya Molomo)	Ho bala le Ho boha Hora e le 1	Ho ngola le Ho nehelana Hora e le 1	Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)
BEKE YA 7 LE 8	**Mamela bakeng sa tlhahisoleseding** Mohl. Mamela bakeng sa ho hlwaya dinaha tse fapaneng tsa lefatshe/diprofensi tsa Afrika Borwa **Ho bala ho seng ha semmuso** Bonketsisane ka mookotaba mohl. Mafatshe a fapaneng a dinaha tsa lefatshe/diprofensi tsa Afrika Borwa	**Bala bakeng sa kutlwisiso maemong a seratswana** Mohl. Padisommoho ya diratswana tsa tlhaloso tse ngotsweng saekeleng e fetileng (bakeng sa boithabiso) Kapa **Tema ya dingolwa** Mohl. Ho balla boithabiso mohl. thothokiso/palekgutshwe/ tshwantshiso e kgutshwanyane/ padi e kgutshwanyane	**Tema ya boiqapelo:** Leibola mmapa le ho ngola dipolelo o sebedisa tlotlontswe e ntjha Hlalosa sebaka se hohelang thahasello ya hao mmapeng le hore motho a ka se flhlella jwang. mohl. mokgwa wa sepalangwang, mekolokotwana kapa dibaka tsa bohahlaudi tse hohelang.	Maetsi le mabitso Dinomoro Mopeleto Bongata Diatekele Poeletso ya thutapuo eo baithuti ba e ngotseng Tlotlontswe maemong
BEKE YA 9 LE 10	**Ho bala bakeng sa kananelo** Mohl. Ho mamela karolo ya/ pale e felletseng/dithothokiso/ dipina/khathunu/tshwantshiso e kgutshwane/padi e kgutshwane **Ho balla hodimo** Sebetsa ka mohl. Qapodiso, sehalo, lebelo, ho bala ka bokgeleke le puo ya mmele.	**Tema ya dingolwa** Mohl. Bala pale/dithothokiso/ dipina/khathunu/tshwantshiso e kgutshwane/padi e kgutshwane le ho arabela dipotso bakeng sa kutlwisiso	**Tema ya boiqapelo:** Ngola mantswe tlhase setshwantshong sa pale ho itshetlehilwe hodima sehlooho le puo sebedisitsweng bakeng sa ho matlafatsa boithuto ba thutapuo e ithutilweng kotareng eo kaofela	Ho matlafatsa thutapuo yohle e entsweng kotareng eo Tlotlontswe maemong

MESEBETSI YA TEKANYETSO YA SEMMUSO YA KOTARA YA 3		
Mosebetsi wa 7: Ho bua/Ho mamela/Ho bala	**Mosebetsi wa 8: Ho ngola**	**Mosebetsi wa 9: Teko ya 2**
Mosebetsi wa molomo: Temakutlwisiso e mamelwang/Puo e hlophisitsweng/Ho balla hodimo ho hlophisitsweng	**Ho ngola:** Ditema tsa boiqapelo: Diratswana tsa phetelo/tsa tlhaloso/tema ya kgokahano e kgutshwane/kapa e telele	Temakutlwisiso le tshebediso ya puo Dingolwa: Dipotso tse tswang temeng ya dingolwa

KEREITE YA 7 KOTARA YA 4				
Bokgoni	**Ho mamela le Ho bua Hora e le 1 (Mesebetsi ya Molomo)**	**Ho bala le Ho boha** **Hora e le 1**	**Ho ngola le Ho nehelana** **Hora e le 1**	**Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)**
BEKE YA 1 LE 2	**Ho mamela bakeng sa kutlwisiso** Mamela dayaloko mohl. ka mookotaba o motjha- mmele wa ka **Ho bua ho seng ha semmuso** Arabela dipotso kamora ho boha le ho bala tema e bohuwang	**Ho badisisa ka botebo ditema tse bohuwang:** Boha le ho bala ditshwantsho ka tema mohl. ditho tsa mmele tse fapaneng	**Tema ya boiqapelo:** Ho etsa dihlakiso tsa dipolelo tsa dipotso le dikarabo tse itshetlehileng ho mookotaba o kgethilweng Leibola setshwantsho se sebedisitsweng. **Tema ya kgokahano e telele:** Ngola lengolo le yang ho motswalle ka seo o ithutilengsona, mohl. Nka hlokomela mmele waka jwang. Tsepamisa maikutlo ho tshebetso ya ho ngola: • Ho etsa moralo/boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso. • Ho boeletsa. • Ho bala hape bakeng sa ntlafatso. • Ho hlaola diphoso. • Ho nehelana.	Dipolelo tse tatolong Makgethi Mahlalosi Marui Mopeleto Bongata Tlotlontswe maemong
BEKE YA 3 LE 4	Ho mamela bakeng sa tlhahisoleseding e itseng Mohl. Temakutlwisiso e mamelwang ka mookotaba o kgethilweng saekeleng e fetileng **Ho bua le ho nehelana ho seng ha semmuso:** Mohl. Puo e hlophisitsweng e ngotsweng saekeleng ena le e fetileng	**Ho bala bakeng sa kutlwisiso** Mohl. Ho bala diratswana tse ngotsweng ke baithuti Kapa Mohl. Tema e kgethilweng ya mookotaba o itseng	**Tema ya kgokahano:** Ngola mohl. Puo e hlophisitsweng “Mmele wa ka.”	Poeletso ya thutapuo eo baithuti ba e ngotseng Dipolelo tse tatolong Malahlelwa Makopanyi Diatekele Makgethi le mahlalosi Marui Mopeleto Bongata Tlotlontswe maemong Poeletso ya thutapuo eo baithuti ba e ngotseng

Bokgoni	Ho mamela le Ho bua Hora e le 1 (Mesebetsi ya Molomo)	Ho bala le Ho boha Hora e le 1	Ho ngola le Ho nehelana Hora e le 1	Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)
BEKE YA 5 LE 6	**Ho mamela bakeng sa tlhahisoleseding e itseng** Mohl. Baithuti ba mamela bakeng sa tlotlontswe e ntjha ka ho sebedisa tema e bohuwang – hlahisa mookotaba o motjha mohl. mebala. **Ho bua ho seng ha semmuso** Ho ngola hlakiso ya dipolelo tse botsang le tse arabang mohl. Mmala wa buka ke ofe?	**Ho bala Ditema tse Bohuwang ka botebo:** Baithuti ba boha le ho bala tema mohl. Setshwantsho sa mebala e fapaneng le dayaloko ka mookotaba o tshwanang	**Tema ya boiqapelo:** Mohl. baithuti ba taka ditshwantsho tsa bona ka mebala e fapaneng, ba leibola ditshwantsho; ba ngola hlakiso ya dipolelo tse hlalosang setshwantsho Mohl. Ngola seratswana sa tlhaloso ho hlalosa setshwantsho ya mebala e mengata. Tsepamisa maikutlo ho tshebetso ya ho ngola: • Ho etsa moralo/boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso. • Ho boeletsa. • Ho bala hape bakeng sa ntlafatso. • Ho hlaola diphoso. • Ho nehelana	Malahlelwa Makgethi Mopeleto Bongata Lekgathe lejwale Dipolelo tatolong Masupi Marui Tlotlontswe maemong Poeletso ya thutapuo eo baithuti ba e ngotseng
BEKE YA 7 LE 8	**Ho mamela bakeng sa kananelo** Mohl. Mamela pina/thothokiso/ diratswana tse hlalosang tse ngotsweng ke barutwana saekeleng e fetileng **Ho bua ho seng ha semmuso** Mohl. Matlafatso ya dipotso le dipolelo tse entsweng ka molomo kotareng ena.	**Ho bala bakeng sa kutlwisiso** Mohl. Tema ya kutlwisiso e kgethilweng ya mookotaba o itseng le dipotso tsa arajwang	**Boitokisetso ba tlhahlobo** Matlafatsa mefuta e fapaneng ya tshebetso ya ho ngola mefuta e fapaneng ya tema e kang didayaloko, diratswana tsa tlhaloso/tsa phetelo	Ho ikgopotsa sebopeho sa polelo le dibopeho le melao ya tshebediso ya puo e rutilweng Poeletso ya thutapuo eo baithuti ba e ngotseng Tlotlontswe maemong
BEKE YA 9 LE 10	**Ditlhahlobo tsa Makgaolakgang**			
MESEBETSI YA TEKANYETSO YA SEMMUSO YA KOTARA YA 4				
Mosebetsi wa 10				
Tlhahlobo ya makgaolakgang Pampiri ya 1: *Mesebetsi ya molomo Pampiri ya 2: Puo maemong, dingolwa le ho ngola *Matshwao a mesebetsi ya molomo a selemo a bokelletsweng ho hlaha ho ho bua, ho mamela le ho bala. Matshwao a ho qetela a lokela ho kenyeletsa bonnyane mosebetsi o le mong wa ho bua ho hlophisitsweng, o le mong wa ho mamela le o le mong wa ho balla hodimo ho hlophisitsweng.				

3.6.2 Kereiti ya 8

KEREITI YA 8 KOTARA YA 1				
Bokgoni	**Ho mamela le Ho bua Hora e le 1 (Mesebetsi ya Molomo)**	**Ho bala le Ho boha** **Hora e le 1**	**Ho ngola le Ho nehelana** **Hora e le 1**	**Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)**
BEKE YA 1 LE 2	**Ho mamela bakeng sa puisano le dayaloko:** Mohl. Ho mamela dayaloko ya batho ba babedi ba qoqa ka tsebo ya mantlha le dayaloko e ntjha. **Ho bua hoo e seng ha semmuso le mosebetsi ka dihlopha:** Baithuti ba hlwaya dipotso le dikarabo ha ba ntse ba mametse dayaloko ba nto etsa hlakiso ka bobedi hape le titjhere.	**Ho bala bakeng sa kutlwisiso:** Tlhahisoleseding Mohl. Bala dayaloko mahareng a batho ba babedi mme o nto araba dipotso tsa motheo tsa kutlwisiso. Sebedisa bukantswe ho lekola mantswe a sa tlwaelehang.	**Tema ya kgokahano e kgutshwane:** Ruta makgetha a ho tlatsa diforomo. Mohl. Tlatsa foromo ka tlhahisoleseding e tswang ho hlakiso e mamelwang. O ntjhafatsa bukantswe ya hae ka ho ngola mabitso le maetsi a matjha	Sebopeho sa polelo (Moetsi – leetsi - moetsuwa), Dipolelwana tse tlwaelehileng tsa puisano. Mantswe a botsang Ho hlahisa maikutlo a motheo Tshebediso ya lekgathe lejwale Tlotlontswe e tswang temeng. Maemediqho Dipolelo tse tumelong/tatolong Mahokedi Mopeleto Matshwao a puo Bonngwe/Bongata Mabitso le Maetsi. Tshebediso ya bukantswe ya hae.

Bokgoni	Ho mamela le Ho bua Hora e le 1 (Mesebetsi ya Molomo)	Ho bala le Ho boha Hora e le 1	Ho ngola le Ho nehelana Hora e le 1	Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)
BEKE YA 3 LE 4	**Ho mamela bakeng sa kananelo:** Mamela raeme/pina/thothokiso **Ho bua hoo e seng ha semmuso le mosebetsi ka dihlopha:** Mohl. Ithute ka hlooho raeme/ pina/le ho nehelana ka tsona ka dihlopha kapa ka bobedi. Baithuti ba sebetsa ka qapodiso, sehalo, morethetho, jj.	**Tema ya dingolwa ya 1:** Mohl. Bala (di) raeme/(di) thothokiso bakeng sa kutlwisiso le kananelo. Araba dipotso tsa motheo ka (di) tema tse boletsweng ka hodimo. Sebedisa bukantswe ya puo tse pedi ho lekola mantswe a sa tlwaelehang.	**Tema ya kgokahano e telele:** Boeletsa makgetha a dayaloko/seratswana sa tlhaloso/phetelo. Ngola dayaloko/seratswana sa tlhaloso/phetelo ka tlhahisoleseding eo o e fllweng, mohl. Dintlha tsa hae ka baphetwa ba babedi. (O ka lekola.) Hlahisa mehato ya tshebetso ya ho ngola: • Ho etsa moralo/Boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso. • Ho boeletsa mosebetsi. • Ho boeletsa tema bakeng sa ntlafatso. • Ho bala hape ho hlaola diphoso • Ho nehelana O ntjhafatsa bukantswe ya hae	Sebopeho sa polelo (Moetsi – leetsi - moetsuwa), Dipolelwana tse tlwaelehileng tsa puisano. Mantswe a botsang Ho hlahisa maikutlo a motheo Tshebediso ya Lekgathe Lejwale Tlotlontswe e tswang temeng. Maemediqho Dipolelo tse tumelong/tatolong Mopeleto Matshwao a puo Bonngwe/Bongata Poeletso ya thutapuo ho tswa ho seo baithuti ba se ngotseng/ha ba tlatsa diforomo Tshebediso ya bukantswe ya hae.

Bokgoni	Ho mamela le Ho bua Hora e le 1 (Mesebetsi ya Molomo)	Ho bala le Ho boha Hora e le 1	Ho ngola le Ho nehelana Hora e le 1	Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)
BEKE YA 5 LE 6	**Ho mamela bakeng sa tlhahisoleseding le puisano:** Mohl. Baithuti ba mamela seletswa kapa titjhere a hlalosa maikutlo a batho ba fapaneng. Baithuti ba a mamela mme ba leka ho metjha tlhaloso le sete ya ditshwantsho tse bontshang maikutlo a fapaneng (tlhoafalo, thabile, maphathaphathe, jj.) (O ka lekola.) **Ho bua hoo e seng ha semmuso le mosebetsi ka dihlopha:** Baithuti ba sebedisa ditshwantsho ho botsana hore mong o ikutlwa jwang. Baithuti ba araba ka ho sebedisa tlotlontswe e sa tlwaelehang ho ikwetlisa ho hlahisa maikutlo	**Ho bala ka kutlwisiso boemong ba lentswe le polelo:** Mohl. Bala dipolelo tse amanang le phudueho le maikutlo. Sebedisa bukantswe ya puo tse pedi ho lekola mantswe a sa tlwaelehang.	**Tema ya kgokahano e kgutshwane/ya boiqapelo:** Mohl. Baithuti ba qetela puisano kapa dayaloko ka ho tlatsa dikarolo tse siilweng. Tsepamisa maikutlo ho tlotlontswe e sa tlwaelehang e hlahetseng jwalo ka ho hlahisa maikutlo. Hatella makgetha a dayaloko/puisano. O ntjhafatsa bukantswe ya hae	Ho hlahisa tlotlontswe e sa tlwaelehang, mohl. maikutlo Tshebediso ya maemediqho. Mopeleto le matshwao a puo. Dipolelo tse tumelong/tatolong Poeletso ya thutapuo ho tswa ho seo baithuti ba se ngotseng/ dayaloko/diratswana tsa tlhaloso le phetelo.

Bokgoni	Ho mamela le Ho bua Hora e le 1 (Mesebetsi ya Molomo)	Ho bala le Ho boha Hora e le 1	Ho ngola le Ho nehelana Hora e le 1	Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)
BEKE YA 7 LE 8	**Ho mamela bakeng sa kananelo:** Baithuti ba mamela pina/thothokiso kapa raeme e itshetlehileng ka mookotaba o motjha. Tlotlontswe e sa tlwaelehang e a hlahiswa. **Ho bua hoo e seng ha semmuso le mosebetsi ka dihlopha:** Baithuti ba balla hodimo mantswe a sa tlwaelehang le ho ikwetlisa le molekane. **Ho mamela bakeng sa tlhahisoleseding e itseng:** Baithuti ba mamela temana bakeng sa tlhahisoleseding e itseng, mohl. Ba mamela mantswe a bontshang sebaka se itseng. . **Ho bua hoo e seng ha semmuso le mosebetsi ka dihlopha:** Baithuti ba arabela dipotso tsa “kae” tse amanang le seratswana seo ba se mametseng.	**Ho badisisa ditema tse bohuwang ka botebo:** Hlahisa makgetha a tema e bohuwang. Mohl. Setshwantsho/khathunu e nang le tema e ngotsweng. Araba dipotso tsa kutlwisiso tse thehilweng ho tswa khathunung/ setshwantshong. (O ka lekola.) Sebedisa bukantswe ya puo tse pedi ho lekola mantswe a sa tlwaelehang.	**Tema ya boiqapelo:** Ruta makgetha a seratswana sa phetelo/tlhaloso. Mohl. Baithuti ba ngola seratswana ka tema e bohuwang. Mehato ya tshebetso ya ho ngola: • Ho etsa moralo/Boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso. • Ho boeletsa mosebetsi. • Ho boeletsa tema bakeng sa ntlafatso. • Ho bala hape ho hlaola diphoso • Ho nehelana Ngola mantswe a sa tlwaelehang a tswang dipolelong/nyalanya dipolelo ho seqholotsi sa pono (setshwantsho)/ngola mantswetlhaloso/ Leibola ditshwantsho/etsa phazele ya mantswe a habahanyang/tlatsa bukantswe ya hao. (O ka lekola.)	Matshwao a puo Mopeleto Mabotsi. Mahokedi Sekao hore Lekgathe lejwale tumelong le tatolong. Tlotlontswe maemong
BEKE YA 9 LE 10	**Ho mamela bakeng sa kananelo/ tlhahisoleseding e itseng:** Mohl. Ho mamela seratswana sa boiqapelo ka bobedi le phaposi yohle. **Ho bua ho hlophisitsweng le ho nehelana:** Mohl. Baithuti ba balla diratswana tsa bona hodimo (O ka lekola.)	**Ho badisisa tema ka botebo bakeng sa kutlwisiso boemong ba seratswana.** Mohl. Baithuti ba balellana diratswana tsa bona/ditema tse ekeditsweng tse thehilweng ka sehlooho se kgethilweng. .	**Tema ya kgokahano:** Mohl. Hlakiso e ngolwang e thehilwe hodima mookotaba wa ditaba tsa jwale e hlokang baithuti ho sebedisa tlotlontswe le thutapuo e entsweng ka nako ya kotara. O ntjhafatsa bukantswe ya hae	Poeletso ya thutapuo ho tswa ho seo baithuti ba se ngotseng ha ba ne ba qetela ho ngola diratswana le ho ngola dihlakiso. Boeletsa thutapuo e seng e entswe mmoho le tlotlontswe.

MESEBETSI YA SEMMUSO YA TEKANYETSO YA KOTARA YA 1		
Mosebetsi wa 1: Ho mamela le Ho bua.	**Mosebetsi wa 2: Ho ngola**	**Mosebetsi wa 3: Teko ya 1**
Mosebetsi wa molomo: Temakutlwisiso e mamelwang/puo e hlophisitsweng/ho balla hodimo ho hlophisitsweng.	Ditema tsa boiqapelo (tsa phetelo/ tsa tlhaloso) (di) seratswana/Tema ya kgokahano (e kgutshwane kapa e telele)	Temakutlwisiso le tshebediso ya puo

KEREITE YA 8 KOTARA YA 2				
Bokgoni	**Ho mamela le Ho bua Hora e le 1 (Mesebetsi ya Molomo)**	**Ho bala le Ho boha** **Hora e le 1**	**Ho ngola le Ho nehelana** **Hora e le 1**	**Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)**
BEKE YA 1 LE 2	**Ho mamela bakeng sa kananelo:** Mohl. Mamela pale e bonolo e kgutshwane/tshomo **Ho bua hoo e seng ha semmuso le mosebetsi ka dihlopha:** Baithuti ba arabela ka molomo mabapi le pale ya setshwantsho/ dipotso tse amanang le ho mamela. Baithuti hape ba ka ikwetlisetsa ho balla hodimo.	**Tema ya dingolwa:** Ho bala palekgutshwe e bonolo/ tshomo. . Hlahisa makgetha a motheo a palekgutshwe/tshomo. • Pele ho ho bala. • Nakong ya ho bala • Kamorao ho ho bala. Araba dipotso tse thehilweng ho tswa paleng. (O ka lekola.) Ho bala ho atolositsweng (palekgutshwe e nngwe hore baithuti ba e bale ka boikemelo)	**Tema ya kgokahano e kgutshwane:** Ho ngola ka sepheo se itseng. Mohl. Ho pheta pale ka ho sebedisa ditshwantsho e le diqholotsi Mehato ya tshebetso ya ho ngola: • Ho etsa moralo/Boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso. • Ho boeletsa mosebetsi. • Ho boeletsa tema bakeng sa ntlafatso. • Ho bala hape ho hlaola diphoso • Ho nehelana (O ka lekola.) O ntjhafatsa bukantswe ya hae	Matshwao a puo Sekao hore Makopanyi a motheo Lekgathe lejwale Dipolelo tse tumelong Dipolelo tse tatolong Mopeleto Lehokedi Tlotlontswe maemong
BEKE YA 3 LE 4	**Ho mamela bakeng sa tlhahisoleseding e itseng.** Mamela tlotlontswe e sa tlwaelehang le tlhahisoleseding e itseng ya tema, mohl. Sekejule sa beke le beke/dayari ya mong – mookotaba wa sekolo. **Ho bua hoo e seng ha semmuso le mosebetsi ka dihlopha:** Baithuti ba arabela ka molomo dipotso tse thehilweng ho tswa temaneng e mamelwang le dipotso tse amanang le bona.	**Ho badisisa ditema tse bohuwang le tse ngolwang:** Baithuti ba bala tema e bohuwang, mohl. Papetla ya nako. Ka mora moo ba araba dipotso. (O ka lekola.)	**Tema ya kgokahano e kgutshwane:** Baithuti ba hlahiswa ho makgetha a tema e kgutshwane. Mohl. Baithuti ba ka ngola dayari/lenane la mesebetsi e radilweng la beke e tlang. A ka sebedisa lekgathe lejwale kapa letlang. (O ka lekola.)	Poeletso ya thutapuo ho tswa ho seo baithuti ba se ngotseng/pheta pale hape Matshwao a puo Sekao hore Mantswe a botsang Mantswe a nako jwalo ka neng, nako mang, ka tsatsi lefe, jj. Lekgathe lejwale Lekgathe letlang Tlotlontswe maemong

Bokgoni	Ho mamela le Ho bua Hora e le 1 (Mesebetsi ya Molomo)	Ho bala le Ho boha Hora e le 1	Ho ngola le Ho nehelana Hora e le 1	Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)
BEKE YA 5 LE 6	**Ho mamela bakeng sa tlhahisoleseding e itseng.** Temakutlwisiso e mamelwang (O ka lekola) **Ho bua ha semmuso le ho nehelana:** Puo e hlophisitsweng Baithuti ba bua ka seo ba tla se etsa bekeng e tlang.	**Ho bala bakeng sa kutlwisiso boemong ba polelo le seratswana:** Sebedisa seqholotsi sa pono se bohuwang/seratswana jwalo ka hlakiso ya ho bala se nang le mookotaba o motjha. Araba dipotso tse thehilweng hodima seratswana. (O ka lekola.)	**Tema ya kgokahano:** Mohl. Hlakiso e ngolwang e thehilweng hodima mookotaba wa jwale e hlokang baithuti hore ba sebedise tlotlontswe e sa tlwaelehang le thutapuo e seng e entswe – sekolo le lekgathe letlang. (Thutapuo e momahantsweng le ho ngola) (O ka lekola.) O ntjhafatsa bukantswe ya hae .	Bolela tseo o di ratang le tseo o sa di rateng tse amanang le mookotaba o motjha. Poeletso ya thutapuo e ngotsweng ke baithuti ka dayari/lenane. Lekgathe lejwale/Letlang Mantswe a matjha a amanang le nako Mantswe a botsang Tlotlontswe maemong
BEKE YA 7 LE 8	**Ho mamela bakeng sa kananelo/ tlhahisoleseding e itseng/ puisano:** Mohl. Baithuti ba mamela pina e hlahiswang tlotlontswe e sa tlwaelehang/papadi ba mametse ebile ba phetha ditaelo tse kenyeletsang dipolelwana tsa sebaka. **Ho bua hoo e seng ha semmuso le mosebetsi ka dihlopha:** Ho arabela ka molomo dipotso tse amanang le qholotso ya pono. Mosebetsi ka bobedi kapa phaposi yohle.	**Ho bala bakeng sa kutlwisiso:** Mohl. Bala dayaloko e thehilweng ka mookotaba wa ditaba tsa jwale le dikgopolo tse sa tlwaelehang tsa puo. Araba dipotso tsa temakutlwisiso. (O ka lekola.) Sebedisa bukantswe ya puo tse pedi ho lekola mantswe a sa tlwaelehang. .	**Bongodi ba boiqapelo:** Baithuti ba ngola seratswana sa tlhaloso ba itshetlehile ka tema e bohuwang. Mohl. Setshwantsho. Mehato ya tshebetso ya ho ngola: • Ho etsa moralo/Boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso. • Ho boeletsa mosebetsi. • Ho boeletsa tema bakeng sa ntlafatso. • Ho bala hape ho hlaola diphoso • Ho nehelana (O ka lekola.) Poeletso – ho ngola dipolelo o kenyelletsa tlotlontswe e sa tlwaelehang le thutapuo (Thutapuo e momahantsweng le ho ngola)	Mantswe a bontshang sebaka/ tulo jwalo ka mahareng, leqeleng, letona, kamorao jj. Mantswe a botsang Bongata Matshwao a puo Tlotlontswe maemong
BEKE YA 9 LE 10	**Ditlhahlobo tsa Bohare ba selemo.**			

MESEBETSI YA SEMMUSO YA TEKANYETSO YA KOTARA YA 2.		
Mosebetsi wa 4: Ho mamela le Ho bua.	**Mosebetsi wa 5: Ho ngola le Ho nehelana.**	**Mosebetsi wa 6: Ditlhahlobo ya Bohare ba selemo.**
Mosebetsi wa molomo: Temakutlwisiso e mamelwang, puo e hlophisitsweng ya semmuso/ho balla hodimo ho hlophisitsweng.	Dingolwa: Dipotso tse tswang temeng	Temakutlwisiso, thutapuo, dingolwa le ho ngola.

KEREITE YA 8 KOTARA YA 3				
Bokgoni	**Ho mamela le Ho bua Hora e le 1 (Mesebetsi ya Molomo)**	**Ho bala le Ho boha** **Hora e le 1**	**Ho ngola le Ho nehelana** **Hora e le 1**	**Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)**
BEKE YA 1 LE 2	**Ho mamela bakeng sa kananelo:** Mamela mantswe a sa tlwaelehang le medumo e amanang le mookotaba o motjha, e.g. dijo **Ho bua hoo e seng ha semmuso le mosebetsi ka dihlopha:** Etsa hlakiso ya mantswe a matjha le ho sebedisa dipolelonolo ho hlalosa ditshwantsho tse amanang le mookotaba o motjha. Tsepamisa maikutlo ho qapodiso le sehalo.	**Ho badisisa ka botebo tema bakeng sa kutlwisiso boemong ba seratswana.** Mohl. Bala tema ya mookotaba o ikgethileng le ho araba dipotso tsa kutlwisiso ka yona. (O ka lekola) Sebedisa bukantswe ya puo tse pedi. .	**Tema ya kgokahano e telele:** Buisanang ka makgetha a dayaloko. Baithuti ba ngola dayaloko ba sebedisa tlotlontswe e sa tlwaelehang le thutapuo. Mehato ya tshebetso ya ho ngola: • Ho etsa moralo/Boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso. • Ho boeletsa mosebetsi. • Ho boeletsa tema bakeng sa ntlafatso. • Ho bala hape ho hlaola diphoso • Ho nehelana (O ka lekola) O ntjhafatsa bukantswe ya hae	Sekao ho Matshwao a puo Ho bolela tseo o di ratang le tseo o sa di rateng. Mopeleto Mantswe a ferekanyang Tlotlontswe maemong
BEKE YA 3 LE 4	**Ho mamela bakeng sa kananelo:** Mohl. Mamela didayaloko ha di balwa ke motswalle. **Ho bua ha semmuso le ho nehelana:** Mohl. Baithuti ba balla hodimo didayaloko. (Mosebetsi ona o ka nna wa lekolwa)	**Ho badisisa ka botebo bakeng sa kutlwisiso e boemong ba polelo le seratswana:** Ho bala ditaelo tse ikgethileng tse amanang le mookotaba o motjha, mohl. Ho pheha sejo se itseng kapa ho ritela seno se itseng.	**Tema ya kgokahano e kgutshwane:** Hlahisa le ho buisana ka makgetha a ho ngola tema ya kgokahano e kgutshwane ka sepheo se itseng. Ngola ditaelo. Mohl. Ho pheha dijo tseo o di ratang ka ho feta/ho ritela seno seo o se ratang ka ho fetisisa. Mehato ya tshebetso ya ho ngola: • Ho etsa moralo/Boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso. • Ho boeletsa mosebetsi. • Ho boeletsa tema bakeng sa ntlafatso. • Ho bala hape ho hlaola diphoso • Ho nehelana (O ka lekola.)	Poeletso ya thutapuo ho tswa ho seo baithuti ba se ngotseng ka dayaloko. Sekao ho Ditaelo tse lokodisitsweng ka tatelano Sekao ho Matshwao a puo Mopeleto Mantswe a tlwaetsweng ho ferekanywa. Tshebediso e nepahetseng ya mahokedi . Tlotlontswe maemong

Bokgoni	Ho mamela le Ho bua Hora e le 1 (Mesebetsi ya Molomo)	Ho bala le Ho boha Hora e le 1	Ho ngola le Ho nehelana Hora e le 1	Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)
BEKE YA 5 LE 6	**Ho mamela bakeng sa kananelo:** Baithuti ba mamela dinehelano tsa metswalle. Mohl. O etsa/pheha jwang dijo tseo o di ratang. **Ho bua ha semmuso le ho nehelana:** Baithuti ba nehelana ka puo e hlophisitsweng. Mohl. Ho fana ka ditaelo tsa ho phetha mosebetsi o itseng. (O ka lekola.)	**Ho badisisa ka botebo ditema tse bohuwang:** Sheba tema e mamelwang le ho bohuwa ka mookotaba wa jwale, mohl. Lenaneo la ho pheha thelevisheneng. Araba dipotso ka mora ho boha lenaneo leo.	**Tema ya kgokahano e kgutshwane:** Leibola setshwantsho, mohl. Pono ya ho pheha. Ngola lenane la theko ya metswako. Tsepamisa maikutlo ho tshebetso ya ho ngola: • Ho etsa moralo/Boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso. • Ho boeletsa mosebetsi. • Ho boeletsa tema bakeng sa ntlafatso. • Ho bala hape ho hlaola diphoso • Ho nehelana O ntjhafatsa bukantswe ya hae	Poeletso ya thutapuo ho tswa ho seo baithuti ba se ngotseng ka sepheo se itseng Pele, bobedi, qetelo, Kamorao ho moo, jwale, jj. Sekao hore Ditaelo tse lokodisitsweng ka tatelano Sekao ho Matshwao a puo Mopeleto Mantswe a tlwaetsweng ho ferekanywa. Tshebediso e nepahetseng ya mahokedi Tlotlontswe maemong
BEKE YA 7 LE 8	**Ho mamela bakeng sa tlhahisoleseding/kananelo** Mamela dayaloko. Mohl. Moreki le morekisi **Ho bua hoo e seng ha semmuso le mosebetsi ka dihlopha:** Ho araba dipotso tse thehilweng ho tswa ho ho mamela. .	**Ho bala bakeng sa kutlwisiso boemong ba seratswana:** Mohl. Ho bala seratswana sa tlhaloso ka mookotaba wa jwale le ho araba dipotso. (O ka lekola temakutlwisiso.)	**Tema ya kgokahano:** Tlatsa ka tlhahisoleseding eo o e fumaneng ho tswa dayalokong. Mohl. Dintho tse rekilweng ke Moreki le theko ya tsona. Ngola dipolelo/mantswetlhaloso bakeng sa setshwantsho sa tema e itshetlehileng ka mookotaba le thutapuo e seng e entswe.	Dibopeho tsa diaterese Kopo e ikokobeditseng Mantswe a botsang jwalo ka kae, o na le, tse kae, bokae Mantswe a matjha a amanang le nako ya jwale mohl, sms, websaete, thwitha, jj. Dipalo/dinomoro Mathusi Dikgutsufatso Mopeleto Bongata Tlotlontswe maemong

Bokgoni	Ho mamela le Ho bua Hora e le 1 (Mesebetsi ya Molomo)	Ho bala le Ho boha Hora e le 1	Ho ngola le Ho nehelana Hora e le 1	Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)
BEKE YA 9 LE 10	**Ho mamela bakeng sa kananelo:** Mohl. Ho mamela karolo ya/pale e feletseng/dithothokiso/dipina/ tshwantshiso e kgutshwane/padi e kgutshwane. **Ho bua hoo e seng ha semmuso le mosebetsi ka dihlopha:** Mohl. Araba ka molomo/akanya ka sehlooho/ditshwantsho. **Ho bua ha semmuso le ho nehelana:** Ho balla hodimo ho hlophisitsweng, mohl. Pale/thothokiso/pina, jj.	**Tema ya dingolwa.** Mohl. Bala pale/thothokiso/pina/ tshwantshiso e kgutshwane/padi e kgutshwane le ho araba dipotso tsa kutlwisiso tse hlahang moo. (O ka lekola.)	**Tema ya boiqapelo:** Mohl. Ngola mantswetlhaloso bakeng sa pale ya setshwantsho o itshetlehile ka mookotaba le thutapuo e seng e entswe ho matlafatsa thutapuo e rutilweng selemo kaofela. (O ka lekola.)	Poeletso ya thutapuo ho tswa ho seo baithuti ba se ngotseng Ho hatella ho thutapuo e entsweng kotareng ena. Tlotlontswe maemong

MESEBETSI YA SEMMUSO YA TEKANYETSO YA KOTARA YA 3.		
Mosebetsi wa 7: Ho bua/Ho mamela/Ho bala	**Mosebetsi wa 8: Ho ngola**	**Mosebetsi wa 9: Teko ya 2**
Mosebetsi wa molomo: Ho balla hodimo ho hlophisitsweng/ temakutlwisiso e mamelwang/puo e hlophisitsweng.	Bongodi ba boiqapelo (Moqoqo wa tlhaloso/ phetelo) di/seratswana/tema ya kgokahano (e kgutshwane/telele)	Temakutlwisiso le tshebediso ya puo kapa Dingolwa: Dipotso tse tswang dingolweng.

KEREITE YA 8 KOTARA YA 4				
Bokgoni	**Ho mamela le Ho bua Hora e le 1 (Mesebetsi ya Molomo)**	**Ho bala le Ho boha** **Hora e le 1**	**Ho ngola le Ho nehelana** **Hora e le 1**	**Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)**
BEKE YA 1 LE 2	**Ho mamela bakeng sa kananelo:** Hlahisa mantswe a sa tlwaelehang ka mookotaba wa tshusumetso e bakwang ke modumo. Mohl. Medumo ya mefuta e fapaneng ya dipalangwa. **Ho bua hoo e seng ha semmuso:** Araba dipotso ka mora ho mamela tshusumetso e bakwang ke modumo, mohl. Mefuta ya dipalangwa.	**Ho badisisa ditema ka botebo boemong ba lentswe:** Sheba le ho bala mantswe a sa tlwaelehang ka mookotaba. Le **Ho badisisa ka botebo ditema boemong ba polelo le seratswana:** Bala dayaloko ya mookotaba o kgethilweng, mohl. Mong ya hlokang ho tloha ho A ho ya ho B a sebedisa mofuta o itseng wa sepalangwa. Araba dipotso tsa temakutlwisiso ka dayaloko.	**Tema ya kgokahano e kgutshwane:** Hlakiso ya ho ngola mantswe a sa tlwaelehang ka dibukantsweng/ho tlatsa malepa/leibola ditshwantsho/ ngola mantswetlhaloso a setshwantsho.	Dibopeho tsa diaterese Kopo e ikokobeditseng Sekao hore Mantswe a botsang Makopanyi Mabitsokgoboka Mopeleto Bongata Dikgutsufatso Makgethi le mahlalosi Lekgathe lejwale Lekgathe Letlang Dinako le matsatsi a beke Mathusi Tlotlontswe maemong
BEKE YA 3 LE 4	**Ho mamela bakeng sa kananelo:** Ho mamela thothokiso/pina/pale e itshetlehileng ka mookotaba. **Ho bua hoo e seng ha semmuso le mosebetsi ka dihlopha:** Baithuti ba ithuta le ho bina pina kapa ho etsa thothokiso. Tsepamisa maikutlo ho qapodiso, morethetho, puo ya mmele le tshebediso ya ditho tsa mmele.	**Ho bala bakeng sa kutlwisiso:** **Tema ya dingolwa** Baithuti ba ka bala tse dithothokiso tse ekeditsweng/tema ya mookotaba o kgethilweng. Araba dipotso tsa kutlwisiso tse tswang temeng Sebedisa bukantswe ya puo tse pedi ho lekola mantswe a sa tlwaelehang.	**Tema ya boiqapelo:** Baithuti ba ngola tema ya boiqapelo e thehilweng ka qholotso ya pono, mohl. Pono toropong. Tsepamisa maikutlo ho tshebetso ya ho ngola: • Ho etsa moralo/Boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso. • Ho boeletsa mosebetsi. • Ho boeletsa tema bakeng sa ntlafatso. • Ho bala hape ho hlaola diphoso • Ho nehelana	Matshwao a puo Mopeleto Lekgathe lejwale le letlang Dipolelo tse tumelong le tatolong Mantswe a bontshang sebaka/tulo Makgethi le mahlalosi Tlotlontswe maemong

Bokgoni	Ho mamela le Ho bua Hora e le 1 (Mesebetsi ya Molomo)	Ho bala le Ho boha Hora e le 1	Ho ngola le Ho nehelana Hora e le 1	Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)
BEKE YA 5 LE 6	**Ho mamela bakeng sa kananelo:** Baithuti ba mamela dikotwana tsa boiqapelo ho tswa ho metswalle. **Ho bua ha semmuso le ho nehelana:** Baithuti ba bala ditema tsa boiqapelo tse hlophisitsweng kapa thothokiso. .	**Ho badisisa ditema tse bohuwang ka botebo:** Baithuti ba ka sheba ditema tse bohuwang le ho metjha dipolelo ho ditema tsena tse bohuwang. .	**Tema ya boiqapelo:** Baithuti ba ngola mantswetlhaloso a pale ya setshwantsho. Tsepamisa maikutlo ho tshebetso ya ho ngola: • Ho etsa moralo/Boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso. • Ho boeletsa mosebetsi. • Ho boeletsa tema bakeng sa ntlafatso. • Ho bala hape ho hlaola diphoso • Ho nehelana	Poeletso ya thutapuo ho tswa ho seo baithuti ba se ngotseng Etsa dihlakiso tsa ditho tsa thutapuo tse seng di qetilwe. Mabotsi Makgethi Mebala Kopo e ikokobeditseng Mopeleto Bongata Lekgathe lejwale Dipolelo tse tatolong Masupi Marui Tlotlontswe maemong
BEKE YA 7 LE 8	**Ho mamela bakeng sa tlhahisoleseding/puisano:** Poeletso ka ho buisana ka dihlooho tse entsweng ka nako ya selemo. **Ho bua hoo e seng ha semmuso** Baithuti ba araba dipotso tse thehilweng ka mosebetsi o seng o entswe.	**Ho bala bakeng sa kutlwisiso:** Tema e kgethilweng bakeng sa Poeletso ya ditheknike tsa temakutlwisiso. Poeletso ya ditema tsa dingolwa.	**Ditema tsa boiqapelo le tsa kgokahano** Boeletsa le ho matlafatsa tshebetso ya ho ngola ditema tse fapaneng jwalo ka didayaloko/diratswana tsa tlhaloso/phetelo le ditema tsa kgokahano tse kgutshwane.	Poeletso ya dibopeho le melao ya tshebediso ya puo hammoho le tlotlontswe. Poeletso ya thutapuo ho tswa ho seo baithuti ba se ngotseng Mantswetlhaloso bakeng sa setshwantsho.
BEKE YA 9 LE 10	**Ditlhahlobo tsa Makgaolakgang**			

MESEBETSI YA SEMMUSO YA TEKANYETSO YA KOTARA YA 4.

Mosebetsi wa 10

Ditlhahlobo tsa Makgaolakgang

Pampiri ya 1: *Mesebetsi ya molomo

Pampiri ya 2: Thutapuo maemong le dingolwa le ho ngola.

*Matshwao a mesebetsi ya molomo a selemo a bokelletsweng ho hlaha ho ho bua, ho mamela le ho bala. Matshwao a ho qetela a lokela ho kenyelletsa bonnyane mosebetsi o le mong wa ho bua ho hlophisitsweng, mosebetsi o le mong wa ho mamela le mosebetsi o le mong wa ho balla hodimo ho hlophisitsweng.

3.6.3 Kereite ya 9

KEREITE YA 9 KOTARA YA 1				
Bokgoni	**Ho mamela le Ho bua Hora e le 1 (Mesebetsi ya Molomo)**	**Ho bala le Ho boha** **Hora e le 1**	**Ho ngola le Ho nehelana** **Hora e le 1**	**Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)**
BEKE YA 1 LE 2	**Ho mamela bakeng sa puisano le dayaloko:** Ka bobedi kapa phaposi yohle: Tsebisa/Hlahisa moithutimmoho o sebedisa tlhahisoleseding eo o e fllweng: mohl. Botjhaba Lebitso Dilemo Kereite O tswa kae. **Ho bua ha semmuso le ho nehelana:** Ho balla hodimo ho hlophisitsweng.	**Ho bala bakeng sa kutlwisiso:** Tlhahisoleseding Mohl. Tlhaloso ka mong/ setshwantsho sa mong.	**Tema ya boiqapelo/ya kgokahano e telele** Seratswana/Dayaloko Mohl. Ngola seratswana sa moqoqo wa tlhaloso/ dayaloko. Ho fana ka tlhahisoleseding ka tatelano e nang le moelelo. Tshebetso ya ho ngola: • Ho etsa moralo/Boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso. • Ho boeletsa mosebetsi. • Ho boeletsa tema bakeng sa ntlafatso. • Ho bala hape ho hlaola diphoso • Ho nehelana	Sebopeho sa dipolelo (Moetsi – leetsi – moetsuwa) Tshebediso ya leetsi le bonolo ho lekgathe lejwale Tlotlontswe e tswang ho ditema tseo ho sebeditsweng ka tsona.
BEKE YA 3 LE 4	**Ho mamela bakeng sa kananelo.** **Ho bua hoo e seng ha semmuso le mosebetsi ka dihlopha:** Mohl. Etsang raeme/pina ka hlooho le nto e nehela ka dihlopha.	**Tema ya dingolwa:** Mohl. Bala (di) raeme/(di) thothokiso/(di) pina bakeng sa kutlwisiso kapa kananelo. Buisanang ka tema.	**Tema ya boiqapelo:** Ngola seratswana sa phetelo Hlahisa mehato ya tshebetso ya ho ngola: • Ho etsa moralo/Boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso. • Ho boeletsa mosebetsi. • Ho boeletsa tema bakeng sa ntlafatso. • Ho bala hape ho hlaola diphoso • Ho nehelana	Hlahisa maetsi a matjha Poeletso ya thutapuo ho tswa ho seo baithuti ba se ngotseng Tlotlontswe maemong

Bokgoni	Ho mamela le Ho bua Hora e le 1 (Mesebetsi ya Molomo)	Ho bala le Ho boha Hora e le 1	Ho ngola le Ho nehelana Hora e le 1	Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)
BEKE YA 5 LE 6	**Ho mamela bakeng sa tlhahisoleseding le kutlwisiso:** **Ho bua hoo e seng ha semmuso le mosebetsi ka dihlopha:** Ruta makgetha a ho mamela bakeng sa tlhahisoleseding. Mohl. tlhahisoleseding e tlatswang foromong: Palo ya diphaposi tsa ho robala Lebala Phaposi ya ho phehela Phaposi ya ho hlapela	**Ho bala ka kutlwisiso boemong ba lentswe le polelo:** Mohl. Qala mookotaba o motjha. Bala tema ya “Lehae la ka”	**Tema ya kgokahano e kgutshwane/ya boiqapelo:** Mohl. Tlatsa foromo ho ya ka hlakiso ya ho mamela. Mohl. Ngola seratswana moqoqo wa phetelo ya malapa a baithuti. Mehato ya tshebetso ya ho ngola: • Ho etsa moralo/Boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso. • Ho boeletsa mosebetsi. • Ho boeletsa tema bakeng sa ntlafatso. • Ho bala hape ho hlaola diphoso • Ho nehelana	Mabitso Maetsi Tlotlontswe maemong
BEKE YA 7 LE 8	**Ho mamela bakeng sa puisano le tlhahisoleseding:** **Ho bua ka sepheo se itseng/Ho bua hoo e seng ha semmuso:** Mohl. Setshwantsho sa lelapa jwalo ka sesebediswa ho bala Ho botsa dipotso ka setshwantsho le ho araba dipotso tseo.	**Ho badisisa ditema tse bohuwang ka botebo:** Hlahisa makgetha a tema e bohuwang. Mohl. Setshwantsho sa lelapa le tema.	**Tema ya kgokahano e kgutshwane:** Mohl. Ruta makgetha a dayaloko/puo e hlophisitsweng. Ngola dayaloko/puo e hlophisitsweng. Tshebetso ya ho ngola: • Ho etsa moralo/Boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso. • Ho boeletsa mosebetsi. • Ho boeletsa tema bakeng sa ntlafatso. • Ho bala hape ho hlaola diphoso • Ho nehelana	Matshwao a puo Mabotsi Puosebui Poeletso ya thutapuo ho tswa ho seo baithuti ba se ngotseng Tlotlontswe maemong

Bokgoni	Ho mamela le Ho bua Hora e le 1 (Mesebetsi ya Molomo)	Ho bala le Ho boha Hora e le 1	Ho ngola le Ho nehelana Hora e le 1	Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)
BEKE YA 9 LE 10	**Ho mamela bakeng sa kananelo/ tlhahisoleseding e itseng:** Mohl. Temakutlwisiso e mamelwang. **Ho bua ho hlophisitsweng le ho nehelana:** Mohl. Dayaloko kapa puo e hlophisitsweng.	**Ho bala bakeng sa kutlwisiso:** Mohl. Bala seratswana. Ho sheba le ho buisana ka ditema tse bohuwang, mohl. Setshwantsho, fotokerafo.	**Tema ya boiqapelo/ya kgokahano:** Mohl. Ho ngola polelo/Ho leibola setshwantsho.	Maetsi, makgethi le mabitso - poeletso e kenyeletsang ho bala le ho ngola Phetolelo ya dipolelo ho lekola thutapuo e rutilweng. Hlalosa moelelo wa leetsi, makgethi le mabitso o a sebedisa dipolelong Ho hatella ho thutapuo e entsweng kotareng ya pele. Poeletso ya thutapuo ho tswa ho seo baithuti ba se ngotseng Tlotlontswe maemong

MESEBETSI YA TEKANYETSO YA SEMMUSO YA KOTARA YA 1		
Mosebetsi wa 1: Ho mamela le Ho bua.	**Mosebetsi wa 2: Ho ngola**	**Mosebetsi wa 3: Teko ya 1**
Mosebetsi wa molomo: Temakutlwisiso e mamelwang/Puo e hlophisitsweng/Ho balla hodimo ho hlophisitsweng.	Tema tsa boiqapelo: Diratswana tsa (Tlhaloso/Phetelo)/ Tema ya kgokahano(kgutshwane/Telele)	Temakutlwisiso le tshebediso ya puo

KEREITE YA 9 KOTARA YA 2				
Bokgoni	**Ho mamela le Ho bua Hora e le 1 (Mesebetsi ya Molomo)**	**Ho bala le Ho boha** **Hora e le 1**	**Ho ngola le Ho nehelana** **Hora e le 1**	**Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)**
BEKE YA 1 LE 2	**Ho mamela bakeng sa tlhahisoleseding e itseng.** Mohl. Mamela ditaelo/ditshupiso tse fanwang. **Ho bua ka sepheo se itseng/ Ho bua ha semmuso le ho nehelana (Ho balla hodimo ho hlophisitsweng)** Mohl. Fana ka ditaelo kapa ditshupiso. (O tloha jwang ho A ho ya ho B) ka dihlopha/mong. kapa Ho balla hodimo ho hlophisitsweng-mehlala ya ditaelo le ditshupiso.	**Ho bala bakeng sa kutlwisiso boemong ba polelo:** Bala mehlala ya ditaelo kapa ditshupiso.	**Tema ya kgokahano e kgutshwane:** Tshebetso ya ho ngola: • Ho etsa moralo/Boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso. • Ho boeletsa mosebetsi. • Ho boeletsa tema bakeng sa ntlafatso. • Ho bala hape ho hlaola diphoso • Ho nehelana Mohl. Ngola ditshupiso/ditaelo	Matshwao a puo Sekao taelo Makopanyi a motheo Mantswe a kopanyang ka moelelo wa sesosa (mohl. hobane, jwale, ka hoo) le nako (mohl. kamora, jwale, ho latela) Dipolelo tse tatolong Tlotlontswe maemong
BEKE YA 3 LE 4	**Ho mamela bakeng sa tlhahisoleseding e itseng.** Mohl. Ho mamela ditshupiso/ ditaelo tsa temakutlwisiso e mamelwang/puo e hlophisitsweng. **Ho bua ha semmuso le ho nehelana:** Buisanang ka makgetha a puo e hlophisitsweng. Puo e hlophisitsweng Mohl. ho fana ka ditshupiso/ho etsa se seng(ditaelo)	**Ho bala ka kutlwisiso boemong ba lentswe le polelo:** Bala bakeng sa ho hlwaya le ho buisana ka tshebediso ya, mohl. Taelo, sebaka se hlahisitsweng.	**Tema ya kgokahano e kgutshwane:** Mohl. Ho ngola ka sepheo se itseng. Tshebetso ya ho ngola puo e hlophisitsweng. Tshebetso ya ho ngola: • Ho etsa moralo/Boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso. • Ho boeletsa mosebetsi. • Ho boeletsa tema bakeng sa ntlafatso. • Ho bala hape ho hlaola diphoso • Ho nehelana Lokisa puo (bakeng sa ho matlafatsa)	Poeletso ya thutapuo ho tswa ho seo baithuti ba se ngotseng Matshwao a puo Sekao hore Makopanyi a motheo Mantswe a kopanyang ka moelelo wa sesosa (mohl. hobane, jwale, ka hoo) le nako (mohl. kamora, jwale, ho latela) Dipolelo tse tatolong Tlotlontswe maemong

Bokgoni	Ho mamela le Ho bua Hora e le 1 (Mesebetsi ya Molomo)	Ho bala le Ho boha Hora e le 1	Ho ngola le Ho nehelana Hora e le 1	Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)
BEKE YA 5 LE 6	**Ho mamela bakeng sa tlhahisoleseding e itseng.** Temakutlwisiso e mamelwang **Ho bua hoo e seng ha semmuso** Ho bua ho sa hlophiswang mohl. boemo ba lehodimo	**Ho bala bakeng sa kutlwisiso boemong ba polelo le seratswana:** Ho bala le ho hlalosa makgetha a mohl. Dikhathunu, mmapa boemo ba lehodimo/tlaleho ya boemo ba lehodimo/thothokiso/pina.	**Tema ya kgokahano:** Mohl. Leibola tlaleho ya boemo ba lehodimo/disimbolo tsa boemo ba lehodimo/ditshwantsho.	Sebopeho le melao ya dipolelo le dipolelwana Lekgathe lejwale Lekgathe letlang Maetsi a matjha Maele Poeletso ya thutapuo ho tswa ho seo baithuti ba se ngotseng Tlotlontswe maemong
BEKE YA 7 LE 8	**Ho bua ha semmuso le ho nehelana:** Mohl. Etsa bonketsisane/tlaleha ka boemo ba lehodimo. **Ho mamela bakeng sa kananelo.** Ba mamela tlaleho ya tsa bolepi/ bonketsisane	**Ho bala bakeng sa kutlwisiso:** Padisommoho ka tlaleho ya boemo ba lehodimo/didayaloko.	**Tema ya kgokahano:** Mohl. Ngola tlaleho ya tsa bolepi/dayaloko Tshebetso ya ho ngola: • Ho etsa moralo/Boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso. • Ho boeletsa mosebetsi. • Ho boeletsa tema bakeng sa ntlafatso. • Ho bala hape ho hlaola diphoso • Ho nehelana	Hlwaya le ho hatella mefuta e fapaneng ya dibopeho le melao ya tshebediso ya puo. Bongata Dikgutsufatso Poeletso ya thutapuo ho tswa ho seo baithuti ba se ngotseng Tlotlontswe maemong
BEKE YA 9 LE 10	**Ditlhahlobo tsa Bohare ba selemo.**			

MESEBETSI YA TEKANYETSO YA SEMMUSO YA KOTARA YA 2		
Mosebetsi wa 4: Ho mamela le Ho bua.	**Mosebetsi wa 5: Ho ngola le Ho nehelana**	**Mosebetsi wa 6: Ditlhahlobo tsa Bohare ba selemo**
Mosebetsi wa molomo: Temakutlwisiso e mamelwang/Puo e hlophisitsweng ya semmuso/ Ho balla hodimo ho hlophisitsweng	Dingolwa: Dipotso tse tswang temeng ya dingolwa	Temakutlwisiso, tshebediso ya pou, dingolwa, ho ngola.

KEREITE YA 9 KOTARA YA 3				
Bokgoni	**Ho mamela le Ho bua Hora e le 1 (Mesebetsi ya Molomo)**	**Ho bala le Ho boha** **Hora e le 1**	**Ho ngola le Ho nehelana** **Hora e le 1**	**Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)**
BEKE YA 1 LE 2	**Ho mamela bakeng sa kananelo.** Mohl. Mamela medumo e potileng mookotaba, mohl polasi **Ho bua ha semmuso le ho nehelana:** Ho balla hodimo ho hlophisitsweng o tsepamisitse maikutlo ho bokgeleke, qapodiso le sehalo, mohl. Tema ya mookotaba.	**Ho badisisa tema ka botebo boemong ba kutlwisiso le seratswana.** Mohl. Bala tema ya mookotaba o itseng le ho araba dipotso tse bontshang kutlwisiso.	**Tema ya kgokahano e telele:** Hlahisa le ho buisana ka makgetha a ho ngola seratswana sa lengolo la setswalle/moqoqo wa phetelo/tlhaloso. Ngola seratswana sa lengolo la setswalle/seratswana sa phetelo/tlhaloso ka, mohl. Ketelo ya ka polasing. Tsepamisa maikutlo ho tshebetso ya ho ngola: • Ho etsa moralo/Boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso. • Ho boeletsa mosebetsi. • Ho boeletsa tema bakeng sa ntlafatso. • Ho bala hape ho hlaola diphoso • Ho nehelana	Tatelano ya mantswe Marui Makgethi Mahlalosi Papiso Matshwao a puo Lehokedi Tumellano ya leetsi le moetsi Lekgathe lejwale Lekgathe lefetile Lekgathe Letlang Tumediso ya lengolo la setswalle Tlotlontswe maemong
BEKE YA 3 LE 4	**Ho mamela bakeng sa puisano:** Mohl. Mamela dipotso tse amanang le qholotso ya pono mohl. Setshwantsho sa polasi. **Ho bua hoo e seng ha semmuso le mosebetsi ka dihlopha:** Mohl. Ho arabela ho dipotso tsa molomo tse amanang le qholotso ya pono.	**Ho bala bakeng sa kutlwisiso:** Ho bala tema ya dingolwa bakeng sa tlhahisoleseding le kutlwisiso. Kapa Mohlala wa lengolo la setswalle/ seratswana.	**Tema ya kgokahano e telele:** **(E a tswella.)** Hlahisa le ho buisana ka makgetha a ho ngola lengolo la setswalle/moqoqo wa phetelo/tlhaloso. Ngola lengolo la setswalle/moqoqo wa phetelo/ tlhaloso ka, mohl. Ketelo ya ka polasing. Tsepamisa maikutlo ho tshebetso ya ho ngola: • Ho etsa moralo/Boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso. • Ho boeletsa mosebetsi. • Ho boeletsa tema bakeng sa ntlafatso. • Ho bala hape ho hlaola diphoso • Ho nehelana	Tatelano ya mantswe Marui Makgethi Mahlalosi Papiso Matshwao a puo Lehokedi Tumellano ya leetsi le moetsi Lekgathe lejwale Lekgathe lefetile Lekgathe Letlang Tlotlontswe maemong

Bokgoni	Ho mamela le Ho bua Hora e le 1 (Mesebetsi ya Molomo)	Ho bala le Ho boha Hora e le 1	Ho ngola le Ho nehelana Hora e le 1	Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)
BEKE YA 5 LE 6	**Ho mamela bakeng sa kutlwisiso:** Mohl. Mamela tshusumetso e etswang ke modumo/modumo o bakwang ke tshusumetso. Le Mamela dayaloko e Etswang ka mookotaba o motjha, mohl. Karaje kapa lebenkele. **Ho bua hoo e seng ha semmuso le mosebetsi ka dihlopha:** Mohl. Sebedisa tlotlontswe e hlahang ho mookotaba o motjha, bua ka tshusumetso e bakwang ke modumo le ho etsa ditlhakiso tsa ho bua dipolelo.	**Ho badisisa ditema tse bohuwang ka botebo:** Ho sheba setshwantsho o sebedisa mookotaba o kgethilweng, mohl. Karaje.	**Tema ya boiqapelo:** Leibola setshwantsho sa Mohl. Karaje. Kapa **Tema ya kgokahano:** Tlatsa ka tlhahisoleseding e siilweng ka ho mamela dayaloko: Le Ngola seratswana sa tlhaloso ka mohl. Mookotaba wa setshwantsho. Tsepamisa maikutlo ho tshebetso ya ho ngola: • Ho etsa moralo/Boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso. • Ho boeletsa mosebetsi. • Ho boeletsa tema bakeng sa ntlafatso. • Ho bala hape ho hlaola diphoso • Ho nehelana	Poeletso ya thutapuo ho tswa ho seo baithuti ba se ngotseng. Kopo e ikokobeditseng Poeletso ya sekao hore Mabotsi Maetsi le mabitso Mathusi Mopeleto Tlotlontswe maemong
BEKE YA 7 LE 8	**Ho mamela bakeng sa kananelo.** Mamela ha baithuti ba etsa bonketsisane. **Ho bua ha semmuso le ho nehelana:** Etsa bonketsisane ka mookotaba, mohl karaje.	**Ho bala bakeng sa kutlwisiso boemong ba seratswana:** Mohl. Padisommoho ya diratswana tsa tlhaloso tse ngotsweng saekeleng e fetileng (bakeng sa boithabiso.) Kapa **Tema ya dingolwa** Mohl. Ho bala bakeng sa boithabiso, mohl. thothokiso/ palekgutshwe/tshwantshiso e kgutshwane/padi e kgutshwane	**Tema ya boiqapelo:** Ngola dipolelo/mantswetlhaloso bakeng sa setshwantsho ka mookotaba le thutapuo e seng e rutilwe.	Poeletso ya thutapuo ho tswa ho seo baithuti ba se ngotseng. Kopo e ikokobeditseng Poeletso ya sekao hore Mabotsi Mantswe a matjha a amanang le nako ya jwale mohl, sms, websaete, imeile, tjhata, jj Dipalo/dinomoro Mathusi Dikgutsufatso Mopeleto Bongata Tlotlontswe maemong

Bokgoni	Ho mamela le Ho bua Hora e le 1 (Mesebetsi ya Molomo)	Ho bala le Ho boha Hora e le 1	Ho ngola le Ho nehelana Hora e le 1	Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)
BEKE YA 9 LE 10	**Ho mamela bakeng sa kananelo.** Mohl. Ho mamela karolo ya pale e feletseng/dithothokiso/dipina/ tshwantshiso e kgutshwane/padi e kgutshwane. **Ho bua hoo e seng ha semmuso le mosebetsi ka dihlopha:** Mohl. Ho arabela ka molomo/ho akanya sehlooho/ditshwantsho. Le **Ho balla hodimo** Sebetsana le mohl. Qapodiso le bokgeleke.	**Ditema tsa dingolwa** Mohl. Bala pale/dithothokiso/dipina/ tshwantshiso e kgutshwane/padi e kgutshwane le ho arabela dipotso.	**Tema ya boiqapelo:** Mohl. Ngola mantswetlhaloso a setshwantsho sa pale e itshetlehileng ka mookotaba le puo e rutilweng pejana ho matlafatsa thutapuo e rutilweng kotara ho pota.	Ho hatella thutapuo yohle e entsweng kotareng ena. Tlotlontswe maemong

MESEBETSI YA TEKANYETSO YA SEMMUSO YA KOTARA YA 3		
Mosebetsi wa 7: Ho bua/Ho mamela/Ho bala	**Mosebetsi wa 8: Ho ngola**	**Mosebetsi wa 9: Teko ya 2**
Mosebetsi wa molomo: Ho balla hodimo ho hlophisitsweng/ temakutlwisiso e mamelwang/puo e hlophisitsweng.	Diratswana tsa boiqapelo (Tlhaloso/Phetelo)/ Tema ya kgokahano (Kgutshwane/Telele)	Temakutlwisiso le tshebediso ya puo kapa Dingolwa: Dipotso tse itshetlehileng ka sengolwa.

KEREITE YA 9 KOTARA YA 4				
Bokgoni	**Ho mamela le Ho bua Hora e le 1 (Mesebetsi ya Molomo)**	**Ho bala le Ho boha** **Hora e le 1**	**Ho ngola le Ho nehelana** **Hora e le 1**	**Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)**
BEKE YA 1 LE 2	**Ho mamela bakeng sa kutlwisiso.** Ho mamela dayaloko, mohl. E thehilweng ka mookotaba o motjha – mong o reka dijo resjuranteng. **Ho bua hoo e seng ha semmuso** Ho araba dipotso ka morao ho sheba le ho bala tema e bohuwang.	**Ho badisisa ditema tse bohuwang ka botebo:** Ho sheba le ho bala ditshwantsho/ menyu, mohl. Mefuta e fapaneng ya dijo. Le Ho bala dayaloko e thehilweng ka mookotaba o kgethilweng, mohl. Pono ya resjuranteng kapa ho reka dijo. Araba dipotso ho tswa dayalokong ho bontsha kutlwisiso	**Tema ya boiqapelo:** Ikwetlise ka dipolelo tsa dipotso le dikarabo ho tswa temeng e kgethilweng. Leibola ditshwantsho tse sebedisitsweng **Tema ya kgokahano:** Ngola, mohl. Ka pono ya resjuranteng. Tsepamisa maikutlo ho tshebetso ya ho ngola: • Ho etsa moralo/Boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso. • Ho boeletsa mosebetsi. • Ho boeletsa tema bakeng sa ntlafatso. • Ho bala hape ho hlaola diphoso • Ho nehelana	Dipolelo tse tatolong Mabotsi Kopo e ikokobeditseng Makopanyi Dibopeho tsa diaterese Diatekele Mathusi Mabitsokgoboka Makgethi Mahlalosi Marui Masupi Mopeleto Bongata Dikgutsufatso Tlotlontswe maemong

Bokgoni	Ho mamela le Ho bua Hora e le 1 (Mesebetsi ya Molomo)	Ho bala le Ho boha Hora e le 1	Ho ngola le Ho nehelana Hora e le 1	Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)
BEKE YA 3 LE 4	**Ho mamela bakeng sa tlhahisoleseding e itseng.** Mohl. Temakutlwisiso e mamelwang ho tswa ho mookotaba o entsweng saekeleng e fetileng. **Ho bua ha semmuso le ho nehelana:** Mohl. Didayaloko/bonketsisane jwalo ka ha e ngotswe saekeleng ena le e fetileng.	**Ho bala bakeng sa kutlwisiso** Mohl. Ho bala didayaloko tse ngotsweng ke baithuti. Kapa Mohl. Tema ka mookotaba o kgethilweng.	**Tema ya kgokahano:** Ngola, mohl. Dayaloko ya batho ba bararo ba dutseng lebenkeleng la dijo (resjuranteng) – mofepi/weitara le bareki ba babedi.	Poeletso ya thutapuo ho tswa ho seo baithuti ba se ngotseng Dipolelo tse tatolong Mabotsi Kopo e ikokobeditseng Makopanyi Dibopeho tsa diaterese Mathusi Makgethi Mahlalosi Marui Masupi Mopeleto Bongata Dikgutsufatso Tlotlontswe maemong

Bokgoni	Ho mamela le Ho bua Hora e le 1 (Mesebetsi ya Molomo)	Ho bala le Ho boha Hora e le 1	Ho ngola le Ho nehelana Hora e le 1	Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo Hora e le 1 (Di rutwa maemong le ka kotloloho)
BEKE YA 5 LE 6	**Ho mamela bakeng sa tlhahisoleseding e itseng.** Mohl. Baithuti ba mamela bakeng sa tlotlontswe e sa tlwaelehang ka ho sebedisa tema e bohuwang. – Hlahisa tema e ntjha, mohl. diaparo **Ho bua hoo e seng ha semmuso** Ba etsa hlakiso ya ho bolela dipotso le dikarabo, mohl. O apere eng? Mose ona o ja bokae?/Ke bokae mose ona?	**Ho badisisa ditema tse bohuwang ka botebo:** Baithuti ba sheba le ho bala tema, mohl. Setshwantsho sa batho ba fapaneng ba apereng diaparo tsa mefuta e fapaneng. Ba ka mohl. Nyalanya tema le ditshwantsho tsa batho bao.	**Tema ya boiqapelo:** Mohl. Leibola setshwantsho; Ikwetliseng ka ho ngola dipolelo tse hlalosang. Ho ngola/etsa hlakiso ya dipolelo tse botsang le tse arabang, mohl. *Na o apere eng?/Mose ona o ja bokae?/Mose ona ke bokae?* Le Mohl. Ngola seratswana o hlalosa hore mong o apere eng kapa o reka eng. Tsepamisa maikutlo ho tshebetso ya ho ngola: • Ho etsa moralo/Boitokisetso ba ho ngola. • Ho ngola mokgwaritso. • Ho boeletsa mosebetsi. • Ho boeletsa tema bakeng sa ntlafatso. • Ho bala hape ho hlaola diphoso • Ho nehelana	Mabotsi Makgethi Mebala Kopo e ikokobeditseng Mopeleto. Bongata. Lekgathe lejwale Tatolo Masupi. Marui Tlotlontswe maemong
BEKE YA 7 LE 8	**Ho mamela bakeng sa kananelo.** Mohl. Mamela pina/thothokiso/ diratswana tsa tlhaloso tse ngotsweng ke baithuti saekeleng e fetileng. **Ho bua hoo e seng ha semmuso** Mohl. Ho matlafatsa dipotso le dipolelo tse entsweng kotareng ena.	**Ho bala bakeng sa kutlwisiso.** Mohl. Tema ya kutlwisiso e kgethilweng ya mookotaba o itseng le dipotso tse arajwang.	**Boitokisetso ba tlhahlobo.**. Ho matlafatsa tshebetso ya ho ngola ditema tse fapaneng jwalo ka didayaloko/diratswana tsa tlhaloso le phetelo.	Boeletsa popeho ya dipolelo le melao ya puo e ba ithutileng Poeletso ya thutapuo eo baithuti ba seng ba e entse. Tlotlontswe maemong
BEKE YA 9 LE 10	**Ditlhahlobo tsa Makgaolakgang.**			

MESEBETSI YA SEMMUSO YA KOTARA YA 4.
Mosebetsi wa 10
Ditlhahlobo tsa Makgaolakgang Pampiri ya 1: *Mesebetsi ya molomo Pampiri ya 2: Thutapuo maemong, dingolwa le ho ngola. Matshwao a mesebetsi ya molomo a selemo a bokelletsweng ho hlaha ho ho bua, ho mamela le ho bala. Matshwao a ho qetela a lokela ho kenyelletsa bonnyane mosebetsi o le mong wa ho bua ho hlophisitsweng, mosebetsi o le mong wa ho mamela le mosebetsi o le mong wa ho balla hodimo ho hlophisitsweng.

KAROLO YA 4 TEKANYETSO PUONG YA TLATSETSO YA BOBEDI

4.1 SELELEKELA

Tekanyetso ke tshebetso e radilweng, e tswellang pele ya ho hlwaya, ho bokelletsa le ho fumana moelelo wa tlhahisoleding ka phihlello ya baithuti, ho sebediswa mefuta e fapaneng ya tekanyetso. Tshebetso ena e latela mehato e mene: ho hlahisa le ho bokelletsa bopaki ba phihlello, ho lekola le ho hlahloba bopaki bona, ho rekota diphumano le ho sebedisa tlhahisoleseding ena ho utlwisisa boemo ba moithuti le ho mo thusa kgolong ya hae ka ha ho ntlafatswa tshebetso ya ho ithuta le ho ruta.

Tekanyetso e lokela ho ba mekga e mmedi, e leng oo e seng wa semmuso (tekanyetso e tsepamisitseng hodima tshebetso ya ho ithuta) le wa semmuso (tekanyetso ya se ithutilweng). Mekgeng ena e mmedi baithuti ba lokela ho nehwa tlaleho hore ba tle ba ntlafatse ho ithuta ha bona.

Tekanyetso ya bokgoni ba puo e hokahanngwe. Tekanyetso ya tema ya kutlwisiso e hokahanngwe le tshebediso ya puo. Tekanyetso ya ditema tse ngolwang e kenyelletse dihlooho tsa dintho tse etsahalang bophelong boo re bo phelang.

4.2 TEKANYETSO E SENG YA SEMMUSO KAPA YA TSATSI LE LENG LE LENG

Sepheo sa tekanyetso ya ho ithuta e e tswang tsatsi le leng le leng ke ho bokelletsa tlhahisoleseding ka phihlello ya moithuti ka nako tsohle, ebe tlhahisoleseding ena e ka sebediswa ho tlisa ntlafatso ho ithuteng ha bona.

Tekanyetso eo e seng ya semmuso e sebediswa letsatsi le leng le leng ho laola kgatelopele ya moithuti. Hona ho etswa ka ho ba lekola kapa ho boha se etswang ke moithuti, ho tshwara dipuisano, dipontsho tseo ba ka di etsang, dikopano tsa moithuti- le –titjhere, ho ikgokahanya ho sa laolweng ha moithuti le ba bang ka phaposing, jj. Tekanyetso e seng ya semmuso e ka ntho e bonolo feela jwalo ka ho ema mahareng a thuto o lekola moithuti kapa o buisana le baithuti ka hore na thuto e tsamaya jwang. Tekanyetso ena e sebediswe ho neha baithuti tlalehopoeletso, e ka sebediswa hape jwalo ka motheo wa ho rala bakeng sa ho ruta. E se ke ya nkuwa e arohane le mesebetsi ya ho ithuta e etswang ka phaposing. Titjhere kapa baithuti ba ka tshwaya mesebetsi ena ya tekanyetso.

Boitekanyetso le tekanyetso ka moithutimmoho di susumetsa baithuti ho sebetsana le tekanyetso. Hona ho bohlokwa hobane ho fa baithuti sebaka sa ho nahanisisa ka mosebetsi wa bona. Sephetho sa tekanyetso e seng ya semmuso ha se rekotwe semmuso ntle le haeba titjhere e batla ho etsa jwalo. Diphetho tsa tekanyetso e seng ya semmuso ya letsatsi ka leng ha di natswe mme ha di na seabo kgatelopeleng ya moithuti, mmoho le ho nehelana ka mangolo a thuto.

4.3 TEKANYETSO YA SEMMUSO

Mesebetsi ya tekanyetso yohle e bopang lenaneo le tekanyetso ya semmuso selemong e nkuwa e le Mesebetsi ya Tekanyetso ya Semmuso. Mesebetsi ya Tekanyetso ya Semmuso e tshwauwa le ho rekotwa semolao ke titjhere bakeng sa kgatelopele le nehelano ya mangolo a thuto. Mesebetsi ya tekanyetso ya semmuso yohle e lokela ho fetiswa bolekanyetsing ka sepheo sa ho netefatsa hore mesebetsi ke ya boleng bo nepahetseng, bo loketseng ho latela dintlhatheo.

Tekanyetso ya semmuso e neha matitjhere tsela e molaong, e latelang mehato e itseng. Mehlala ya tekanyetso ya semmuso e kenyelleditse diteko, ditlhahlobo, mesebetsi e etswang ka matsoho, diprojeke, nehelano ya mesebetsi ya molomo, dipontsho, jj. Mesebetsi ya tekanyetso ya semmuso e bopa karolo ya Lenaneo la Tekanyetso la selemo kaofela Kereiteng ka nngwe le thutong ka nngwe.

Dipapetla tse latelang di nehelana ka ditlhokeho tsa tekanyetso ya semmuso Puong ya Tlatsetso ya Bobedi:

Papetla ya 1

Dikereite tsa 7 – 9

TEKANYETSO YA SEMMUSO		
HARA SELEMO	**DITLHAHLOBO TSA MAKGAOLAKGANG**	
40%	**60%**	
Tekanyetso e Etswang Sekolong (TES) –	**Dipampiri tsa Tlhahlobo ya Makgaolakgang**	
40%	**35%**	**25%**
• Diteko tse 2 • Mesebetsi e 6 • Tlhahlobo e le 1 (ya Bohareng ba selemo)	**Ditlhahlobo tse ngolwang** Thutapuo maemong, Ho ngola le Dingolwa (dihora tse 1½)	**Tekanyetso ya mesebetsi ya molomo:** Puo e hlophisitsweng Padiso e hlophisitsweng (Mesebetsi ya molomo e entsweng hara selemo e bopa karolo ya tekanyetso ya makgaolakgang)

Mefuta ya tekanyetso e dumellane le dilemo tsa baithuti mmoho le kgato ya phihlello eo ba leng ho yona. Ha mesebetsi ya tekanyetso e ralwa e lokela ho kenyelletsa dikahare tsa thuto mme e be le ditshebetso tse fapaneng tseo sepheo sa tsona e leng ho flhlela diphetho tsa tse behilweng tsa thuto.

Mesebetsi ya tekanyetso ya semmuso e kenyelletse dikgato tse batsi tsa boiphihlelo le bokgoni ba baithuti jwalo ka ha bo bontshitswe tafoleng e latelang:

Papetla ya 2

DIKGATO TSA BOIPHIHLELO	**MESEBETSI**	**PERESENTE YA MOSEBETSI**
Totobetse/ Otlohile **(Kgato ya 1)** **Hlophisa botjha (Kgato ya 2)**	Dipotso tse amang tlhahisoleseding e boletsweng ka ho otloloha temeng. • Bolela dintho/batho/dibaka/ • Hlwaya batho • Lokodisa dintlha/mabitso • Hlalosa tulo/motho/ • Motho eo e ne e le mang ……? • O entse eng …..? • Hobaneng a entse seo ……? • E etsahetse neng …..? • E etsahetse hokae ……? Dipotso tse hlokang ho hlophisa botjha ha tlhahisoleseding e hlahisitsweng temeng ka ho otloloha. • Lokodisa dintlha tsa sehlooho /mehopolo • Hlwaya motho/batho …… • Hlalosa se etsahetseng ……. • Hlalosa maemo/tikoloho/batho …..	**Dikgato tsa 1 le 2:** **80%**

DIKGATO TSA BOIPHIHLELO	MESEBETSI	PERESENTE YA MOSEBETSI
Lekola **(Kgato ya 3)**	Dipotso tsena di amana le ho etsa dikahlolo mabapi le boleng/bohlokwa ba ntho. Di kenyelletsa kahlolo mabapi le ditaba tsa nnete, bohlokwa ba ho itseng, etsa qeto hore na ke ntlha kappa mohopolo, bobe/bottle ba ho itseng, kutlwahalo le mabaka, dintho tse kang ho hlokeha kapa ho amoheleha ha diqeto le diketsahalo tse amang dintlha tsa boitshwaro…. • Na o dumellana le boitshwaro/ditaba tsa mophetwa? • Na boitshwaro/tjhadimo/ketso ya mophetwa e a amoheleha ho wena? Fana ka lebaka la karabo ya hao. • Sekaseka boitshwaro ba mophetwa. • Kgetha mantswe a hlalosang semelo/botho ba mophetwa …	**Kgato ya 3:** **20%**

4.4 LENANEO LA TEKANYETSO

Lenaneo la Tekanyetso le radilwe ka tsela eo mesebetsi ya tekanyetso ya semmuso e qhalantsweng kotareng dithutong kaofela.

4.4.1 Tjhebokakaretso ya ditlhokeho

Papetla e latelang e nehelana ka tjhebokakaretso ya ditlhokeho tsa Lenane la Tekanyetso ya Sesotho Puo ya Tlatsetso ya Pele/Bobedi kotareng ka nngwe:

Papetla ya 4.1: Dikereite tsa 7 – 9

	LENANEO LA TEKANYETSO			
Dikereite	**Mesebetsi ya Tekanyetso Kotareng ka nngwe (TES)**			**Ditlhahlobo tsa Makgaolakgang**
Dikereite tsa 7 - 9	**Kotara ya 1:** Teko e ngolwang e le 1 + Mesebetsi e 2	**Kotara ya 2:** Mesebetsi e 2 + Tlhahlobo ya Bohareng ba selemo e le 1	**Kotara ya 3:** Teko e ngolwang e le 1 + Mesebetsi e 2	**Kotara ya 4:** Tlhahlobo e le 1 ya ka hare sekolong ya makgaolakgang
Dikereite	**Sebopeho sa Dipampiri tsa Tlhahlobo**			
7 - 9		Puo maemong - temakutlwisiso, dingolwa le ho ngola		Tlhahlobo ya Makgaolakgang ya ka hare sekolong e le 1 e kenyeleditseng dipampiri tse 2 : **Pampiri ya 1:** Mosebetsi wa molomo **Pampiri ya 2:** Puo jwalo ka ha e sebediswa – temakutlwisiso, puo, dingolwa le ho ngola

Dikereite tsa 7-9

Matshwao a kotara (Dikotara tsa 1 – 3):

Kotareng ka nngwe kopanya matshwao a fumanweng ke moithuti le dipalohohle mme o fetolele ho %.

Matshwao a kgatelopele (a ho fetela kereiteng e latelang) :

- Kopanya matshwao a moithuti le dipalohohle tsa mesebetsi ya TES ho tloha kotareng ya 1 ho flhla ho ya 3 ebe o di fetolela ho 40%,
- Fetolela dimaraka tsa msebetsi ya molomo (Pampiri ya 1) ho 25%
- Fetolela matshwao (Pampiri ya 2) ho 35%

Papetla ya 4.2: Dikereite tsa 7-9

LENANEO LA TEKANYETSO		
LENANEO LA TEKANYETSO YA SEMMUSO KOTARENG YA 1		
Mosebetsi wa 1	**Mosebetsi wa 2**	**Mosebetsi wa 3**
Mesebetsi ya molomo: Temakutlwisiso e mamelwang/Puo e hlophisitsweng/Ho balla hodimo ho hlophisitsweng	**Ho ngola:** Ditema tsa boiqapelo: Diratswana (tsa phetelo/tsa tlhaloso) Ditema tsa kgokahano (tse kgutshwane kapa tse telele)	**Teko e le 1:** Temakutlwisiso le Tshebediso ya Puo
LENANEO LA TEKANYETSO LA SEMMUSO KOTARENG YA 2		
Mosebetsi wa 4	**Mosebetsi wa 5**	**Mosebetsi wa 6**
Mesebetsi ya molomo: Temakutlwisiso e mamelwang/Puo e hlophisitsweng/Ho balla hodimo ho hlophisitsweng	**Ditema tsa dingolwa:** Dipotso tse tswang temeng ya dingolwa	**Ditlhahlobo tsa Bohareng ba selemo:** Puo maemong - temakutlwisiso, thutapuo, dingolwa le ho ngola
MESEBETSI YA TEKANYETSO YA SEMMUSO YA KOTARA YA 3		
Mosebetsi wa 7	**Mosebetsi wa 8**	**Mosebetsi wa 9**
Mesebetsi ya molomo: Temakutlwisiso e mamelwang/Puo e hlophisitsweng/Ho balla hodimo ho hlophisitsweng	**Ho ngola:** Ditema tsa boiqapelo: Diratswana tsa (phetelo/tsa tlhaloso) Ditema tsa kgokahano tse/(kgutshwane kapa tse telele	**Teko ya 2:** Temakutlwisiso le Tshebediso ya Puo KAPA Dingolwa: Dipotso tse tswang temeng ya dingolwa
Mesebetsi ya Tekanyetso Kotareng ya 4 **Mosebetsi wa 10**		
Ditlhahlobo tsa Makgaolakgang **Pampiri ya 1:** Mesebetsi ya molomo **Pampiri ya 2:** Puo maemong - temakutlwisiso, thutapuo, dingolwa le ho ngola * Mesebetsi ya molomo: Baithuti ba lokela ho etsa mosebetsi o le mong wa ho bua ho hlophisitsweng, o le mong wa ho mamela le o le mong wa ho balla hodimo ho hlophisitsweng		

Ela hloko:

Lenaneong la Tekanyetso teko e se botjwe ke ditekonyana tse nyenyane tse mmalwa. Teko ka nngwe e thehwe hodima dikahare tse toma, tse mothamonyana mme ebe e tla ngola nakong ya metsotso e 40 – 60, hape e kenyelletse dikgato tsa boiphihlello tseo dipampiri tsa Ditlhahlobo di hlophisitsweng ho ya ka tsona.

4.4.2 Ditlhahlobo: Dikereite tsa *7* **– 9**

Sebopeho sa Pampiri ya Tlhahlobo ya Pampiri ya 1

PAMPIRI	KAROLO	NAKO
1Puo jwalo ka ha e sebediswa, dingolwa le ho ngola.	A: Temakutlwisiso (Ho sebediswe mefuta e batsi ya ditema di kenyelleditse ditema tse bohuwang le tse tshwantshisitseng)	Dikereite tsa 7 – 9 Dihora tse 1½
	B: Puo • Dibopeho le melao ya Tshebediso ya puo (mantswe le dipolelo) di lokela ho lekanyetswa maemong ho sebediswa ditema tse fapaneng. Temoho e hlokolosi ya tshebediso ya puo.	
	C: Dingolwa E le nngwe ya tse latelang: Dithothokiso/palekgutshwe/padi e kgutshwane/tshwantshiso e kgutshwane (Dipotso tse tswang temeng)	
	D : Ho ngola Diratswana tsa boiqapelo (tsa phetelo/tsa tlhaloso) Tema ya kgokahano (e kgutshwane kapa e telele)	

Dikahare tse lokelang ho rutwa le ho ithutwa

Tekanyetso e tobane le dikahare tse hlahisitsweng tokomaneng ena. Ka baka la kgatelopele e ka kgopolong ya dikahare ho habahanya dikereite, dikahare le bokgoni ho tloha Dikereiteng tsa 7 –9 di tla lekanyetswa dipampiring tsa tlhahlobo pheletsong ya selemo.

Mosebetsi wa Tekanyetso ya molomo : Pampiri ya 2

Tlaase mona ho latela dintlha tse felletseng tsa mesebetsi ya molomo e etswang sekolong hara selemo: Mesebetsi ya tekanyetso ya molomo e entsweng hara selemo e bopa karolo ya tekanyetso ya makgaolakgang mafelong a selemo.

PAMPIRI YA 2	DINTLHA
Mesebetsi ya molomo	Mesebetsi ya molomo e tla ralwa sekolong, e lekanyetswe sekolong mme e fetiswe bolekanyetsing ba ka ntle. • **Ho bala** Ho balla hodimo ho hlophisitsweng **Lekanyetsa:** Kutlwisiso ya tema, ho fetisa moelelo, tshebediso ya lentswe, qapodiso e nepahetseng • **Ho bua:** **Puo e hlophisitsweng:** **Lekanyetsa:** Ho rala le ho hlophisa dikahare, sehalo, bokgoni ba ho bua le ho nehelana, temoho ya tshebediso e hlokolosi ya puo**.** • **Ho mamela** **Temakutlwisiso e mamelwang** **Lekanyetsa** : Ho mamela bakeng sa kutlwisiso le tlhahisoleseding

Mesebetsi ya molomo: Matshwao a mesebetsi ya molomo a selemo be a kgobokantsweng ho tswa ho ho bua, ho mamela le ho bala. Matshwao a ho qetela a kenyelletse bonyane mosebetsi o le mong wa ho bua ho hlophisitsweng, o le mong wa ho mamela le o le mong wa ho bala ho hlophisitsweng.

Mesebetsi e sebediswang bakeng sa tekanyetso ya semmuso di lokela ho rekotwa le ho sebediswa ho netefatsa hore na moithuti a ka tswela pele kapa a fetela sehlopheng se latelang.

Titjhere a ka rala le ho nehelana ka Lenaneo la Tekanyetso ho Sehlopha sa Bolaodi ba Sekolo pele ho qala selemo se setjha sa sekolo. Sena se tla sebediswa ho etsa moralo wa tekanyetso wa sekolo kereiteng e nngwe le e nngwe. Moralo wa tekanyetso wa sekolo o lokela ho nehwa baithuti le batswadi bekeng ya pele ya kotareng ya pele.

4.5 HO REKOTA LE HO TLALEHA

Ho rekota ke tshebetso eo ho yona titjhere a ngolang le ho boloka boemo ba phihlello ya moithuti mosebetsing wa tekanyetso o itseng. Tshebetso ena e bontsha kgatelopele ya moithuti mabapi le ho fumana phihlello e boletsweng Setatementeng sa Naha sa Leano la Kharikhulamo le Tekanyetso sa Naha. Direkoto tsa phihlello ya moithuti di lokela ho fana ka bopaki ba kgatelopele e kgopolong ya moithuti kereiteng eo a leng ho yona mmoho le ho tshwanela ha hae ho ya kapa ho fetisetswa kereiteng e latelang. Direkoto tsa phihlello ya moithuti di ka sebediswa hape ho netefatsa kgatelopele e entsweng ke titjhere mmoho le baithuti tshebetsong ya ho ruta le ho ithuta.

Ho tlaleha ke tshebetso ya ho tsebahatsa phihlello ya moithuti ho moithuti ka boyena, batswadi, sekolo mmoho le ba bang ba nang le seabo thutong ya moithuti. Phihlello ya moithuti e ka tlalehwa ka ditsela tse mmalwa. Ditsela tsena di kenyelleditse dikarete tsa tlaleho, dikopano tsa batswadi, matsatsi a ho etela sekolong jj. Matitjhere Dikereiteng kaofela a tlaleha phihlello ya moithuti thutong e itseng ka diperesente. Dikgato tsa phihlello tse fapaneng mmoho le diperesente tse tsamaelanang le tsona di bontshitswe papetleng e mona ka tlase.

DIKHOUTO LE DIPERESENTE TSA HO REKOTA LE HO TLALEHA

KHOUTO	TLHALOSO YA BOKGONI	PERESENTE
7	Phihlello e babatsehang	80 – 100
6	Phihlello e kgabane	70 – 79
5	Phihlello e ntle	60 – 69
4	Phihlello e mahareng	50 – 59
3	Phihlello e foofo	40 – 49
2	Phihlello e karolwana feela	30 – 39
1	Ha ho phihlello	0 - 29

Matitjhere a tla rekota matshwao a nnete mabapi le mosebetsi ka mong ka ho sebedisa pampiri ya ho rekota, mme ba tlalehe ka diperesente malebana le thuto kareteng ya raporoto ya moithuti.

4.6 BOLEKANYETSI BA TEKANYETSO

Ka bolekanyetsi ho bolelwa tshebetso e nnetefatsang hore mesebetsi ya tekanyetso e nepahetse ntlheng tsohle, e a tshepahala mme e ka amohelwa. Bolekanyetsi bo lokela ho etswa mekgeng yohle –sekolong, ke ba sedika (distriki), profense le ke ba lefapha la thuto la naha. Ho lokela hore ho hlophiswe mme ho be le ditshebetso tsa bolekanyetsi tse fupereng dintlha tsohle, tse phethahetseng mme tse tla netefatsa le ho tlisa boleng ba tekanyetso dithutong kaofela.

4.6.1 Tekanyetso ya Semmuso e Etswang Sekolong (TES)

- Diteko le ditlhahlobo tsa dikereite tsa 7- 8 di etswa bolekanyetsing ba ka hare sedikeng. Moeletsi wa Thuto o lokela ho lekola mesebetsi ya tekanyetso e mmalwa nakong eo a etetseng sekolong ka yona ho ho netefatsa boleng ba mesebetsi le maemo a bolekanyetsi bo entsweng sekolong.
- Diteko le ditlhahlobo tsa kereite ya 9 di lokela ho etswa bolekanyetsi ba profensi. Tshebetso ena e tla laolwa ke ba lefapha la thuto la profensi.
- Baeletsi ba thuto ba etse bolekanyetsi ba diteko le dipampiri tsa Ditlhahlobo tse seng kae pele di ngolwa ke baithuti ho netefatsa boleng ba dipotso le ho tataisa matitjhere ka ho rala mesebetsi ena.

4.6.2 Mesebetsi ya molomo ya tekanyetso

- **Dikereite tsa 7 - 9**: Mosebetsi wa molomo wa tekanyetso o mong le o mongo o e leng karolo ya Lenaneo la Tekanyetso o tshwanetse o iswe bolekanyetsing ho hlooho ya lefapha pele baithuti ba o etsa. Matitjhere a lokela ho lekanyetsa mesebetsi ya molomo ya tekanyetso.
- Moeletsi wa thuto a etse bolekanyetsi ba mesebetsi ya molomo e mmalwa nakong ya ha a etetse sekolong ho netefatsa boleng ba mesebetsi eo le hore na bolekanyetsi ba ka sekolong bo entswe.
- Molekanyetsi ya kgethilweng ke lefapha la thuto la motheo o tshwanela ho lekanyetsa sample ya mesebetsi ya molomo ya tekanyetso bakeng sa kereite ya 9.

4.7 KAKARETSO

Tokomane ena e balwe hammoho le ditokomane tse latelang:

4.7.1 National policy pertaining to the programme and promotion requirements of the National Curriculum Statement Grades R – 12; le

4.7.2 The policy document, National Protocol for Assessment Grades R – 12.

LENANE LA MANTSWE LE DITLHALOSO TSA ONA

Akaretsa (paraphrase) – ho pheta mohopolo kapa tema hape, empa e behwa ka mantswe a mang (ka sepheo sa ho e nolofatsa bakeng sa kutlwisiso.

Akeronime –lentswe le qapodisehang le bopilweng ka tlhaku/ditlhaku tse qalang lentswe la sehlooho kapa mantswe a sehlooho polelwaneng (Mohl. **P**uo ya ho **I**thuta le ho **R**uta =PIR, FET = Further Education le Training)

Alithereishene/Poeletsamodumo – Bonono bo sebediswang dingolweng, haholoholo dithokong le dithothokisong; Alithereishene/Poeletsamodumo ke ha modumo o le mong o sebediswa o latelane kapa salane morao, o entse lethathama qalang kapa hare feela mantsweng le polelong. Poeletsamodumo e tla ka dibopeho tse pedi tse latelang:

1. **Poeletsatumannotshi/Asonense** – ke ha ho phethwa tumannotshi e le nngwe qalong ekasitana le hare feela mantsweng, (mohl. polelong ena '**o** b**o**kgabane, **o** shweshwe, **o** rwetse b**o**tle', asonense e hlahella ho dumannotshi 'o'.)

2. **Poeletsadumammoho/Khonsonense** – ke ha ho phethwa dumammoho e le nngwe qalong ekasitana le hare mantsweng, (mohlala, poelelwaneng ena "**L**efatshe, **l**ebidi, **l**e a phethohaka, poeletsatumammoho e hlahella ho tumammoho 'l').

Baamohedi ba ditaba (audience) – 1. Babadi, bamamedi kapa babohi ba tobilweng ka tema e itseng; bangodi/dibui ba lokela ho ela hloko sepheo sa ho ngola le baamohedi ba ditaba ha ba rala sekotwana se ngolwang kapa puo yeo a tla nehelana ka yona, hore ba tle ba tsebe ho kgetha mokgwa o loketseng wa ho ngola.

Bala hape (rereading) - ho bala hape ke lewa le nehang mmadi monyetla o mong hape wa ho fumana moelelo wa tema e phepetsang

Bapisa le ho arohanya (compare & contrast) – ho hlahloba ho tshwana le ho se tshwane/ho fapana ha dintho

Boikutlwahatso – botho/semelo ba mongodi: mongodi ke mang; ha motho a bala kapa a boha o fumana moelelo wa seo mongodi a leng sona, seo a se emelang/a se dumelang mmoho le maikemisetso a hae

Bokgoni ba ho hlasela mantswe (word-attack skills) - mawa a sebediswang ha ho balwa lentswe le sa tsejweng (mohl. ho le arola ka dinoko, kapa ho batla moelelo wa dihlongwapele kapa dihlongwanthao)

Bolokolohi ba puo – 1. mantswe a tla jwalo ka ho phalla ha noka mme a na le kgokahano le momahano e nehang puo boleng ba ho phalla ka tlhaho, ho sebetseha ha bonolo le ho fumana moelelo wa ona ha bobebe

2. Taolo e ntle ya thutapuo.

Botemengata bo eketsehang – ke ha motho a ithuta puo (kapa dipuo) e nngwe ho tlatselletsa puo ya lapeng. Puo ena ha e tlose puo ya lapeng empa e ithutwa ho bapa le yona. Lenaneong la *botemengata bo eketsehang* puo ya lapeng e a matlafatswa le ho tiiswa, mme puo ya tlatsetso yeo ho ithutwang yona empa feela e eketsa boleng (mohl. Dipuo tsa Tlatsetso kaofela, ho kenyeleditswe Puo ya ho Ithuta le ho Rutwa (PIR) di rutwa ho bapa le puo ya lapeng; ha di e tlose hore ho kene tsona sebakeng sa Puo ya Lapeng).

Ditumatshwano/Homonime – lentswe le nang le modumo le mopeleto o tshwanang le le leng empa a fapane ka moelelo (mohl. *tshela/tshela*: Ke tla be ke *tshela* Lekwa hosane. *Tshela* metsi ka pitseng eo).

Dikeraflki (Graphics) – ditholwana tsa mesebetsi ya bonono e bohuwang kapa ya setheknike (mohl. mosebetsi o takilweng, ho rala) ; ditema tse tshwantshisitsweng

Dikgato tsa papiso (comparative/superlative) – ke dikgato tsa ho bapisa, mme di fumanwa boholo makgething mohl. "*moholo, moholwanyane, moholo haholo"*

Ditema tsa diketsahalo tsa nnete tsa bophelo (Authentic Texts) – ke ditema tse amang diketsahalo tsa nnete tsa bophelo ba ka mehla, tseo e seng tsa dingolwa mme di sebediswa thutong ya puo ho ithuta le ho ruta, tse kang diatikele tsa dimakasine le dikoranta, ditaba tse rekotilweng radiyong le thelevisheneng, dipapatso, dileibole tsa dihlahiswa, dibroutjhara tse babatsang kgwebo, diforomo tsa mmuso, mehlala ya mangolo a nnete

Ditema tse bohwang – tema ya setshwantsho kapa e tshwantshisitsweng/e takilweng e ka tadingwang mme e nehelana ka molaetsa (mohl. ditshwantsho tsa fllimi, dinepe, tse tshwantshisitsweng tsa khomputha, dikhathunu, ditshwantsho, dimotlolo, tse takilweng, tse pentilweng)

Ditema tsa kgokahano – ditema tsa dikgokahano tsa ka mehla (mohl. mangolo, metsotso ya kopano, diraporoto, difekse)

Dipuisano tsa moifo/phanele (panel discussion) - sehlotshwana sa batho se kopane ho tshohla sehlooho se itseng le ho arabela dipotso mabapi le sehlooho seo

Dilitheresi (literacies) – mefuta e fapaneng ya dilitheresi, mohl. tsebo ya bohlokolotsi ba puo, boitemohelo ditemeng tse bohwang, ditema tsa dikeraflki (tse tshwantshisitsweng) , khomputara, tsa dikgokahano, tsa setso le phedisano

Dikgokahano tsa mefutafuta (multi-media) – mefutafuta e batsi yeo ditema di ka hlahang ka yona tse kang ditema tse ngotsweng, tse bohwang, tse mamelwang, dividiyo, jj.

Ditemoso tse ditemeng (context clues) – hona ke lewa le sebediswang ho fumana moelelo wa lentswe leo ebang le 'thata' ho utlwisiseha ka ho sebedisa mantswe a le potapotileng. Lewa lena la ho bala le ka rutwa mmoho le tlotlontswe

Ditlamorao/sephetho (Effect) (sheba hape sesosa) – ditholwana kapa ditlamorao tsa ketsahalo kapa maemo.

Dipuisano (tsa moifo/phanele/panel discussions) - sehlotshwana sa batho se kopane ho tshohla sehlooho se itseng le ho arabela dipotso mabapi le sehlooho seo.

Fonto – mofuta le boholo ba ditlhaku tse sebediswang ha ho ngolwa, ha ho tlanywa kapa ho hatiswa (mohl. 12pt (boholo) Times New Roman (mofuta wa ditlhaku)

Foramo (Forum) – puisano ya sehlotshwana kapa ngangisano ya foramo e ka sebediswa kgahlano le dikolo tse ding, kapa ka phaposing ya ho ruta ka ho arola baithuti dihlotshwana tsa ba bane, moo e leng hore e mong le e mong o tla bua ka karolo e itseng ya sehlooho se le seng. Moahlodi o tla etsa qeto ya hore ke sehlopha sefe se hlotseng

Ho kadima/ (Maadingwa) : ke tshebetso yeo ho yona puo e adimang mantswe ho tswa puong e nngwe. Mantswe ana a bitswa maadingwa kapa melata

Hlakisa (clarify) – ho hlalosa tema kapa ho hlahisa moelelo wa yona ka tsela e utlwisisehang ka ho phethahala.

Hlaola diphoso (editing) – ke tshebetso ya ho ngola mekgwaritso e mengatanyana ha ho ngolwa tema, ho kenyeleditswe le ho lokisa diphoso tsa thutapuo, tsa matshwao a puo le tsa mopeleto, le ho lekodisisa tema ho bona hore e na le kgokahano ya mehopolo le momahano ya sebopeho. Mesebetsing ya ba dikgokahano ho tshebetso ena e kenyelletsa ho bopa, ho kgetha le ho nehelana ka tema hara buka.

Ho akanya (Infer) - moelelo kapa ho fumana moelelo o mong o itseng ka taba e buuwang, le ho akanya ditlamorao/ tshusumetso

Ho bapisa (analogy) - 1. Ho batla ho tshwana nthong tse bonahalang eka di fapane.

2. Ho fuputsa 'ho tshwana' nthong tse hlahellang eke di fapane, tsela ya ho hlalosa kapa ho hlakisa empa ho se bopaki. Hlokomela hore o se akanye ka tsela e fosahetseng. Ho lokela hore ho be le nyalano e phethahetseng pakeng tsa ntho e hlaloswang/hlakiswang le kakanyo e etswang

Ho etsa diqeto (drawing conclusions) – hona ke lewa la ho bala le sebediswang ka mora tshebetso ya ho bala. Ho etsa diqeto ho bolela hore moithuti o sebedisa temoso e fumanwang temeng e ngotsweng kapa e bohwang ho utlwisisa ho hong ho sa bolelwang ka ho otloloha temeng. Matitjhere a sebedisa lewa lena ka ho botsa dipotso tse amang le ditaba tse balwang. Ebe he baithuti ba tla arabela ka ho ntsha mehopolo ya bona, menahano kapa dintlha tse itshetlehileng ditabeng tseo ba di badileng

Ho nahana ka boiqapelo (creative thinking) – ke tshebetso ya ho nahana ka dikgopolo kapa maemo ka tsela ya ho qapa le e sa tlwaelehang ka sepheo sa ho di utlwisisa hantle le ho arabela ka tsela e ntjha e bopang/hahisang, baithuti ba nahana ka boiqapelo dithutong kaofela ha ba nahanisisa, ba qapa, ba lokisa kapa ba ntlafatsa lereo kapa sehlahiswa

Ho mamela ka mafolofolo (active listening) – Ha motho a ikenya dieteng tsa sebui mme a mamela seo sebui se se buang ka tlhoko; ke hona ho mamela ka tsebe tse lethwethwe

Ho tadima ditaba ka lehlakoreng le le leng (stereotyping) – mohopolo o tiileng (hangata wa mehleng ya pele, mme o bile o na le tshekamelo) wa hore motho o lokela ho ba le seabo sefe na.

puisanong – ke melao e laolang ho tsamaya ha moqoqo pakeng tsa batho e dumellang ba bang ho hlahisa mehopolo ya bona, ho pheta hape ho hlakisa moelelo, ho kena dipakeng ka sepheo sa ho kgutlisetsa puisano motjheng o nepahetseng, ho botsa bakeng sa ho hlakisetswa

Jakone (Jargon) – puo e ikgethang e sebediswang maemong a itseng a ikgethang a kgwebo, mesebetsi e itseng kapa lekala le itseng la thuto. Re ka bua ka jakone ya lefapha la bophelo bo botle, ya tsa dipapadi, ya lefapha la tsa thuto, ya sesole, sepolesa; (mohl. basebedisi ba dikhomputara ba rata ho bua ka 'CPU', 'RAM' jj.) ; jakone e tla be e sebediswa ka tsela e fosahetseng, e kotsi ha e sebediswa ho lahlehisa bamamedi/babadi dipuisanong kapa kgokahanong e itseng.

Kakanyo (Inferring) – ke ho akanya ka tsela e utlwahalang e nang le moelelo, o tshetlehileng hodima dintlha kapa bopaki mme o sebedisa tsebo yeo o nang le yona ho thusa mmadi ho utlwisisa moelelo o tebileng wa tema. .. o ka kwetlisa baithuti ho akanya ka ho qotsa polelo temeng. Ebe o re baithuti ba bolele moelelo o totobetseng wa tema mmoho le moelelo o akantsweng.

Kakanyo (lelatodi = otlolohile) – ho hong ho sisinngwang kapa ho hlahiswang temeng, empa ka tsela e sa

otlolohang.

Kananelo ya botle (Aesthetic) - 1. Ho ela hloko botle le bohlokolotsi ba puo mme ka hoo, o be sedi le ho ananela makgabane a fuperweng ke ditema ao re phelang le wona ka dinako tsohle.

2. Motho ya sedi bohlokolotsing ba puo ke motho ya ananelang botle ba bonono bofe le bofe. Lentswe la English le sothofaditsweng, “Aesthetike” le bolela botle bo fumanwang mosebetsing wa bonono. Motho a ka boledisa ka botle ba bonono mosebetsing o itseng, kapa wa etsa qeto e thehilweng hodima bonono.

Karaburetso (imagery) – mantswe, dipolelwana le dipolelo tse bopang ditshwantsho tse itseng ka mohopolong, jwalo ka tshwantshiso, papiso, mothofatso, jj.

Kenyelletso ya bohle – ke ntlhatheo e tiisang hore baithuti bohle ba lokela ho fumantshwa thuto, ho sa natswe mekgwa ya bona ya ho ithuta, boitshetleho le bokgoni ba bona

Kganyetsano/Tarakanyo *(Anthithesis*) – Ke tshebediso ya dipolelo kapa dipolelwana tse hanyetsanang, mehopolo e atameleneng e a hanyetsana. Mohlala: (se) hloho ke sang aparo di benya?

Kgatello (stress) (lentsweng kapa polelong) – ho toboketsa kapa ho neha matla senoko se lentsweng kapa polelong

Kgetho ya mantswe (word choice) : Kgetho ya mantswe a itseng ho ena le a mang ka sepheo se itseng. Mohl. bakeng sa lentswe ‘lla’ mongodi a ka kgetha ho sebedisa mantswe ‘bokolla’ ‘hihitsa’, ‘hlaba sa mmokotsane’, jj. Kgetho ya mantswe ao mongodi a a sebedisang e hlahisa setaele le sehalo sa hae, mme mantswe ao a na le tshusumetso ho mmadi mabapi le tsela yeo ka yona a tla arabela seo mongodi a buang ka sona

Kgohlano (con‡ict) – ke twantshano kapa qwaketsano e bang teng pakeng tsa dibapadi tse pedi kapa pakeng tsa batho ba babedi le maemo/tikoloho yeo ba leng ho yona. Kgohlano dingolweng e ka hlahiswa hape ke ditabatabelo tse kgahlanong kapa makgabane a ka kelellong ya sebapadi. Kgohlano ke motheo wa dipale tsa dingolwa; e bopa poloto. Ho na le mefuta ena e mene ya kgohlano eo re kopanang le yona:

- Motho o lwantshana le motho e mong
- Motho o lwantshana le tlhaho
- Motho o lwantshana le setjhaba
- Motho o a itwantsha ka boyena

Mefuta e meraro ya pele e ka rehwa *kgohlano ya ka ntle*, ha wa ho qetela e le *kgohlano ya ka hare.*

Kgokahano (Coherence) – 1. ke kamano ya mehopolo e fuperweng ke tema yeo ka yona mehopolo e hokahanang ho etsa tema kapa seratswana e be ngatana e le nngwe

2. Koketso. E ka nna hape ya bolela bokgoni bo botle ba thutapuo ho nehelana ka moelelo, kapa sebopeho sa dipolelo ka tsela e phethahetseng. Tshebediso ya thutapuo ka tsela e kopakopaneng e ka hlahisa dipolelo tse lobokaneng.

Kharikhetjha (Caricature) – 1. tlhahiso (e ngotsweng kapa e bohuwang) ya mophetwa ka tsela e feteleditsweng haholo (pheteletso) , moo ebang ho nyatsuwa kapa ho nyefolwa semelo kapa botho ba hae.

Ditshwantsho le botaki bo etswang ke bataki ba dikhathunu dikoranteng hangata ba etsa ka sepheo sa ho fetelletsa sebopeho sa seo hore ba tle ba bontshe boswaswi kapa phoqo

Kobiso (sarcasm) – ke polelo kapa sehalo sa lentswe se kang e a phoqa kapa e hloka nnete, mme e sebediswa ho nyatsa kapa ho nyefola kapa ho etsa e mong setshehisa

Lebotsi (rhetorical question) – ke potso e botswang eseng hakaalo ka sepheo sa ho fumana karabo, empa e le ho toboketsa kapa ho flhlella sephetho se itseng (mohl. 'na wena ha o hloke tjhelete?)

Leeme (Bias) – ke mokgwa kapa tlwaelo ya ho rata kapa ho sekamela lehlakoreng le itseng, e ka ba ho ho tshehetsa motho, ntho, mohopolo kapa tjhadimo e itseng, mme sena se sitisa ho etsa kahlolo e nepahetseng.

Leetsisa (onomatopoeia) – medumo ya mantswe a kgwephetsa meelelo ya wona, kapa ka modumo wa lentswe, re kgona ho akanya hore lentswe leo le bolelang. Mohlala: Ho thwathwaretsa ha letolo; A hihitsa habohloko ka ntle ho lebaka.

Lekola (Evaluate) – ho bopa mehopolo, ho etsa kahlolo mme o flhlele dikgopolo tse itseng mabapi le taba e itseng.

Lekopanyi – ke lentswe le sebediswang ho kopanya dipolelo, dipolelwana kapa mantswe a mabedi kapa ho feta.

Lentswe le phetang/tjhadimo (narrative voice/point of view) – lentswe la motho ya phetang pale (mohl. ho ka etswa phaphang pakeng tsa motho wa pele – 'Ke' yeo hangata e leng yena mopheti paleng, kapa motho wa boraro yeo mopheti a mmitsang 'o', kapa 'ba')

Litheresi (sheba hape dilitheresi) – 1. Ke ho kgona ho fumana, ho tsamaisa le ho sebedisa tlhahisoleseding ka maikemisetso a fapaneng, tlasa maemo a fapaneng, le ho ngola ka merero e fapaneng; bokgoni ba ho utlwisisa ditema, ho fa motho bokgoni ba ho etsa moelelo ka tsa lefatshe le mo potapotileng. 2. Bokgoni ba ho bala le ho ngola

Lelatodi (Antonym) – lentswe le nang le moelelo o fapaneng le lentswe le itseng le tobilweng, (mohl. 'botle' le 'bobe').

Letso – lentswe le bopilweng ka le leng kapa ho tswa kutung mme hangata le botjwa ka ho hlomathisa sehlongwapele kapa sehlongwanthao (mohl. banana > bananananyana)

Lewa (strategy) – tshebetso e itseng e latelwang, kapa sebopeho se itseng se sebediswang ho thulana le qaka.

Loketseng (appropriacy) – ha ntho efe feela kapa puo e loketswe ke ho amoheleha maemong ao e sebedisitsweng ho wona Mohlala: (tumediso ya, 'dumela Monghadi Mokoena', e loketse maemo a oflsi mosebetsing ho ena le, 'helele thakantona' yeo o e sebedisang ho dumedisa metswalle)

Mahlalosonngwe (sinonime) (e latolana le **anthonime**) – lentswe le nang le mohopolo o tshwanang kapa o batlang o tshwana le wa lentswe le leng puong e le nngwe. Mohlala, *nonne, hakotse; shahlile, sefonthwane,* jj.

Maemo (context) – kamehla tema e sebediswa le ho hlahiswa maemong a itseng; maemo ana a kenyelleditse tikoloho ya tema ka bohaufl le bophara, ho kenngwa dintlha tse kang boitshetlelo ho tsa phedisano, setso le dipolotiki; lereo lena le ka sebediswa hape ho bolela se tlang ka pele kapa ka morao ho lentswe kapa tema, mme se bohlokwa haholo moelelong wa lona/yona.

Maikutlo temeng (mood) – ke maemo kapa maikutlo a fuperweng ke ditema tse ngotsweng; a bontsha maikutlo kapa boemo boo kelello e leng ho bona ba baphetwa; hape ke maikutlo temeng a tliswang ke pono, kutlo le ditema tse fapaneng tsa dikgokahano tsa mefutafuta.

Mantswetlhaloso (Caption) – mantswe kapa polelwana tse fumanwang ka hodimo ho tema, atikele, setshwantsho, senepe, jj. (tema efe kapa efe feela).

Meelelomengata (ambiquity) – ke meelelo ya lentswe e mmedi kapa ho feta e hlahellang lentsweng ho ya ka kgetho le tshebediso ya lona. Meelelo ena ka bobedi ha e lwantshane empa e kgohlela hantle tikolohong eo lentswe le sebedisitsweng ho yona

(Mohlala: Jwale ke lla sa mmokotsane, ke a tsetsela ke a hihitsa, …)

Mefuta ya ditema (Genre) – ke mefuta kapa dihlopha tseo ditema (hammoho le tsa dingolwa) di arolwang ka tsona, mohlala,. *Padi/Pale, Terama/Tshwantshiso, Dithothokiso, lengolo la kgwebo, lengolo la setswalle, jj.*

Melao ya ho ba le seabo dipuisanong – ke melao e laolang ho tsamaya ha moqoqo pakeng tsa batho e dumellang ba bang ho hlahisa mehopolo ya bona, ho pheta hape ho hlakisa moelelo, ho kena dipakeng ka sepheo sa ho kgutlisetsa puisano motjheng o nepahetseng, ho botsa bakeng sa ho hlakisetswa

Melao ya puo (language conventions) – mekgwa (ditlwaelo) e amohelehileng kapa melao e laolang tshebediso ya puo. Ditlwaelo tse ding di thusa ho fana ka moelelo (mohl. melao ya thutapuo, matshwao a puo, botlanyi, ditlhaku tse kgolo) ; tse ding di thusa ka nehelano ya dikahare (mohl. dikahare, sebopeho ka kakaretso, dihlooho, difutunoutsu, ditjhate, manane, ditshwantsho, papetla ya dikahare) ; mme tse ding di bontsha paterone ya puo e seng e fetohile molao (mohl. ditumediso, moqoqonyana o sa reng letho, jj.)

Metswakotswako ya dipuo (language varieties) – 1. metswakotswako ena e hlaha ha ho etswa

diphetoho tse itseng tsa tlotlontswe, sebopeho le/kapa qapodiso; metswakotswakomena e fapana hape ho tloha sebakeng kapa naheng e nngwe ho isa ho e nngwe

Mmapa wa monahano (mind map) – ke tsela ya ho sebedisa setshwantsho kapa maboloko, jj. moo ho totobatswang dihloohwana kapa dintlha tsa sehlooho tseo ho tla buuwa kapa ho tla ngolwa ka tsona

Moelelo o akantsweng (lelatodi = moelelo o totobetseng) – moelelo o fumanwang temeng empa o sa hlahelle ka tsela e totobetseng

Moelelo o patehileng (connotative/denotative meaning)

Moelelo o totobetseng (denotative meaning) (sheba hape moelelo o patehileng) – ke moelelo wa sethato wa lentswe kapa moelelo o otlolohileng, o bonahalang ntle le bothata ba letho

Moelelo o totobetseng (explicit) (ho fapana le o patehileng, **implicit**) – moelelo o hlahellang ka ho hlaka, ho se bothata ba ho o utlwisisa kapa ho o fumana

Mookotaba (theme) – mohopolo kapa mehopolo ya sehlooho temeng; tema e ka nna ya ba le mookotaba e mmalwa mme yona e ka nna ya hlaha e sa totobala hakaalo.

Momahano (cohesion) – ho hokahanya dipolelo kapa diratswana ka dihokahanyi tsa thutapuo tse kang tshebediso ya matshwao a puo, makopanyi, maemedi kapa phetapheto.

Morethetho (rhythm) – paterone ya medumo e hatellwang le e kgutsitseng e tlisang ho kang 'pinanyana' thothokisong.

Mothipoloho (Denoucement) : ke diketsahalo (sengolweng) tse hlahang ka mora sehlohlolo tse lebisang bokgutlong – moo ntwa e ya moriting, mme kgotso e ba teng kapa moo kgohlano e nyehlang teng.

Mothofatso (personiflcation) – ke ha ntho e sa pheleng e nehwa semelo sa motho

Okola (skim) – ho bala tema o e okola feela ka hodimo o sa kene botebong ba yona (mohl. ho okola lehlasedinyana la ditaba o di otla dihlohong feela)

Palenyana ya bophelo/Anekedouto (Anecdote) – phetelo ya diketsahalo tse itseng tse nyenyane tse phetwang ka sepheo sa ho nehelana ka tlhahisoleseding, ho thabisa, ho swaswa/qabola, ho phoqa kapa ho hlahisa semelo.

Papiso (simile) – ho bapisa ntho e itseng le e nngwe; papisong ena ho sebediswa mantswe a kang 'ba', 'sa', 'jwalo ka'

Phokotso (redundancy) – ke tshebediso ya mantswe kapa dipolelo tseo ho tsona leha ho ntshitswe ho hong, moelelo ha o fetohe, mohl. Thabo ke kabelwamanong, bakeng sa Thabo ke ngwanemotona kabelwamanong

Paronime (paronym) – ke lentswe le bopilweng ka molata (leadingwa)

Pebofatso/Pebolo –lentswe kapa polelo e bonolo e emelang kgopolo kapa lentswe kapa polelo e batlang e le matla haholo/e otlolohile haholo, ebile e ke e a hlaba jk Ntate o ne a itjelletse maobane.

Phediso (Amination) – theknike ya ho sebedisa lethathama la ditshwantsho tse kgutsitseng ho bopa mohopolo wa motsamao, kapa eka di a phela; ka mantswe a mang, dintho tse se nang bophelo di a 'phediswa'.

Pheta hape (restating) - ho pheta/bua/bolela/tjho hape ke lewa le mmadi a le sebedisang ha a pheta hape kapa a kgutsufatsa moelelo wa tema kapa kgaolo, mme a etsa hoo ka ho bua feela kapa ka ho ngola

Pheteletso (hyperbole) – ho feteletsa ntho ka boomo, ho feta kamoo e leng ka teng ; (mohl. ho hlalosa ntho ho fetisa kamoo e hlileng e leng ka teng: tjhelete ya ka e kaa ka lehlabathe la lewatle).

Phetelo (narration) – ho pheta kapa ho bua o lokodisa diketsahalo tse hokahaneng, ho ya ka tsela yeo di etsahetseng ka yona di latelana.

Phoqo – "ho bua ntho e itseng, athe moelelo ke osele; moelelo wa se buuwang o fapane le seo se buuwang" Phoqo e hlahella ditemeng ka ditsela tse fapaneng

Polelwana (Clause) – ke polelo e sa ikemelang ka boyona, e hlokang tse ding hore e phethahale. Mohlala: "Monna ya neng a apere hempe e kgubedu o balehile. " Polelo ya sehlooho (polelwanakutu) ke "Monna o balehile" Mantswe ana "ya neng a apere hempe e kgubedu" ke polelwana. Ha e ya ikemela ka boyona, le ha leetsi le le teng ka botlalo. Dipolelwana di hlahiswa ke makopanyi (leha, empa, kahoo, jj) kapa mahokanyi. Lekopanyi kapa lehokanyi le hokela polelwana ho karolo e itseng ya polelo ya sehlooho (polelwanakutu)

Poloto (plot) – kgokahano le tatelano ya diketsahalo tsa sehlooho temeng; poloto ha e bolele feela tatelano ya diketsahalo, empa e supa hape le tsela yeo diketsahalo di amanang ka yona, sesosa le sephetho sa tsona

Puo e fehlang maikutlo (Emotive language) – ke puo e hlahisang maikutlo a matla haholo ho motho.

Puo e seng molaong/e seng ya semmuso (colloquialism) – ke puo yeo hangata e sebediswang moqoqong o tlwaelehileng, empa e sa sebediswe mme e sa amohelehe puong ya semmuso

Puo e susumetsang/hlohlelletsang (manipulative language) – ke puo ya bokgeleke kapa boqhetseke e kang e a hatella kapa e kgothomelletsang motho nthong kapa lehlakoreng le itseng, mohl. puo ya papatso, thekiso ya dintho, puo ya boradipolotiki

Puo ya bonono le bokgabo (ho fapana le **puo ya setlwaedi**) – mantswe kapa dipolelwana tse sebedisitsweng ka tsela yeo e seng ya tlwaelo ho hlahisa sephetho se lebelletsweng; ditema tsa dingolwa hangata di sebedisa puo e matla ya bonono (mohl. tshwantshiso, mothofatso, papiso)

Puo ya Lapeng (tadima hape le Puo ya Tlatsetso) – puo ya pele yeo bana ba ithutang yona ka ho e bua lapeng habo hae; puo yeo re nahanang ka yona.

Puo ya tlatsetso - (tadima hape Puo ya Lapeng) – puo yeo ho ithutwang yona e tlatselletsa puong ya lapeng.

Puo ya tikoloho/dayalekte (Dialect) – 1. ke mofuta wa puo e sebediswang ke setjhabana se itseng, puo yena e na le ho arohana ho itseng ka mantswe, sebopeho le qapodiso ha e bapiswa le boholo ba puo yona yeo ka kakaretso

2. dipuo tsena ke tsa tikoloho e itseng mme hangata ho na le mabaka a nalane a entseng hore di be teng. Ho a kgonahala hore motho a tsebe ho arohanya puo ya tikoloho le puo ya semmuso e amohelehileng. Ditsebi tsa dipuo di bua feela ka mefutafuta ya dipuo; ha di etse kahlolo efe le ha e le efe dipuong tsena tsa tikoloho.

Qala le ho ntshetsapele (Initiate) – ho qala ho hong ho tla tswela pele (mohl. ho qala moqoqo dipuisanong)

Qatsohiso – (Foregrounding) (lelatodi = boitshetlehong) – lentswe lena ha le sebediswa ka setlwaedi jwalo ka ha e le jwalo le bolela ho behwa ha ntho ka pele kapa ho ya pele foreimeng moo le hlahellang ka ho hlaka; ha le sebediswa ka puo ya bonono le bolela ho matlafatsa kapa ho tsepamisa mohopolo ntlheng e le nngwe e itseng, ho feta tse ding kaofela.

Raeme (rhyme) – mantswe kapa mela e qetellang ka medumo e tshwanang thothokisong.

Rejistara (register) – tshebediso ya mantswe a fapaneng, setaele, dikarolo tsa puo, modumo wa lentswe le sehalo tlasa maemo a fapaneng (mohl. ditokomane tsa semmuso di ngotswe ka rejistara ya semmuso, ha lengolo la setswalle lona le ngolwa ka rejistara e iketlileng, e seng ya semmuso)

Sehalo – boleng le tlhahiso ya lentswe/tema ka mokgwa o bontshang maikutlo a matla. Temeng e ngotsweng sehalo se hlahiswa ke *mantswe a bontshang tjhadimo ya mongodi*. Filiming sehalo se ka hlahiswa ke mmino kapa dihlahiswa tse bonwang.

Sekapoloto – ketsahalo ya tlatselletso e tsamayang mmoho le poloto ya sehlooho ya tshwantshiso kapa padi.

Seleng/slang – puo e seng ya semmuso e sebediswang hangata ke sehlotshwana se itseng sa batho, jwalo ka batjha, mohlala ha ba sebedisa mantswe a kang ‘cool’ le ‘sharp’; phapano pakeng tsa puo ya kamehla le slang ke hore slang ha se eso ka se amohelwa e le puo e ka buuwang meqoqong kapa dipuisanong, athe puo ya kamehla (mohl. ‘Ha se moo he!’) yona e batla e amohelehile.

Setaele – tsela e itseng e ikgethang yeo mongodi a hlophisang mantswe ka sepheo sa ho flhlela sephetho se itseng. Hantlentle setaele se kopanya mohopolo o hlahiswang le botho ba bongodi. Tlhophiso ena e kenyelletsa kgetho ya mantswe ya mongodi, le dintlha tse kang bolelele le sebopeho sa dipolelo, sehalo le tshebediso ya phoqo kapa kobiso

Simbolo (symbol) – ke letshwao le sebediswang ho emela ho hong ho itseng (tho

Sehlohlolo (climax) – ke seng sa matshwao a moralo dingolweng. Ke ketsahalo e hodimodimo ho diketsahalo tsohle, e hohelang, e thabisa ebile e na le tshusumetso e matla maikutlong a mmadi. Hangata ke moo kgohlano e flhlang tsullung, ho senyehile, ho dubehile ho le mahleke ruri.

Mantswetlhaloso (Caption) – mantswe a tsamaelanang le setshwantsho a ngotsweng ka sepheo sa ho se hlalosa kapa e ka ba mantswe a sebediswang sekreeneng sa thelevishene ho hlalosa ho itseng.

Sephetho se sa lebellwang terameng (Dramatic irony) –

Sesosa le sephetho (cause and effect) –

Setshwantsho se kelellong (image) – setshwantsho se etswang mohopolong kapa kelellong.

Tekanyetso (assessment) – tekanyetso ke tshebetso ya semmuso kapa yeo e seng ya semmuso yeo botitjhere ba lekanyetsang mosebetsi wa ho ruta le ho ithuta ka yona – ho fumana tlaleho e bontshang tshebetso

Tekanyetso e Etswang Sekolong (TES) – ke tekanyetso e ralwang le ho ngodiswa ke botitjhere sekolong ha ba batla ho fumana tlaleho e itshetlehileng hodima ho ruta (ha bona) le ho ithuta (ha baithuti).

Tema (text) – ke mofuta ofe kapa ofe (puo e bopilweng ka tlhophiso ya mantswe, mme e bua ka ho itseng) o reretsweng ho balwa, ho bohuwa, ho mamelwa kapa ho buuwa, mme ho na le mefuta ena ya ditema:

- tema ya kutlwisiso – e sebedisetswa ho lekanyetsa bokgoni ba ho bala kapa ba ho mamela
- tema e bohuwang – tema e sebedisetswang lekanyetsa bokgoni ba ho boha jk setshwantsho
- tema ya molomo – tema e buuwang kapa e phetlwang ka molomo bakeng sa ho mamelwa.
- tema e ngolwang – tema e hlahiswang ke baithuti jk. meqoqo kapa tema tsa kgokahano, jj

Temoho ya puo e hlokolotsi – ke tshekatsheko ya mareo/dipolelo, jj. ho batla hore na moelelo o bopilwe jwang, ka kutlwisiso ya dikamano tsa matla tse teng ka hare le ho potoloha dipuo; e matlafatsa moithuti hore a se hlohlelletse le ka tsela efe feela, mme a sebedise puo ka tsela e sedi.

Tlaleho/raporoto (report) - (ya semmuso le e seng ya semmuso) ho nehelana ka ditaba tse etsahetseng ketsahalong e itseng, mohl. kotsi ya mmileng.

Tlamahanya (synthesise) – ke ho kopanya mehopolo kapa dintlha tse tswang mehloding e fapaneng; kgutsufatso e hlakileng ya mehopolo ena e kopantsweng.

Tlhahiso le kgolo ya baphethwa (Characterization) – dingolweng, ke tsela yeo dibapadi kapa baphetwa ba hlahiswang ka yona, le kgolo (phetoho ya semelo sa bona) ha diketsahalo di ntse di tswela pele.

Tlhahiso ya lentswe (voice projection) – ho eketsa modumo, le ho hlaka lentsweng, mmoho le qapodiso e phethahetseng ha o bua le baamohedi ba ditaba.

Tlodisa tema mahlo (scan) – ho mathisa mahlo temeng ka sepheo sa ho fumana tlhahisoleseding e itseng (mohl. ho tlodisa mahlo tema mahlo bukeng ya dinomoro tsa mehala ha o batla lebitso kapa nomoro).

Tomatso/ho soma (Verbal irony) – ke phoqo e hlahellang ha sebui se bua polelo yeo moelelo wa yona o fapaneng ho hang le seo a se buang. Hangata mofuta ona wa tomatso o hlahella mahlong a mmadi e le ho soma kapa ho nyefola ho totobetseng.

Tshebediso ya dikarolotsa mmele (Gesture) – ke motsamao wa sefahleho kapa wa mmele o hlahisang molaetsa o itseng (mohl. ho tsikinya hlooho = *tjhe* kapa ho kebisa hlooho hannyane = *E, ho sosobanya sefahleho*).

Tshwantshiso (metaphor) – ke tshwantshisa se seng se itseng ka se tshwanang le sona – kapa ho hlalosa ntho e nngwe ka ho e tshwantshisa le e tshwanang le yona ho tadimile se seng se itseng (matshwao kapa semelo) se tshwanang le (mohl. Thuto ke lefa leo o ke keng wa le amohuwa; ngwanana eo ke tswere.)